

קונטרס

## קחו מזמרת הארץ

יבואר גדרי דין קדימה בברכות  
בין גידולי ארץ ישראל לגידולי  
חו"ל. ועוד דינים המסתעפים.

בעזרת החונן לאדם דעת  
עמיחי יעקב פרץ  
ט"ו בשבט תשפ"ה  
ברוך הנותן ליע"ף כח

מאחר ומכיר אני את מקומי, ויש במאמר זה מן החדש,  
אין להורות הלכה ממאמר זה בלא שאלת חכם

### תוכן עניינים

|                                    |                                      |
|------------------------------------|--------------------------------------|
| דיני קדימה.....ג.                  | ספקן מותר לכתחילה.....ל.             |
| א"י שורש לשבח ז"ה חו"ל.....ג.      | שלא יבזה שבח הארץ.....ל.             |
| קחו מזמרת הארץ.....ד.              | ואויבינו פלילים.....לא.              |
| שבח ז"מ דווקא בפירות א"י.....ו.    | המשבח פירות חו"ל מסתכן.....לב.       |
| הארץ קדמה לכול.....ז.              | לסלק פרי חו"ל בשעת הברכה.....לד.     |
| פירות ארץ ישראל חביבים.....ט.      | דברי כמה מהאחרונים בזה.....לד.       |
| שבח הארץ יכריע.....יא.             | עדיפות פירות א"י מעל הכל.....לז.     |
| חיבוב ארץ ישראל עניין גדול.....יא. | שבח א"י לא רק בעולי בבל.....לז.      |
| שבח פירות א"י.....יב.              | קדושת כיבוש עולי מצרים.....לט.       |
| כל איש ראוי לחיבת הארץ.....יד.     | שבח הארץ המובטחת.....מ.              |
| כל המקודש מחברו קודם.....טו.       | מצות תו"מ קודמת.....מא.              |
| נעשה בהם מצוה.....טז.              | גידולי גוי בארץ ישראל.....מא.        |
| ב' מצוות קודמות לאחת.....יח.       | מצע מנותק קרקע בא"י.....מב.          |
| ממנו תאכל – מצות עשה.....כא.       | כיבוש אר"י בזמה"ז.....מב.            |
| קדימת א"י לכל מילי.....כב.         | מזונות חו"ל לעומת פירות הארץ.....מג. |
| מצות יישוב ארץ ישראל.....כג.       | גידולי הארץ לפני יין מחו"ל.....מה.   |
| להחמיר ביישוב הארץ.....כד.         | מים מא"י קודמים ליין מחו"ל.....מו.   |
| לפרסם ולסייע לעוסק במצוות.....כו.  | חלב דבש וצמר מגידולי ארצנו.....מז.   |
| בזמן הזה צריך חיווק ביותר.....כז.  | תמצית המאמר ודינים העולים.....מט.    |
| או קנו מיד עמיתך.....כז.           | דינים בלשון קצרה.....נב.             |
| מצוה הבאה - אל תחמיצנה.....כח.     | דינים כלליים העולים מהאמור.....נד.   |
| האם טענין לא פלוג.....כח.          | תקנות חז"ל בהקדמת תבואת הארץ.....נד. |

## והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ

נתתי אל ליבי להתבונן, איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם שהיא תפארת ברכת הבורא יתעלה, ותפארת לו לשבח ארץ חמדה, והוא בדברים המצויים כמעט בכל יום. וכגון, שמונח לפניו מאכלים שונים ויש מהם פירות וירקות מגידוליה של ארץ ישראל, ויש לפניו מגידולי חו"ל. וכיו"ב סדר הקדימה בקמח ויין וז' המינים מגידולי חו"ל, ביחס לכל מיני פירותיה של ארץ ישראל.

## דיני קדימה

משנה ברכות (מ ע"ב), היו לפניו מינין הרבה רבי יהודה אומר אם יש ביניהן מין שבעה עליו הוא מברך, וחכמים אומרים מברך על איזה מהן שירצה. ע"כ. ובגמ' (מא ע"א) אמר עולא מחלוקת בשברכותיהן שוות, דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף, אבל בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה וכו' פליגי בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא, חד אמר מחלוקת בשברכותיהן שוות דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף ורבנן סברי מין חביב עדיף וכו' וחד אמר אף בשאין ברכותיהן שוות נמי מחלוקת. ע"ש.

ובירושלמי (ברכות פ"ז ה"ד) הוכרע כרבי יהודה להקדים מין שבעה שאמרו זול"ק, ר' יעקב בר אחא בשם ר' זעירא דר' יודה היא, דר' יודה אמר אם יש ביניהן ממין שבעה, עליו הוא מברך. ע"כ. ודברי הירושלמי הללו הובאו להלכה בכמה מרבתינו הראשונים. וכ"ד רוב קמאי להלכה ולמעשה ומהם: בה"ג, רבנו יונה בשם גאונים, הרשב"א וציין דהכי ס"ל גם לתוס' וראב"ד, הרי"ד, רש"י, ריבב"ן, סמ"ג, סמ"ק, רבנו פרץ, מהר"ם, ריא"ז, הרא"ש, הפרדס, ועוד רבים. וכמו שאסף דבריהם בס' הלכה ברורה (סי' ריא

שעה"צ סק"ו). ויש מעט חולקים להעדיף את החביב ובראשם הרמב"ם.

ובשו"ע (ריא סעי' א-ב), הביא דברי ר' יהודה בסתם, ודברי חכמים בסעיף ב' בשם הרמב"ם. וההבנה הפשוטה דס"ל כהסתם להעדיף מין ז'. וכך נקטו רוב הפוסקים כדעת כהסתם לכתחילה, להעדיף מין ז' על פני החביב.

וע"ע בשו"ע (סי' קסח ס"ד) שפסק וז"ל, פת שעורין ופת כוסמין, מברך על של שעורים כיון שהוא ממין ז', אף על פי שהכוסמין יפים. ע"כ. וזה הדין שבירושלמי הנ"ל, ומוכח דס"ל הכי הלכה למעשה להעדיף שבעת המינים על החביב או הנקי שמין משובח עדיף על שאר המעלות כגון נקי שלם וגדול. ע"ש.

ועי' גם בט"ז (סק"א) שכתב, שאם יעשה כדעה ראשונה יש לו על מה לסמוך, ואם יעשה כדעה אחרונה יש לו על מה לסמוך. וכן הסכים המגן גיבורים (אלף המגן סק"ה), וכ"ה בערוה"ש שם. שלדעתם מה שירצה יקדים. ואם כן שפיר יקדים ז' המינים שכך משמעות השו"ע.

## א"י שורש לשבח ז"ה חו"ל

והנה בדברי התלמוד בסוגיה זו ובדברי השו"ע וגו"כ לא התברר היחס והקדימה בין פירות א"י לפירות חו"ל, שלא דיברו אלא בין פירות ז' המינים לשאר פירות. ואם כן, אפשר שסתימתם תלמד להקדים ז' המינים מפירות חו"ל שדיברו בהם בהדיא על פני פירות אר"י שאינן ז' המינים.

אך מאידך גיסא, יש כאן שכל פשוט והיגיון בריא לומר כל בתר איפכא, דמילתא דפשיטא היא גם לחז"ל להקדים פירות א"י לפירות חו"ל. שהרי כל מה שאמרו חז"ל להקדים ז' המינים גם בחז"ל כל טעמם ומונתם לשבח הארץ, ואם נמצאים בארץ ויש גם פירות ז' המינים וגם שאר

## קחו מזמרת הארץ

### כח

### קחו מזמרת הארץ

ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים. וגו'. ובמדרש הגדול (שם), מהו מזמרת הארץ, אמר להן קחו עמכם דברים שהן מזמרים עליהן ותמהין עליהן כשיראו אותן. ע"כ. וראה ברש"י שם וז"ל, מתורגם מדמשבח בארעא, שהכל מזמרים עליו כשהוא בא לעולם. ע"ש. שאומרים "כמה טובה ארץ ישראל שיש בה פירות טובות כאילו", ומזמרים ומשבחים את הארץ. [רבנו יוסף בכור שור]

ואם תאמר, אם כן היה לו לשלוח מפירות שנשתבחה בהם ארצ"י ובפרט משבעת המינים ואיך שלח לו מיני פיצוחים ודומיהם. ונראה לומר, שבודאי זה אי אפשר לו לשלוח ז' המינים, שהרי הרעב התחזק בארץ, ומניין יביא לו מפירות שבח הארץ. ומה שמצא לתת ברעב, הוא מהדברים שיכולים להתקיים זמן רב. ותן דעתך, שהרצוה לתת מתנה למלך לא ירבה לו כסף וזהב שהוא מלא מהם, אלא מהדברים שחסרים לו שיהיה לשבח גם בפני מלכים. וכמ"ש בספורנו (שם), כאשר יובילוה לנדיב אשר כסף לא יחשוב, ראוי שתהיה מעט אבל תהיה דבר נבחר מדברים הנמצאים על המעט, והם בהיכלי מלך ומוזה המין הייתה המנחה הזאת. ע"כ.

הרי לפניך גודל מעלת שבח ארץ ישראל שגם בשנות רעב קשות, יכולה הארץ להעלות מנחה לתת שבח לארץ מצרים שמלאה בכל טוב ארץ מצרים וחלב הארץ' (בראשית מה, יח). ועוד למדת שבחה של הארץ הקדושה, שאפי' הרגיל בה כבוטנים ושקדים שהם מיני פיצוחים, הם שבח ויקר גם במדינות העשירות בעולם ואפילו בהיכלות מלכיהם, עד שכולם 'זומרו' על שבחה. ואם כך הוא בשעת רעבונה על אחת כמה וכמה בשעת שובעה. וכיו"ב בילקוט שמעוני (שלה רמז תשמג), ומה אם חברון פסולת ארץ ישראל הרי היא משובחת משבחה של ארץ מצרים

פירות, יקדים ז' המינים שהם שבח הארץ. וכן אם נמצא בחו"ל, יקדים ז' המינים שהם 'זכר' לשבח פירות ארץ ישראל. אך אם נמצאים לפני פירות א"י וז' המינים מפירות חו"ל בודאי יש להקדים פירות א"י, שאיך יקדים 'זכרון' שבח הארץ בפירות חו"ל על 'עיקר' שבח הארץ עצמה בפירותיה, ואיך הטפל יהיה קודם לעיקר, ונעשתה השפחה עדיפה מהגבירה. וכל שכן ליושבי אר"י, שהוא מעשה נלוז לכבוש המלכה בביתה, שהרמז לשבח הארץ לא עדיף מעצם שבח הארץ.

ועי' לגר"א בספרו אמרי נועם (ברכות לה ע"א) בביאור לשון הגמ' בברכות וז"ל, שעיקר ז' המינים הגדלים כאן (בחו"ל) הן יונקים מא"י, פי' בענין הרוחניות הכרכה בא עבור ארץ ישראל ואגב מתברך גם חו"ל, דהא בחו"ל נמי יש ז' המינים וקרא משבח ארץ ישראל בשבעת המינים, אלא מפני ששבעת המינים יונקים מארץ ישראל. ע"ש. והנראה שיסוד הדברים בגמ' תענית (י"ע"א) ע"ש. ואם כן הוא בנותן טעם להקדים פירות א"י, שלא שייך שז' המינים המתברכים 'אגב' יהיו עדיפים מעיקר יניקת השפע, ולא יהיו שיירים של חו"ל עדיפים על עיקר הארץ הטובה.

### קחו מזמרת הארץ

והנותן מתנה צריך להודיע ערכה, והבורא יתעלה שנתן ארץ חמדה לעם בחירה, שיבח 'כל' פירותיה כי נעמו, וכל תבואתה כי טובים הם, ואין בכל גידולי ארצות גויים דחוי לעומתם אלא כבואה דבבואה, עד שבאה תורה להורות ששבח 'הפירות הפשוטים' שבארץ, מעולים מהמשובחים בחו"ל.

ומקרא שלם הוא, (בראשית מג, יא) ויאמר אלהם ישראל אביהם, אם כן אפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי

ור"י שמשלו המשל על הנוגע במשוח בשמן או עבד מלך, כמה הדברים מתאימים ויפים להידרש גם על כל פירות הארץ. ולא שייד לקרוא לפירות חו"ל אפי' ז' המינים שבהם שיהיו עדיפים על גידולי הארץ עצמה, שפירות הארץ הם המשוחים ומקושרים במלך.

ומעשה רב שמענו מהמלבי"ם, שהודיעו לו כי שני אורחים מחכים לו, אחד שבא מארץ ישראל והשני אחד מגדולי הרבנים ברוסיה, וציווה המלבי"ם להכניס בראשונה את הדר בארץ ישראל. כשנכנס הרב מרוסיה הקפיד על שלא הקדימו ושאל את המלבי"ם כמתרעם, אם שמע מיושב הארץ הרבה חידושי תורה. השיב לו המלבי"ם לא שמעתי ממנו חידושי תורה, אבל נזכרתי באותה שעה במאמר הכתוב על הנהר הגדול נהר פרת שאעפ"י שהוא הקטן לפי שהיה דבוק לאר"י קראוהו גדול, ועל אחת כמה וכמה שמי שיושב בארץ ישראל הוא גדול יותר מהגדולים היושבים בחוץ לארץ. ודו"ק. (חשוקי חמד בכורות עמ' תקלב)

ובכלל הרי מצאנו שנשתכחה אר"י בתורה הקדושה בעוד שבחים מלבד ז' המינים, כמו שנאמר (עקב פ"ח פ"ז) כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה, ארץ נחלי מים, עינת ותהומות יצאים בבקעה ובהר. ארץ חיטה ושערה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש. ע"כ. ועוד אמר רחמנא (שמות יג, ה), אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש. ע"כ. ובמכילתא דרשב"י ביאר רבי עקיבא על חלב כהמה ודבש דבורים. ולא פסקו מלשבחה עד שאמרו אווירא דאר"י מחכים. ואמת הוא ששבח ז' המינים ניכר וגדול עד שעשו לו זכר גם בגידולי חו"ל, אך לא אמרו חו"ל להעדיף זכרם בפירות חו"ל יותר ממעלת

שמשוכחת מכל הארצות, ק"ו לשבחה של ארץ ישראל. ע"כ.

ועוד זכינו לראות בטוב הארץ, ששבח גידולי אר"י אפי' שאינן משבעת המינים הם משוכחים הרבה יותר מז' המינים שבמצרים, שהרי ישבו לאכול עם יוסף לחם הרי שהיה דגן, וגם יין היה שם ככתוב וישתו וישכרו עמו (בראשית מג, לד). ואעפ"כ על בוטנים ושקדים 'יזמרו' בטוב הארץ.

וגדולים מעשי עבדי אבות, שדמשק אליעזר דולה ומשקה מתורת רבו להשתבח בארץ חמדה, שנאמר (בראשית כד, גג) ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב ובגדים ויתן לרבקה ומגדנת נתן לאחיה ולאמה. וגו'. ופי' רש"י ומגדנות - לשון מגדים, שהביא עמו מיני פירות של ארץ ישראל. ע"כ. ומהם אותן מגדנות ראה במדרש רבה (חיי שרה פר' ס' יא), רבנן אמרי קליות ואגוזים. ע"ש. ולא הביא להם מפירות שבעת המינים אלא מיני קליות ואגוזים, ללמדך שכל גידולי הארץ יש בהם שבח על של חו"ל, ושבעת המינים יותר מן הכול.

וכבר דרשו רבותינו (שבועות מז ע"ב) עד הנהר הגדול נהר פרת, רבי שמעון בן טרפון אומר, קרב לגבי דהינא ואידהן. ופי' רש"י אם נגעת במשוח בשמן תהא גם משוח בנגיעתו, כלומר פרת הוא קטן משלש נהרות וכו' וכאן הוא קורא אותו נהר גדול בשביל שהוא נזכר כאן על שם א"י שהיא חשובה, נזכר גם הוא בחשיבות. ע"ש. ודבי רבי ישמעאל תנא, עבד מלך כמלך. ע"כ.

ואם נהר פרת שהוא הדומם והוא גבול הארץ, עלה ונתעלה על נהרות גדולים, ואין בדבר שקר. כל שכן פירות הגדלים ויונקים יסודם מהארץ, שאפי' הקטנים והטפלים שבה יהיו נקראים גדולים ומשובחים על כל פירות חו"ל. ודברי ר"ש

הרי שדבריו מתבארים כפשוטן, ועוד הזהיר שלא לבטל השבח לפירות ארץ חמדה.

וכיו"ב מבואר היטיב ברבנו בחיי (שם) וז"ל, וברכת את ה' אלהיך. על דרך הפשט: כשתזכור ימי הרעה שעברו עליך בגלות מצרים וכו' בבואך בארץ ותאכל ותשבוע מפריה ומטובה, תברך על זה לשמו של הקדוש ברוך הוא. ועל דעת רז"ל: וברכת את ה' אלהיך, הוא מצות עשה לברך ברכת המזון. ע"כ.

ודבר גדול למדנו כאן מדבריהם, שמלבד שהתורה ציוותה לברך על 'כל' גידולי הארץ 'ורק' על גידולי הארץ. הגם שקיבלו רבותינו שברכת המזון גם בחו"ל מדאורייתא, אך על שאר פירות וגידולים לא קיבלו בזה להוציא מכדי פשוטו, ואומר התנא שכך הוא ציווי התורה להודות לה' על 'כל פירי ארעא' וברבנו בחיי 'ותאכל ותשבוע מפריה ומטובה', שיש חיוב בשבח והודאה לבורא.

והוא דבר גדול בכיורור רצון הבורא, שאין מקרא יוצא מידי פשוטו לשבח את ה' על טוב הארץ, וגם אם אין זו הלכה במובן של נוסח ברכה כזו או אחרת, אך לא ימעט מלעשות בה דין שבח והידור וכדברי התרגום שכך היא רצונו של גותן התורה שיתענגו ויודו וישבחו. ומן המעט שבמעט הוא שכאמור כל גידולי הארץ בכלל שבחה והדרה, ויש להקדים על ז' מינים שבחו"ל.

### שבח ז"מ דווקא בפירות א"י

ולענ"ד בדרך אפשר, קצת יש לדקדק 'שהחכמה' בדברי רבותינו להקדים מין ז' קאי דוקא ביושבי הארץ, שכן הירושלמי הכריע כן והם יושבי הארץ. אך הבבלי סתם המחלוקת ולא הכריע, כי לא היה לו הנפק"מ כ"כ, שבהיותם בחו"ל לא ראו הכרח להקדים 'מין שבעה' אם

גידולי הארץ שפירותיה שבחה בעצם, ונקראים בתורה זמרת הארץ ומגדנותיה.

ובששיבחו רבותינו פירות הארץ, כללו בהדיא כל הפירות בכלל השבח, על כל גידולי חו"ל כולל ז' המינים ששם. ראייה בספרי (עקב פי' לח) וז"ל, נחלת צבי, מה צבי זה קל ברגליו מכל בהמה וחיה, כך פירות ארץ ישראל קלים לבוא 'מכל פירות שאר ארצות'. ומה צבי זה קל לאכל מכל בהמה וחיה, כך פירות ארץ ישראל קלים לאכול מכל הארצות, או קלים לא יהיו שמינים תלמוד לומר ארץ זבת חלב ודבש שמינים כחלב ומתוקים כדבש. ע"כ. הרי בהדיא שכללו כל פירות הארץ ולא דווקא מז' המינים, ואמרו שהם משובחים יותר מכל פירות שאר ארצות, כולל שבעת מינים שבהם.

ועתה הבט והתבונן היטיב, שחזינו לתנא קדישא שהשבח שמשבח היהודי בכרכותיו על 'כל' פירות הארץ דאורייתא הוא, ודבריו באו עה"פ (דברים ח, י) ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטבה אשר נתן לך. ביאר בתרגום יהונתן בן עוזיאל וז"ל, ותהוון זהירין בזמן דאתון אכלין ושבעין הוון מודין ומברכין קדם ה' אלקכון 'על כל פירי ארעא' משבחא דיהב לכון. עכ"ל.

הרי שלך לפניך שנצטוונו להודות ולברך את ה' יתברך 'על כל פירות הארץ הטובה', וביאר כן בגוף הציווי היחיד של התורה על ברכה. ושם ליכך שדקדק ואמר 'והוון זהירין' שיוהר שלא יחטא לה' בזה. והגם דחזיתי מי שדחק את דברי התרגום על ז' המינים, אך מלבד שזה דוחק שאינו מתקבל כלל שהרי דייק ואמר 'כל פירות הארץ' ומהיכן למד לצמצם, עוד יש לדחות פירוש זה שכן דברי התרגום מתאימים לדברי הספרי הנ"ל, שכללו בהדיא את כל פירות הארץ בשבח, וכבר חזינו בזמרת הארץ כלל שבחה,

## הארץ קדמה לכול

ואנא דאמרי ובעיני הוא פשוט וברור מצד עצמו, שיש להיצמד לדברי רבותינו בדקדוק, שכל לימוד סדר קדימה בתוך פירות שבעת המינים קיימים ועומדים על כלל גבירתא (ברכות מא ע"א) 'כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה, שנאמר ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש'. ומוזה למדו הסדר בפירות, ועוד ייסדו הקדמת ארץ קמא לארץ בתרא.

ולענ"ד יש כאן יסוד גדול לגד"ד, שאם כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה הרי 'הארץ' עצמה קדמה לכל ועליה כל הפסוק סובב, והמדובר הוא על ארץ ישראל בודאי. ונמצאת אומר, שראשית כל יש להקדים את הארץ לשל חו"ל, ואם שווים הם שהכול מא"י יש להקדים זו המינים לפי קירבתם לארץ, ואם שווים כולם להיותם מחו"ל עשו רמז בזה לשבח הארץ גם בחו"ל.

ובעיני זה פשוט וברור בדעת רבותינו, ולהקדים של חו"ל מחוסר הבנה הוא בעיני, שאיך הטפל נהיה עיקר. ולמה הדבר דומה, שציוו חכמים לשייר אמה על אמה זכר לחורבן, ולו יצויר ביש לפניו או לבנות בית המקדש או לבנות ביתו, אם יבוא ויאמר יש להקדים שיור אמה על אמה על בניית בית המקדש, כוז יבוז לו שזה מעשה שטות. והכא נמי, שבוחר פירות חו"ל כדי לזכור שבח הארץ, ואת שבח הארץ עצמה זונת. זה נראה בעיני כמעשה תמוה. ואעפ"י שלא ראיתי מה שכתב כן ללמוד בפסוק, הדבר נאה ומתקבל ואף אני מקום הניחו לי להתגדר בו, ואין מזניחין אותו. ובפרט שדברי התרגום יהונתן הנ"ל מסייעים מאוד לדבריי.

אינו מהארץ אי נמי שמאחר והיו בחו"ל שז' המינים רק 'זכר' לא ראו להכריע להעדיפם על החביב בעצם, והשאירו הנידון במחלוקת תנאים. אך בפירות א"י, בודאי יאמרו ששבח הארץ קודם לשל חו"ל. ובזה יתבאר למה בירושלמי הכריעו בהדיא כי הם עסקו בפירות א"י, ובחו"ל הרי לא מצוי כלל מפירות הארץ, שמלבד בלאי הדרך עוד קימ"ל (כבא בתרא צ ע"ב) שאין מוציאים מפירות הארץ לחו"ל.

וראיתי כדוגמת סברא זו בהקדמה לקובץ האשל (כרך מד עמ' ו) שאחר שפרט שיטות הראשונים המצדיקים על אחד כדעתו במחלוקת ר' יהודה וחכמים, כתב וז"ל, והסיבה שחכמי ארץ ישראל העדיפו את פירות שבעת המינים, לא בגלל שהייתה א"י חביבה להם יותר מאשר לחכמי חו"ל וכו'. אלא הסיבה שדוקא חכמי א"י העדיפו שבעת המינים משום שסברו שדוקא בפירות א"י יש להעדיף לקדים את שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, אבל בפירות חו"ל והארצות הרחוקות אין עדיפות למין אחר אפילו משבעת המינים על פני מין השני, כיון שבלא"ה אינם פירות א"י. ומסיבה זו חכמי הארצות הרחוקות כולל הרמב"ם שנספרד אף שבסוף ימיו היה במצרים הקדימו את החביב, וחכמי בבל הקרובים לא"י שהיו מצויים בידם פירות מארץ ישראל הקדימו שבעת המינים. ומוזה יוצא נפק"מ למעשה שבפירות א"י יש יותר סיבה להעדיף שבעת המינים מפירות חו"ל. עכ"ל. ואעפ"י שהנך רואה שאין הדברים מוכרחים שאפשר לפלפל בזה אך יש בהם מתיקות האמת והיושר. ועל כל פנים, גם על הביאור הראשון שז' המינים עדיפים לא מוכרח בחו"ל שהעדיפו ז' המינים של חו"ל על פירות הארץ.

האכילה היא כולה רק מדרבנן, ואין יתכן שהפסוק אמר דיני קדימה בברכות שהם כולם מדרבנן. ונראה דבאמת דיני הקדימה דאורייתא אינם בברכה אלא באכילה, שאם יש לפניו כמה מינים יש לו להקדים ולאכול המוקדם בברכה וכו' ומה שבגמ' הזכירו מוקדם לברכה היינו לאחר שתיקנו חז"ל ברכת הנהנין הרי שהקדמה היא בברכה, אבל אה"נ גם בלא ברכה יש להקדים באכילה. עכ"ל.

ותן דעתך לדקדק כמה יסודות בדבריו, חדא שהוא סובר בפשוט שדיני הקדימה הנלמדים מהפסוק הם חיוב דאורייתא ולא אסמכתא בעלמא, ועוד שההקדמה היא גם באכילה ולא רק בברכה. ואם כך הוא, הרי פשוט הוא שהתורה מדברת בפירות ארץ ישראל, שלא באה אלא לשבח את ארץ ישראל וברור שלא על חו"ל, וצ"ל שבחו"ל הוא אסמכתא משום חיבת הארץ אך בפירות הארץ הוא חיוב גמור מהתורה להקדים את המשובח. ואם בפירות הארץ קאמר רחמנא שיש חובה מהתורה להקדים משום שבח ארץ ישראל, פשיטא שאת פירות הארץ יש להקדים לשל חו"ל מהתורה בקל וחומר, והוא דבר פשוט וברור. ודו"ק.

ונלע"ד ללמוד כן גם בדברי החתם סופר (סוכה ו ע"ב ד"ה רש"י ד"ה דבש) שכתב חז"ל, ואין להשיב איך נלמד דין דאורייתא מהאי דכל המוקדם מוקדם לברכה, והלא ברכה גופיה לאו דאורייתא וכו' ולפע"ד משום הא לא קשה מידי דקרא בעי לאורויי סדר חשיבות הפירות, ונפק"מ להקדים לכל מצוות מעשיות, או לאכול לסעודת מצוה ופירות אלו לפניו מצוה להקדימם לפום סדרן בקרא, וחז"ל קבעו כן ג"כ לברך עליהן בסדר הזה, ולעולם קדימה דאורייתא. ע"ש. ואם כן מצאנו אילן גדול חבר לדברי הגרי"ש אלישיב

וחזינן שיש לנו לדרוש גם מדעתנו בסדר הפסוקים, בכל הפסוקים ולא רק בשבח הארץ, ומדעתנו ולא רק ביש דרשת חז"ל מפורשת. וחילי מהמבואר ברמב"ם (סנהדרין פ"ב כא ה"ו) וז"ל, היו לפני הדיונים בעלי דין הרבה, מקדימין את דין היתום לדין האלמנה שנאמר שפטו יתום ריבו אלמנה. ודין אלמנה קודם לדין תלמיד חכם, ודין תלמיד חכם קודם לדין עם הארץ. ע"ש. ונפסק בשו"ע (חו"מ סי' טו ס"ב).

ולהקדים ת"ח לע"ה מבואר בגמ' שבועות (ל ע"א) במעשה דרב נחמן והוא גם כבוד תורה דאורייתא, אך להקדים יתום לאלמנה דינו נלמד מהפסוק שהקדים יתום לאלמנה. ושים לב שהרמב"ם הקדים יתום ואלמנה גם לת"ח, שהוזכרו בפסוק קודמים. ואם כן הוא כל שכן וקל וחומר בנידון דידן, שהפסוקים מקדימים את הארץ הנבחרת לכל שבחיה, וכל שבחיה טפלים אליה. ובודאי שיש לדרוש קדימתה לקדימה חו"ל.

וראה גם במהרי"ל (מנהגים הל' לולב אות ו) וז"ל, אמאי מברכין ע"ג לולב והא כל המוקדם בקרא מוקדם לברכה כדאי' ב' מינין שנשתבח בהן א", א"כ ה"נ לברך על האתרוג שהוא מוקדם בקרא דכתיב פרי עץ הדר וכפות תמרים וגו'. הוא מותיב לה והוא מפרק לה, משום דבלולב אית ביה ג' מינין לפי' מזומן הוא לברכה. ע"כ. הא קמן שדרש כדוגמת חז"ל ואינה דרשה מדעתו אלא בדרכם של חז"ל הלא, ודרכם כבר סלולה בפנינו. ואנן כדידן כל שכן שלא דרשנו מדעתו אלא מתוך מילותיהם של חכמים דייקו 'כל המוקדם בפסוק' והארץ קודמת להכול.

וסיוע גדול ורב לדברי אלה ראה בשיעורי הגרי"ש אלישיב זצ"ל (מס' ברכות עמ' תמוז) שכתב חז"ל, עוד יש לעורר כאן הלא ברכה שלפני

אישה על בעלה, חן מקח על מקחו. עכ"ל. וכך היא חביבות הארץ בזוכרנו את ציון שנותנת פירותיה והיא סימן גדול לגאולה, חביבים עלינו פירותיה ביותר מאיזה טעם תפל וטפל מתוק ככל שיהיה של חו"ל.

והתקיימו בפירות הארץ שלוש חינויות אלה, ראשית חן מקום על יושביו והוא אינו צריך לדרשה. וחן אישה על בעלה, כנבואת ישעיה (סב, ד) לא יאמר לך עוד עזובה, ולא רצך לא יאמר עוד שממה, כי לך יקרא חפצי בה ולא רצך בעולה, כי חפץ ה' בך וארצך תבעל. כי יבעל בחור בתולה, יבעלך בניך ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלוך וגו'.

וחן מקח על לוקחו, התקיים בנו בכמה אופנים שהארץ ניתנה לנו בקניין, במתנה, בירושה ובשבועה. בקניין של כיבוש וחזקה (קידושין כו ע"א), ונקנתה לנו בייסורים (ברכות ה ע"א). במתנה, לזרעך אתן את הארץ הזאת (בראשית יב, ז). בירושה, שנאמר בארץ אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה לרשתה (דברים כה, יט), שא"י ירושה היא לנו מאבותינו (ע"ז נג ע"ב). ובשבועה, ואהבך וברכך והרכבך וברך פרי בטןך ופרי אדמתך דגנך ותירשך ויצהרך שגר אלפך ועשתרת צאנך, על האדמה אשר נשבע לאבותיך לתת לך (דברים ז, יג). ועוד נשבע הבורא יתעלה לתת פירות הארץ לעם היושב עליה, כאשר נמסר ביד נביאים (ישעיה שם ח) נשבע ה' כימינו ובזרוע עזו, אם אתן את דגנך עוד מאכל לאיביך, ואם ישתו בני נכר תירושך אשר יגעת בו, כי מאספיו יאכלוהו והללו את ה' ומקבציו ישתהו בחצרות קדשי. ע"כ. וחביבים הם כהגאולה עצמה, ומעולם לא נשתקע שם בעלים ולא התייאשו ישראל מארצם, וקרקע אינה נגזלת והיא בחזקתנו מיום ברא ה' שמים וארץ.

וצ"ל ומבואר שמהתורה דיני קדימה והתורה הרי דיברה רק על אר"י. [אלא שיש לפקפק בדעת החת"ס ממש"כ בתשובה (או"ח ריש סי' קצז). וי"ל ע"ש.]

וגם את"ל שגם בחו"ל תיקנו חכמים דיני קדימה לז' המינים, אך ברור שלא באו לעקור פשט הפסוקים לשבח הארץ, ויבואו לעשות דבר זר להעדיף ארץ נכר על ארץ חמדה, והרי ארץ שבפסוק קדמה להכול.

וכבר ראינו שמינ' ז' הוא מדין שבח, וכידוע כשיש שבח ברור הרי שהוא קודם גם למין ז', וכמ"ש בשו"ע (או"ח סי' ריא סעיף ה) שברכת מזונות היא מבוררת ואפי' שכולת שועל שלא כתובה בתורה בהדיא קודמת לזית המפורש וקרוב לארץ טפי. שברכה מבוררת עדיפה על מין ז'. ע"ש. הרי לפניך שכל שיש שבח יש לדון בקדימה והכא נמי שמלבד ששבח המינים מכח הארץ וקודם, גם אם יחלוק השומע ויאמר מין ז' בדווקא, הרי יש כאן שבח מצד הארץ שיהיה קודם גם למין ז'. וראה לקמן.

### פירות ארץ ישראל חביבים

ולענ"ד יש צד מובהק לקרוא לפרי הארץ מעיקרא גם בשם 'חביב' להקדימם לכל פירות חו"ל, שמצד שורשו ובריאתו מאדמה החביבה לבורא. שאין הכרח לפרש שחביב הוא רק מצד טעמו, שכמה גורמי חביבות יש בעולם. ולדוגמא, אם חביב עליו מראהו שמגדיל חשקו לאוכלו או שחביב עליו הפרי שמזכיר לו ילדותו ובית הוריו, גם אם הפרי טעמו אינו משובח כמו השני אך ערב עליו זכרון ילדותו ביותר, זה מקרי חביב להקדימו.

ודומה הדבר למאמר רבותינו (סוטה מז ע"א) אמר רבי יוחנן שלשה חינויות הן חן מקום על יושביו, חן

בעין יפה ובחן וחסד. והנך רואה שהקדימה יוכבד גומא הזול להצלת בנה והוא נזר ישראל ותפארתו, מאשר עצים שחשובים ושמורים יותר מגומא, הרי שהחביבות קודמת גם במקום צורך גדול, וגם כנגד יתרונות שיש בחביב פחות.

ועיין בדברי הבן יהוידע (שם) שכתב, דנראה ודאי שלא היתה מצמצמת ממון להציל משה רבינו מאורן ומושיען של ישראל, אלא נהגה כן לעורר זכות והמלצת יושר, דיאמרו המליצים דלכך עשתה כן לפי שצדיקים אין פושטין ידם בגזל, ובוזה יתעורר זכות ורצון על הצדיקים למעלה, ויגן זכותם על משה. ע"כ. וכן יש להליץ לברך על המקדים פירות הארץ דווקא, לעורר זכות ורצון על ישראל שמחבבין את הארץ ופירותיה, ומודים לה' על חסדו.

ועוד כיו"ב דרשו חז"ל (חולין צא ע"א) עה"פ ויותר יעקב לבדו, אמר רבי אלעזר שנשתייר על פכין קטנים, מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם, וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהן בגזל. עכ"ל. וראה לרבנו האר"י ז"ל בשער הפסוקים על הפסוק "ויותר יעקב לבדו", הצדיקים חביבים עליהם ממונם. כי להיות שהוא נשפע מלמעלה, אין ראוי שימאס בו, כי אם לא היה צורך בו לא היה נותן לו הקדוש ברוך הוא. ולכן חזר על הפכים הקטנים, כי אם לא היה חוזר היה נראה כאילו אינו רוצה באותם הפכים. וכל דבר הנשפע מלמעלה צריך לחזור עליו. ע"ש.

ואין לך שפע הבורא והשפעתו יותר מפירות ארץ הבחירה, וכדלקמן מעט מזעיר ממעלות הארץ ופירותיה, והדברים מכריעים מעצמם, שיעקב אבינו הכנים עצמו במקצת סכנה וטרחה מרובה לחזור על פכים אלו, אעפ"י שאין בהם קדושה אלא רמז לרוחני, ואם כן יש לדון על אחת כמה וכמה בפירות הארץ, שיש בהם טהרה וקדושה

והבן כמה חן וחביבות הארץ עלינו ועל זרעינו, ונמצא שהיא ופירותיה גם חשובים וגם חביבים. וכל המעדיף את פירות חו"ל הרי הוא כאומר, זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם, את הקישואים ואת האבטיחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים. ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו, והמן כורע גד הוא ועינו בעין הבדלח. (במדבר יא,ה) ופירות האין הם המן היוירד לישראל ראה בהמשך המאמר, ועל זה ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע.

ועוד אני אומר, שמצאנו לשון חביבות גם על צד רוחני ולא רק בטעם הגשמי, שהתקשרות האדם ויצרת חביבות מסיבות שונות, ודומה הדבר למאמר רבותינו (ב"מ לה ע"א), אמר רב כהנא אדם רוצה בקב שלו מתשעה קבים של חבירו. ע"ש. שכל שהוא פרי גידולו חביב על האדם שלו ביותר. וכך היא אהבתנו וחביבתנו לארץ ישראל שהיא ירושתנו ונחלתנו, וחביבים פירותיה שאפי' קב שלה חביב מתשעה קבין של חו"ל, וכ"ש כשקב שלה מרובה בשבחו, טעמו, טהרתו וקדושתו עשרת מונים משיירי חו"ל.

ועוד מצאנו שאמרו חז"ל (רות רבה פר' ה סי' טו) שהצדיקים רחוקים מן הגזל וע"כ ממונם חביב עליהם. עכ"ל. וכ"ה בגמרא סוטה (יב ע"א), ותקח לו תיבת גומא. מאי שנא גומא א"ר אלעזר מיכן לצדיקים שממונם חביב עליהן יותר מגופן, וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהן בגזל. עכ"ל.

ואם אמרו כן על דרך השלילה 'שלא גזלו' ועל כן חביב, מרובה מידה טובה פי ת"ק שחביבות הקדושה וטהרה והשראת השכינה בארץ להגדיל חביבותה ביותר. וכל דורות אבותינו ורבותינו יזכחו כמה הרגש וחדוה הייתה להם מטעימת פירות הארץ ואעפ"י שאינם בטרייתם ובכל הדרם, וכ"ש לדידן שנתנה הארץ פירותיה

וראוי לחתום בזה מדברי האור החיים הקדוש (ריש פר' כי תבוא) והיה כי תבא אל הארץ. אמר והיה לשון שמחה, להעיר שאין לשמוח אלא בישיבת הארץ. ואוקי באתרין שאין שמחה וחביבות אלא בפירות אר"י.

### שבח הארץ יכריע

ומעתה שיש צדדים לדון בכל פירות הארץ דין חשיבות ודין חביבות, יש להקדימם לכל שאר פירות תבל. וגם אם מהסס ליכך אם מקרי חשוב יותר או חביב יותר, מאחר ונחלקו הפוסקים בדין קדימה לחביב או מין ז', ולא הוכרע בכירור בבלי, וגם קמאי פליגי כמאן הלכתא ובאו כל השיטות בשו"ע, ובפרט לט"ו ודעימיה שאיזה שירצה יקדים. תבוא חביבת הארץ ותכריע להעדיף פירות הארץ, שמלבד השבח לברך על החשוב גם מרוויח בזה עוד כמה טובות כאשר נפרטם לקמן, וחלקם מכריחים להלכה ולמעשה, ולא רק המלצה ומעלה.

### חיוב ארץ ישראל עניין גדול

ותדע שחיבת הארץ דבר גדול הוא בעיני הבורא יתברך, ואעפ"י שלמפורסמות אין צריך אריכות, אביא מעט דוגמאות לעורר הלבבות לראות כמה הפליגו רבותינו בשבח והחיוב שיש לעשות למתנת ה' לעמו, על אדמת קודש ארץ ישראל.

סלסול גדול נהגו בשבח הארץ רבותינו הקדושים, כמבואר בשלהי כתובות (ק"ב ע"א) רבי זירא כי הוה סליק לא"י לא אשכח מברא למעבר נקט במצרא וקעבר אמר ליה ההוא צדוקי עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפזיזותייכו קיימיתו, אמר ליה דוכתא דמשה ואהרן לא זכו לה אנא מי יימר דזכינא לה. ר' אבא מנשק כיפי דעכו, ר' חנינא מתקן מתקליה, ר' אמי ורבי אסי קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא, ר' חייא

וחפץ העליונים והתחתונים וכדלקמן, שיש לנו לטרוח הרבה ולחזור אחריהם ולו בשביל שחביבים הם אצל הבורא.

ואם כן מאחר וחביבים פירות הארץ גשמית ורוחנית וליבו שמח בהם, גם אם לטעמו האישי הפרי שלפניו אינו טעים כפרי חו"ל עדיין פרי הארץ 'חביב הוא' בעיקרו ומהותו בעליונים ובתחתונים.

ותדע שהכול בתר דעתו של אדם, וראיה לזה עי' בדרכי משה (או"ח סי' קעז אות א) שהביא מדברי הכל בו (הל' ברכת הפירות כ א) וזה לשונו, אחד מתלמידי רבני צרפת כתב ראיתי מורי הרב כמה פעמים כשמביאים לפניו על השלחן בשר של חידוש או איזה דבר החביב עליו יותר מן הפת, נטל אותו דבר ובירך עליו קודם שבירך על הפת המוציא, ואמר זה חביב עלי ונוח לי לברך עליו תחלה לשבח בו את קוני באשר אני אוהב. עכ"ל. והנך רואה שדעת תלמיד התוס', שחביב גם מצד 'חידוש' שבו מקרי חביב והעיקר המדרד הוא מה 'חביב עלי ונוח לי לברך עליו תחלה לשבח בו את קוני באשר אני אוהב'. ומה שהעיר מור"ם מסי' קיא, לגד"ד אין סתירה כלל וברור דהכא אמרינן שפירות א"י גם חשובים וגם חביבים, ובזה לכו"ע יש להקדימם.

וראה בשו"ת לב אברהם (ויינפלד סי' ל) שכתב בלשון ברורה וסברה פשוטה וז"ל, דהא דצריך להקדים מין שבעה למה שחביב עליו, היינו מטעם שהשבעה מינים הם חביבים מצד התורה וזה קדום למה שחביב מצד האדם. ע"ש. והכא נמי להעדיף פירות אר"י שהם החביבים לבורא יתברך יותר מו' המינים שבחו"ל, וכ"ש שקודמים לחביב על האדם.

מנייהו לא הוה מחזיק להו צנא בת תלתא סאוי, והוה אכיל להו לכולהון וכו' ע"ש. הרי מפורש שהיו הולכין רבי יוחנן וסיעת מרחמוהי מאה רבנן ממקום למקום כדי לאכול פירות מתוקים וטובים, וכל הליכתם בשביל זה שכן מוכח מן הלשון, ובודאי הם היו מכוונים בזה בשביל חיבוב ארץ ישראל לאכול מפירות המתוקים וחשובים שלה וכוונתם לשם שמים. והנה ודאי כולם היו חסידים וקדושים, נמצא ד"ז הוא משנת חסידים ולית ביה פקפוק. ולכן מאחר שגם אתה השואל כונתך לש"ש בשביל חיבוב א"י ולהודות לה' על הארץ ופירותיה הטובים לך אכול בשמחה והכל הולך אחר כונת הלב. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי. עכ"ל.

וראה שהיו בזה החכמים ותלמידיהם באגודה אחת, וטרחו הרבה במסע והליכה, ובודאי לא ימלט שמיעטו בלימוד התורה מטרחת הדרך והתעסקותם בפירות, ואעפ"כ החשיבו זה כחסידות. ולא אכלו דווקא ז' המינים אלא מכל הפירות שבארץ, וראה כמה עסק היו עושים מחיבוב הארץ, וברור בגמ' שזה היה לעיתים מזומנות ולא חד פעמי. ואנן מה נענה בתרייהו, שעל אחת כמה וכמה שאם מביאים לפניו מפרי הארץ שיקדימו על פני פירות חו"ל, והוא דבר קל ופשוט בקל וחומר.

ורבותינו בנוסח הברכה העלו על נס שבח פירות הארץ שתיקנו הנוסח, על ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה. ואיך יעשה כל בתא איפכא, להעדיף פירות חו"ל שזה מעשה בזיון ולא שבח, והבן והשבות אל לבבך.

### שבח פירות א"י

וכמה שבחים וסגולות ודיבורים נפלאים מצאנו ברבותינו על שבח הארץ ופירותיה, שאמרו חז"ל

בר גמרא מיגדר בעפרה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו. ע"כ.

וראה כמה זירזו עצמם להראות החיבוק והנישוק לעפר ואבנים, רק מאחר ושם הארץ עליהם. ועל הפירות היוצאים ממנה שהם שבחה וחיים ליושבים עליה לא כל שכן שיקדים לפירות חו"ל.

ומסימני גאולת הארץ שמוציאה פירותיה בשפע ובטעם, עד שאמרו חז"ל (שם) אמר רב חייא בר אשי אמר רב עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות, שנאמר כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם. ע"כ. והתבונן בזה שמכאן יש ללמוד שהשוו חכמים בגאולה אפי' פירות עצי סרק שבארץ ישראל לפירות שבעת המינים, 'עץ נשא פריו' על אילנות סרק שיהיו משובחים כדוגמת 'תאנה וגפן'. והאידנא עכ"פ נעדיף פירות הארץ יותר מגפן ותאנה של חו"ל.

ובאכילת פירות א"י בזה גופא מקיים מצוה לחבב א"י, עי' בדברי החסיד רבנו יוסף חיים זצ"ל בשו"ת תורה לשמה (סי' תיה) וז"ל השואל בקיצור, אם ארצה לילך בזמן גידול הפירות למקום ההוא ואשב שם איזה ימים כדי לאכול מפירות הטובים שבו אם יש בזה איזה פקפוק ממידת חסידות ללכת ממקום למקום מהלך איזה שעות בשביל אכילה והנאה של מותרות הגוף כי כל אכילה זו היא בכלל מותרות נחשב או"ד שריגם לפי מידת חסידים משום חיבוב ארץ ישראל כי פירות הם של א"י ויש מצוה בהליכה לשם לאכול מפירות החשובים של א"י.

והשיב החסיד, גם לפי מדת חסידים לית בהא פקפוק וחשש דכן מצינו בגמרא דערוכין (דף ל) אמר רבב"ח כי הוה אזלינא בתריה דרבי יוחנן למיכל פירי דגנסור, כי היונין בי מאה הוה מנקטינן לכל חד וחד מאה מאה, ולכל מאה

הארץ נסתלקה מפני הטומאה שטימאתם אותה, ונמשך מזה כי גם כן אנכי מסלק שבינתי מתוך בני ישראל כי עד עתה היכל ה' המה היו בני ישראל לפי שהשכינה היתה שורה בקרבם ממש ועתה באכלם פירות היונקים מטומאת הארץ נסתלקה השכינה, כי כשהטומאה נכנסת עם אכילת פירות בתוך בני ישראל יוצאת כנגדה הקדושה מקרב ישראל, ועל כן ניחא שאנו מכניסין בברכה זו ונאכל מפריה ונשבע מטובה כי באכילת פירותיה אנו ניוונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע מטובתה. עכ"ל. והתבונן והשב אל לבבך שבח ויקר פירות הארץ.

וראה ליעב"ץ בספר מור וקציעה (או"ח סי' רח) אף על גב דאמרינן (סוטה יד) וכי משה לאכול מפריה ולשבע מטובה היה צריך, אנו ודאי צריכין להם כי פירות ארץ ישראל מוסיפין כח וחכמה, כמו שאמרו ז"ל (ב"ב קנח) אוירא דארץ ישראל מחכים. ע"כ.

ובסה"ק לקוטי מוהר"ן (ח"ב אות מ) איתא וז"ל, וזה עיקר מעלת קדושת א"י ע"י השגחת השם יתברך מחמת שהש"י מסתכל באר"י תמיד, ועינים ע"ש החכמה נאמר כמ"ש ותפקחנה עיני שניהם וכו' ומחמת שעיני ה' באר"י שמסתכל בה תמיד עי"ז אוירא דאר"י מחכים. עכ"ל. ובספר לב שמחה (פר' ואתחנן תשמ"ג) הביא בשם המהרש"א וכן ה"י מרגלא בפומיה תמיד, דהא דאוירא דאר"י מחכים הוא בגלל שמושה רבינו הביט באויר אר"י, וכמו שאמר לו הקב"ה וראה בעיניך וגו'. ע"כ.

וראה בס' חסד לאברהם למוהר"א אזולאי (נהר בא עין הארץ) וז"ל, 'בסוד המן ופירות ארץ ישראל, הגה יש להקשות למה א"י יגרע המן הרוחני. וי"ל כי הטעם לזה כי במדבר כל הדברים שבו מן החיצונים והטמאים הגדלים

(מדרש רבה ויקרא י"ג ע"ט א) מדר הקב"ה את כל הארצות ולא מצא ארץ שראויה לינתן לישראל אלא ארץ ישראל. ועוד איתא במדרש רבה (במדבר כ"ג ז), אמר הקב"ה, הארץ חביבה עלי וישראל חביבים עלי, אכנים את ישראל שהם חביבים עלי לארץ שחביבה עלי. ע"כ. ובשבח פירותיה אמרו (ספרי עקב ס"א), פירות ארץ ישראל קלים לאכול מכל הארצות. ע"ש. ויש בחז"ל עוד מקורות לרוב שיספיקו לספר שלם ומלא כל טוב הארץ.

וראה לחתם סופר (חולין קמב ע"א) שכתב מליבו הטחור וז"ל, שבח ארץ ישראל זבת חלב ודבש אם שהוא כפשוטו בלי ספק, מ"מ זה התואר מורה עוד קדושת הארץ ופירותיו כי הם מולידים קדושה בנפש האוכל אותם, ומוסיף אהבה ודבקות בה' כי התורה הברורה בלי סיג ופסולת נקרא דבש וחלב תחת לשונך כמו הדבש המוציאין מקליפת התמרה והחלב מוצא מקליפת הנחל שעליה, כן פירות ארץ ישראל. ולרמוז לדבר זבת חלב ודבש סופי תיבות אותיות שבת, כי בכל מאכליה קדושה כמו סעודת שבת על דרך שאמרו על הלל כל ימיו אבל לכבוד שבת. ע"ש.

והנה עוד מהשיר והשבח על פירות ארץ חמדה, תראה בדברי הבית חדש (או"ח סימן רח) וז"ל, קדושת הארץ הנשפעת בה מקדושת הארץ העליונה היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ כי על כן הזהיר ואמר בסוף פרשת מסעי (במדבר לה לד) ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל, ואמר אם תטמאו את הארץ נמשכת הטומאה גם בפירותיה היונקים ממנה. וכבר נסתלקה השכינה מקרב הארץ אשר אני שוכן בתוכה ממש בגוף

להקדימו, הרי בהצטרף לו דין חביב הוי תרתי לטיבותא גם חשוב וגם חביב.

ותדע שהכול בתר חביבות ושמחת ליבו, עד שאמר רבי יהודה לקבוע נוסח ברכה לפי חביבות ליבו. כדגרסינן (ברכות מג ע"א) האי משחא דאפרסמון מאי מברכין עלויה, אמר ליה הכי אמר רב יהודה בורא שמן ארצנו. אמר ליה בר מיניה דר' יהודה דחביבא ליה ארץ ישראל, לכולי עלמא מאי אמר ליה הכי אמר רבי יוחנן בורא שמן ערב. ע"כ.

הרי לפניך שעל חביבות אר"י היה ר' יהודה מברך ברכה מיוחדת, והגם שאין אנו בדרגה זו לקבוע ברכה מדעתנו, אך לדון בה חביבות שפיר דמי לדון בפירות ארצנו גם חשוב וגם חביב.

וראה בספר הרוקח (סי' שעא) שדן לברך שהחיינו בגומרה של תורה וכתב וז"ל, ולומר זמן רשות, כההיא דפ' בכל מערבין אפי' אקרא חדתא שהיא חשובה עליו. וכן על שמן שבא"י מברך בורא שמן ארצנו דחביבא ליה, וכבן זומא כשראה אוכלוסא בהר הבית בירך ברוך שברא כל אלו לשמשו. הרי לפי הנאת האדם צריך לברך, והנאת סיום התורה והתחלת התורה בשמחת תורה לחתן מברך שהחיינו וקיימנו והגיענו. עכ"ל. והגם שלא באתי לומר תברכו כפי ראות עיניכם אבל לכל הפחות נלמד מדידהו כמה חשובה היא חביבות הלב עד שקובעת ברכה לעצמה, ואנו לכל הפחות נקדים פירות ארצנו על שבחם וחביבותם. וראה בשו"ת תשובות והנהגות (ה"א סי' קפח) וכ"ה בשו"ת שלמת חיים (תתקמב), שהגם ולא הסכימו לאומרים שיש להקדים פירות הארץ בכל ענין, על כל פנים אמרו בהדיא שאם חביבים פירות הארץ בעיניו צריך להקדימם. ואם כן, יש לעורר חיבת הארץ וחשק המצוות בליבו

בארץ העמים שהם ממשלת השרים, ע"כ אין פרותיהם כדאיים לקבל רוחניות של הקדושה כי אין גוף טמא נעשה כלי לקבל רוחניות הקדושה, וע"כ נתן להם הקב"ה מן השמים את המן אשר אין בו חלק השרים כלל. אמנם פירות א"י הם ע"י הקדושה, ואותם הרוחניים שהיה ראוי אל המן נתלבש בפירות הקדושים ההן, וע"כ לא היה המן בא"י כי אם במדבר. עכ"ד. והדברים מדברים בעד עצמן, שחשיבות פירות הארץ יותר מאכילת המן, ובהם קדושה ורפואה ושבח המלך.

והבן עוד, שהאוכל מפירות ישראל מוליד באוכל קדושה ואהבת ה', וכתב עוד רבינו החתם סופר (חולין קמב ע"א), שהאוכל מפירות ארץ ישראל זה מוליד בו קדושה ואהבת ה' ויש באכילה זו כמו אכילת האוכל בשבת, שאין הקליפות נאחזות בו. ולכן זבת חלב ודבש סופי תיבות שבת. ע"ש.

ומי הוא אביר לב שאחרי כל דברי שיר ושבח על פירות ארץ חמדה, יחזיק שבח או חביבות לפירות חו"ל, פירות חו"ל לעומת פירות הארץ אינם עולים בשם כלל. ובכל אופן כעת אבוא העיר, שמצאנו עוד כמה כללים והוראות מרבותינו שמהם יש לחייב הקדמת פירות הארץ, שאין לבכר את פרי בן השנואה על פני בן האהובה, שלו משפט הבכורה.

### כל איש ראוי לחיבת הארץ

ואחר כל זאת, לב כל איש ישראל מתרחב לגודל שבחה של ארצנו, אם זכה וליבו זך לחבב הפירות על עצם היותן פירות הארץ בה בחר ה' יתעלה. הרי שפירות אלו מקרי גם בדין קדימה של 'חביב', שכבר חויגן שחביבות אינה רק לחוש הטעם אלא גם לשכל ולב במרגיש שמחה בפרי על כל צד שיהיה. וא"כ פשיטא שיש להקדימו, שגם אם נדחוק לומר שאינו מוכרח דין חשוב

ועל כן כל בעל נפש, שמרגיש חביבות וחשק הקדושה שבפירות גם זה בכלל חביב וחשוב וקודם למין ז' שבחו"ל.

### כל המקודש מחברו קודם

לימדנו רבותינו להועיל בכמה מקומות, שיש להעדיף את המקודש יותר, כדין 'ויקדשתו' בכהן. ולא רק במקודש משמים אלא גם בדברים הנגזרים בדעת רבותינו, כאשר מצאנו מבואר בתלמוד סוף חוריות, כל המקודש מחברו קודם לחברו, וכגון אם איש ואישה טובעים בנהר איש קודם שהוא מקודש ממנה, וכהן קודם ללוי וכו' וכן ת"ח קודם לע"ה ואפ' הוא ממזר. וכיו"ב מלך וציבור מלך נכנס תחילה, ופר כהן משיח קודם לפר העדה, ועד"ז נידונים רבים שיעלו ביד כל מפשפש וממשמש בדברי רבותינו.

וחזינו שיש דין קדימה למקודש והחשוב קודם חברו, ומהאמור בשבח פירות הארץ ראה ראינו כמה מעלות קדושה והשראת שכינה בפירות הארץ וחשיבות, ומבואר שיש להקדים את המקודש והחשוב.

וכיו"ב בזבחים (פט ע"א) כל המקודש מחבירו קודם את חברו, דם החטאת קודם לדם העולה וכו' הבכור קודם למעשר מפני שקדושתו מרחם ונאכל לכהנים ע"ש שגם תוספת מצוות ודינים חשיב במקודש יותר. והבא אין תדיר רק מקודש בפירות אר"י שמלבד קדושת הארץ עוד יש בהם מצוות ביכורים ותו"מ וישוב הארץ וכו', ובדאי שיש להקדים פירות אר"י.

וזו גופא סברת ר' יהודה, שיש להקדים מין שבעה לשאר פירות שיש בהם חשיבות. ואם כן, כל אשר עיניים לו לא יטעה להזניח פירות הארץ עבור פירות חו"ל, והיא היפך סברת רבי יהודה ודעת התורה להקדים המקודש. ופשיטא שכל

ובזה יהיה חפץ ה' בו, ולכל הדעות ישבח בכרכתו תחילה את גידולי הארץ בלא ספק.

וכאן יעמוד המליץ בינותם, המבואר בתלמוד (סוטה יד ע"א) במעלת רעיה מהימנא משה רבנו, דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך. אלא כך אמר משה, הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי. אמר לו הקדוש ברוך הוא כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, מעלה אני עליך כאילו עשיתם. ע"כ.

והרי בודאי משה רבנו ידע, שאם חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה (ברכות ע"א), אז על מה כל הבהלה ומה צריך שיבוא הבורא לפייס דעתו. אלא בודאי אחרי שהוא לבדו ידע והשיג מכל בני האדם, שבח הארץ הטובה, וגודל החביבות הרוחנית שבפירותיה, הספוגים בהשראת השכינה והיא 'תאוה' לחיבת הקודש, על זה היה 'צריך' לאכול מפריה ולשבוע מטובה שהוא עונג רוחני, בבחינת 'אשבעה בהקין תמונתך'. ולא נרגעה נפשו עד שדיברה עמו שכינה בחביבותה 'מעלה אני עליך', שעל מוצא פי ה' יחיה האדם השלם כמשה רבנו, וקיבל השלמת עונג הרוחני שבפירות בעת דבר עמו אדון הכול.

ואנו יתמי דיתמי שלא זכינו לאפס קצחו, צריכים טובא לשבוע מטובה של הארץ, לדבק עצמנו ביניקת השכינה ולהיות בני מעינו טורחים בקדושה, ועל זאת חשקנו שקדושת ארצנו תהיה פועלת בקרבנו, עד יערה עלנו רוח ממרום מלך השלום.

לחם מן הארץ, אמרי הואיל ואתעביד ב' מצוה  
 חדא נעביד ב' מצוה אחריתי. ע"כ. וא"כ פירות  
 ארץ ישראל, שהופרש מהם תרומות ומעשרות  
 ומתקיים בהם מצוות יישוב ארץ ישראל, יש להם  
 דין קדימה לשאר פירות חו"ל, דאתעביד בהו  
 מצוה.

ואין לומר שכל דברי הגמ' באו להתיר האכילה  
 שלא תאמר מגו דאתקצי לבה"ש אתקצי לכולי  
 יומא או שמא אין לאוכלו שכן כבר לא יועיל  
 העירוב, זה אינו ואעפ"י שהדברים פשוטים בעיני  
 אביא דברי קמאי להוכיח הדבר.

כתב המאירי (שם), מגדולי החכמים כשהיה פת  
 של עירובי תבשילין בביתם היו מכניין אותו  
 לברך בו המוציא בשבת הואיל ונעשית בו מצות  
 עירוב. עכ"ל. ומוכח שמה שנהגו היה על צד  
 העדפה להקדים מצד מעלת הפת שנעשתה בה  
 המצוה.

וכ"ה בחי' הרא"ה (שם) שכתב, רב אמי ורב אסי  
 כי מיקלע להו ריפתא דעירובא מברכי עליה  
 המוציא אמרי הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא  
 ניעביד ביה אחריתי, פ' אי בפת עירובי חצירות  
 לאו באותה שבת ואי בפת ערובי תחומין אפי'  
 לאותה שבת. ע"כ. ומוכח נמי שיש בה מעלה  
 מצד עצמה ולא רק שיש היתר לאוכלה.

וראה עוד בספר כל בו (הלב' סעודה סימן כד) וז"ל,  
 אם מקלע ריפתא דעירובא בצעין עליה וכו' ונוכל  
 ללמוד מזה לשאר דברים כגון באגודה של הדס  
 של לולב שמיחדין אותו להריח על הבשמים  
 במוצאי שבת וכן שירי פתילות של שבת  
 שמדליקין אותן כמ"ש לברך על האור, הואיל  
 ועבידנא בהו מצוה חדא נעביד בהו מצוה  
 אחריתי. ע"כ.

דברי חז"ל להקדים ז' המינים הייתה בשווים  
 שבזה יש להעדיף ז' המינים, אך לעומת פירות  
 הארץ גם הגרוע שבארץ עדיף עשרת מונים  
 מהמשובח של חו"ל. וזה מלבד השכל הישר  
 שהאיש אשר ירגיש מעט מטוב הארץ וחפץ ה'  
 בה, בודאי יעדיף את זבל פרדותיה של ארץ  
 ישראל, ולא כספה וזהבה וכל מנעמיה של חוץ  
 לארץ.

ועשרה קדושות הן וארץ ישראל מקודשת מכל  
 הארצות, והיא בבת עינו של הבורא. והיושבים  
 עליה והאוכלים מפירותיה מתקדשים, ובודאי  
 שעל פירותיה ראוי להחיל שם ה' בברכו את  
 הבורא יתעלה, והם משכן שלם לברכת ה'.

ובפרט שכל שייכות ברכות האכילה עיקרן על  
 קדושת ארץ ישראל כמו שכתב בליקוטי הלכות  
 (ברכת הפירות הלכה ה) וז"ל, על כן צריכין  
 להקדים פירות ארץ ישראל כי עיקר קיבוץ  
 ועליית כל האבידות היינו ניצוה"ק כנ"ל וחזרתם  
 אל הקדושה הוא להשיבם לארץ ישראל, כמו  
 שכתוב אם יהיה נדחך בקצה השמים משם  
 יקבצך ה' אלקיך וכו' והביאך אל הארץ וכו' ועל  
 כן, בודאי צריכין להקדים בברכה פירות ארץ  
 ישראל וכו' ועל כן עיקר הברכה נלמד מפסוק  
 ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך על הארץ  
 וכו' כי עיקר הברכה לגלות קדושת ארץ ישראל  
 ששם השבת כל האבדות למקומם כנ"ל, ועל כן  
 בודאי פירות ארץ ישראל קודמין.

### נעשה בהם מצוה

והנה על זאת לחוד יש להכריע הסוגיה, שראיתי  
 חסרון ניכר ברוב ככל ספרי הקיצורים שלא  
 הרגישו כלל בדבר זה, ולענ"ד הוא מכריע.

גרסינן בברכות (לט ע"ב), ר' אמי ור' אסי כי הוה  
 מתרמי להו ריפתא דעירובי מברכין עליה המוציא

לפניו שום חפץ לברך עליו או לקיים המצוה על ידו, בזה יהדר אם אפשר לברך, ולקיים המצוה במידי דאיתעביד ב' מצוה כבר. והרי זה כעין מעלת הידור מצוה או מצוה מן המוכרח. עכ"ל.

וכדבריו ראיתי גם בתשובות לגרי"ח זוננפלד (סי' ג) שכתב וז"ל, ומה דסיים בסברא שעב"פ ראוי להקדים אתרוגי א"י מהא דמקדימין מין שבעה. נפלאותי על הסברא הנ"ל דא"כ יוצא לנו דבכל דבר שגדל בא"י צריך להקדים בכרכה, וזו לא שמענו מעולם בספרי הפוסקים. ואדרבה מין שבעה אפי' הגדל בחו"ל הוא חשוב לברך עליו אפילו נגד מין אחר הגם שגדל בא"י, והטעם כיון שבאלו המינים נשתבחה א"י יש בהם חשיבות ובשאר מינים שלא נשתבחה בהם אין בהם מן הדין קדימה כלל אם לא שחיבת הקודש בלבד וחביב בעיניו, ולכן ראוי להקדים החביב. ע"ש.

והנה החכמים הנזכרים לא זכרו באותה שעה לדברי ספר הבתים (בלוי, על הרמב"ם ברכות פ"ד, עמ' קכח) שכתב וז"ל, ויש מי שכתב שלעולם מברך על פת של ישראל אפילו פת קיבר, ואע"פ שאין שום איסור באותו פת של גוים באפייתו כגון שלקח עיסה ואחר כך אפאה ישראל, אעפ"כ עיסת ישראל קודמת מפני שנעשית בה מצוה חלה, וכיון שנעשית בה מצוה נעשה בה מצוה אחרת כדרך שאמרו בפת של ערוב סמני ההלכות פרק כיצד מברכין בבל וירושלמית. עכ"ל.

וכן מבואר בר"ן (פסחים כה ע"ב) שכתב וז"ל, הכל מודים בפסח שמניח פרוסה בתוך שלימה ובוצע. ודאי על הפרוסה יברך לאכול מצה דהא להכי אתיא, אבל המוציא איכא מ"ד דאשלימה מברך ליה, ולא נהירא דטפי עדיף לברוכי המוציא בפרוסה גופה דאיתעבידא בה חדא מצוה, כדאמרין (ברכות לט ב) דמהדרי רבנן לברוכי

ובטעם הכמוס בדברים אלו ראה בחינוך (מצו' שפה) במצות הפרשת חלה מן העיסה כתב וז"ל, משרשי המצוה, לפי שחיותו של אדם כמזונות, ורוב העולם יחיו בלחם, רצה המקום לזכותנו במצוה תמידית בלחמנו כדי שתנוח ברכה בו על ידי המצוה ונקבל בה זכות בנפשנו, ונמצאת העיסה מזון לגוף ומזון לנפש. עכ"ל. רוצה לומר שע"י הפרשת החלה כל האוכל נעשה בו תיקון רוחני 'מצוה תמידית בלחמנו', ועד"ז ממש בהפרשת תו"מ בפירות וירקות א"י.

וראה בגליוני הש"ס שם שציין למחר"י וייל (סי' קצ"ג) וז"ל, להסיק התנור בלולב כיון דאיתעביד ביה מצוה חדא כ' ומחר"י ז"ל ה' רגיל לעשות ממנו היסיק בפי התנור בשעת אפיית המצות משום דיש שבח עצים בפת, ונ"ל דהיינו שנוהגים לעשות סימן בספרים בציציות הנזרקים מהאי טעמא. עכ"ל. וע' גם בשו"ת התשב"ץ (ח"ב סי' ז) הטוב שיהיו עדי הארוסין עדי הכתובה, ויש לדמות זה לרפתא דעירובא בשבתא דמברכין עליה המוציא הואיל ואיתעביד ב' מצוה חדא ניעביד ב' מצוה אחרית, הכא נמי כיון דאיתעביד בעדים אלו מצוה חדא ניעביד בהו מצוה אחרית. עכ"ל.

והנה מצאתי לאחד מהאחרונים שהרגיש בטענה זו שהיא שייכא בכל מילי גם לפירות הארץ, אך סייג דבריו שלא לצורך ושלא בצדק לענ"ד. עי' בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' סז, וסי' סח ס"ק ז) שאחרי שהביא הלימוד להעדיף מה שנעשה בו מצוה כתב לסייג וז"ל, דמשום דאיתעביד בה חדא מצוה אין לו דין קדימה כלל לענין ברכה, לברך עליו ולפטור מידי אחריני החשוב יותר ולא איתעביד ב' מצוה. רק במקום דלא שייך דין קדימה מצד מעלת הדבר וכגון שאינו אוכל משניהם, או בשניהם שווים כמעלה או שאין עדיין

מסיק שיש להקדים את פירות הארץ לפירות משבעת המינים שגדלו בחו"ל, שכן באלו הראשונים קיימו בפועל את המצוות התלויות בארץ, והואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוות אחריתי (ברכות לט ע"ב). ודפח"ח.

ונמצאת למד, שיש להקדים פירות א"י שהתקיימו בהם כמה וכמה מצוות ובכללם תרומות ומעשרות, ודומה לפת עירוב שהיו חכמים מחזירים אחריה לאכילת מצוה נוספת, הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי.

### ב' מצוות קודמות לאחת

ובדרך נוספת, עי' לאדר"ת בעובר אורח (אות קעד) שכתב ללמוד להקדים מרובה מצוות כמבואר ביומא (לג ע"א) מערכה גדולה עדיפא שכן כפרתה מרובה אדרבה מערכה שניה עדיפא שכן מכניסין ממנה לפניו אפילו הכי כפרתה מרובה עדיפא. ע"כ. ועי' ברש"י שעדיפא שעליה מקטירין את הרוב וזה עדיף אפי' למערכה שניה של קטורת הנמצאת במקום מקודש יותר. וכיו"ב מבואר גם בזבחים (פט ע"ב), והשלמים קודמין לבכור כו' אדרבה בכור קודם שכן קדושתו מרחם ונאכל לכהנים אפ"ה מצוות יתירות עדיפי ע"ש. ועי' מש"כ עליו בחשוקי חמד (ברכות לט ע"א, יומא לג ע"א)

ובנידון דידן הוא מבורר, שכל מצוות התלויות בארץ מתקיימות בהם וגם יישוב הארץ וקנו מיד עמיתך ומצות ממנו תאכל ושאר מצוות, שכל אלה ריבוי מצוות ביותר שיש להקדים פירות הארץ לז' המינים מחו"ל גם אם ניתן לו שם מקודש. אך ברור שגם מקודש הוא בפירות הארץ טפי מז' המינים בחו"ל. ונמצא מקודש ומרובה מצוות.

המוציא אריפתא דעירובי דהואיל ואיתעביד ביה חדא מצוה ליתעביד ביה אחריתי. ע"כ. הרי לפניך שהעדיף פרוסה על שלמה, מאחר שנעשה בה מצוה.

וכיו"ב גם בספר העיתים (סי' קנו) וז"ל, ר' אמי ור' אסי כי מיקלע להו ריפתא דעירובא דשבתא וכו' והאי מיקלע להו ריפתא לא בא להשמיענו דבשבת היא אלא אפילו בחול קאמר, כלומר כי מיקלע להו בכל עת.

והנה מוכח מינייהו שיש בטענה זו גם להקדים על חשבון חשוב או חביב של פת עכו"ם, שהרי העדיף את פת ישראל אפי' פת קיבר כיון שאתעביד בה מצוה.

ובכלל מה שטענו להקשות, איך לא הזכירו הפוסקים והטור והשו"ע (באו"ח סי' קס"ח) דפת דאיתעביד בה בגופה מצוה וכגון ריפתא דעירובא וכה"ג, שהוא קודם לברכה לפת אחר שלא איתעביד בו מצוה כלל. ע"ש. איני רואה קושיה בדבריו וכי דנו בכל התקנות והצדדים, וכי הם יחלקו על דברי גמ' והראשונים. ומאחר וראית מהראשונים שאומרים כן בהדיא לא נעשה אותם טועים, ויש ליישב בפשוט שאינם חולקים בזה ואפשי פלוגתא לא מפשינן.

ומסייע לדברי ראה לגר"א נבנצל שליט"א ביצחק יקרא (או"ח סי' ריא סעי' א) שנשאל, האם יש להקדים פירות ארץ ישראל לפירות שבעת המינים מחוץ לארץ. והשיב שם, שלדעתו ייחודם של שבעת המינים הוא בכך שהם ראויים לביכורים ומקיימים על ידם את המצוות התלויות בארץ, ואלו בשל א"י התקיימו בפועל המצוות התלויות בארץ. וקצת סמך לדבר מהא דמברכינן ארפתא דעירובא (ברכות דף לס עמוד ב) אלא דהתם הלא הכל משבעת המינים, לכן הוא

ועי' בשדי חמד (ח"ד מערכת למ"ד כללים כלל קמא סעיף לב ד"ה ומצאתי אצלי) שהביא מכתב מערוך השלחן שכתב לו וז"ל, הנכון לאיש הישראלי לבכר פרי ארצנו הקדושה על פרי ארץ העמים איה כבודו יתברך איה כבוד התורה הקדושה, שבפסוקים רבים השתבחה בשבחה של ארץ ישראל, איה כבוד משה רבינו שהתחנן אעברה נא ואראה את הארץ הטובה. ומה שונים דרכנו מדרכי רבותינו חכמי התלמוד שלהי כתובות דרבי אבא מנשק כיפי דעכו ורבי חייא מגנדר בעפרה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה, ואילו האנשים מגנדרים בעפרא דארץ אחרת ומנשקים פירותיהם וישליכו פריה וטובה של ארץ הקדושה ככלי אין חפץ בו יעו"ש. דברי יושר ואמת.

וחזות קשה הוגד לי, שכתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' קפח) שבקיצור אמרים דחה חשיבות פירות ארץ ישראל על פני ז' המינים שבחו"ל וז"ל, ולמי שחביב לו בודאי מקדים החביב, אבל כשחביב לו של חו"ל וחשוב לו יותר נראה שיברך על חו"ל ואין חובה להקדים של ארץ ישראל, והאחרונים דנו לענין אתרוגים מארץ ישראל שיש בזה מעלה וכמבואר בב"ח דמוכח כן מנוסח הברכה ונאכל מפריה, יש בזה משום חשיבות ושבח ארץ ישראל שפירותיה טובים, אבל בברכות הנהגין שתלוי מדינא גם כן בחביב עליו אכילתו, לא מקדימין שבח הארץ לחביב, ומקדימין בשבעה מינים כפי שמקדים בפסוק, אבל לא מצינו שחייב להקדים של ארץ ישראל כשחביב לו יותר של חו"ל. ע"ש.

והנה מלבד שלא הרגיש בכל הטענות והצדדים להקדים של אר"י דווקא, גם מצד חשוב וגם מצד חביב ומצד אתעביד בה מצוה ועוד סיבות רבות כמבואר, עוד הכריע מחסרון ידיעה שמה שכתב לא שמענו כראיה לדבריו, כבר חזינן שהיו

וראה בשו"ת לב אברהם (ויינפלד סי' ל) בדיון פרי שצריך לברך עליו שהחיינו אם יש להקדימו, שכתב לדון אם יש להחשיבו 'חביב' וצידד להעדיף לסמוך שעת אכילה לשעת ראיית הפרי מה שאפשר. ובהכרעה לעיקר דינו כתב וז"ל, שמאחר ואיכא פלוגתא אם יש להקדים החביב או ז' מינים מהספק עדיף להקדים זה שיש בו תוספת ברכת שהחיינו. והוסיף עוד סברא הנצרכת מאוד לנד"ד וז"ל, דהא דצריך להקדים מין שבעה למה שחביב עליו, היינו מטעם שהשבעה מינים הם חביבים מצד התורה וזה קדום למה שחביב מצד האדם, אבל כאן שגם חביבות הפרי החדש הוא מצד המצוה שעליה ב' ברכות, שוב הדרינן למעלת החביב, ויש להקדים הפרי החדש כנ"ל. עכ"ל. והיא סברא יפה ובנד"ד היא כפתור ופרח, שכן כל מעלת מין ז' לעשות זכר לשבח הארץ גם בפירות חו"ל, אך אם בנמצא פרי של ארץ ישראל שהוא קדום בחביבות ויש בו כמה מצוות כמו שזכרנו, יש להכריח שהברכה עליו קודמת. ועיין למו"ר בחזון עובדיה (ברכות עמ' ערה) שהכריע בדברי הלב אברהם, וא"כ הרי שהוא מסכים גם לדברינו.

והגם שיש לפקפק בדבריו, כמו שהעירו האחרונים מדברי הרשב"ץ (ברכות מא ע"א) להקדים מין שבעה לברכת שהחיינו, זה פשוט שאין ללמוד משם לנד"ד, שלא דומה ברכת שהחיינו שאינה בפרי בעצם אלא שבח ראייה והנאה של האדם ואינה קבועה בפרי אלא במתחדש, שלא דומה לפירות הארץ המקודשות ומרובות מצוות תמיד, וכדברי רבותינו בקורבנות וסדרי הקדושות והקדימויות. וקדושת הארץ ושבח פירותיה מקורו מהתורה.

מכונה על אחת משבעה בצוען וכו' והני מילי בטרשים אבל שלא בטרשים חמש מאה והני מילי שלא בכרכותיה, אבל בכרכותיה כתיב ויזרע יצחק בארץ ההיא וגו'. ע"כ.

ובכר אמרו חז"ל (בספרי זוטא במדבר פ"ב פסוק יב), ומה פסולת ארץ ישראל ארבע מלכיות מתכתשות עליו קל וחומר לשבחה של ארץ ישראל. וכיו"ב בילקוט שמעוני (שלה רמז תשמג), ומה אם חברון פסולת ארץ ישראל הרי היא משובחת משבחה של ארץ מצרים שמשובחת מכל הארצות, ק"ו לשבחה של ארץ ישראל. ע"כ. וביותר צריכים אנו לדברי קודשם שאמרו שם חז"ל, והלא דברים ק"ו, ומה אם מי שבא לומר שבחה של ארצו, לא אמר גנותה של ארץ ישראל ק"ו לשבחה של א"י. ע"כ. ודו"ק בכוונתם לנדר.

ובכלל האידנא עין רואה ואוזן שומעת וחיך אוכל יטעם, שטעמם לשם ושבח בכל ארצות וניכר שתחילת גאולה מתנוצצת בהם ותרומם קרנן, וברוך שהחיינו וקיימנו להגיענו לזמן הזה לראות דברי חז"ל עין בעין, שאמרו רבותינו (סנהדרין צח ע"א), אמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשא לעמי ישראל וגו'. ע"כ. ודברי החכם לא נאמרו אלא כפליטת קולמוס, ולב כולם שווה בטוב הארץ ופירותיה כי נעמו. ומלבד טעם הפירות כבר חזינו שחשיבות וחביבות טובא אית בהו מכל אוצרות תבל, ועליהם ראוי וגאה להזכיר שם ה' יתעלה.

וראה בשו"ת מעשה אי"ש (קלישר סי' ד) שכתב להעדיף אתרוג א"י מחיבת הארץ וכתב חז"ל, ואף לכשת"ל שגם אתרוגי ארצ"י וכו' שקולים הם ויבואו שניהם, עכ"ז לא יוכל שום מורה ושום חכם ושום דין להרהיב עוז בנפשו להורות שיניחו

חסרים לפנייהם כמה מדברי הפוסקים והיא גרמא להם לטעות בזה.

אך זאת הייתה לי קשה ביותר שעוד הוסיף ואמר חז"ל, ובפרט בזה"ז שניטל מהם טעמם מפני החטא וכמבואר בחז"ל, ומצוי שחביבים דחו"ל יותר. ע"כ. על עלבונה של ארץ ישראל יש להזדעק, והיא תמיהה גדולה שחכם גדול כמותו יאמר כדבר הזה. ולעצם דבריו מי אמר לו כן והיכן ראה כן, וזאת ידוע לכל העוסקים בתחום שפירות אר"י משווקים בכל העולם בשיר שבח והלל, והרבה מהעוסקים בחקלאות מעדיפים למכור בחו"ל את תוצרת הארץ מצד הרווח הגדול שבהם. ומפורסם בכל העולם שעם ישראל בארצו מחלוצי החקלאות ופיתוח הגידולים מכל המינים והסוגים קיימים בארץ, עד שבעמק בית שאן מגדלים פירות טרופיים ואננס, וגידולים מגידולים שונים.

ומש"כ מקור לדבריו משלהי סוטה, נראה שכוונתו בסוף סוטה (מח ע"א) אמר רשב"ג אומר העיד ר' יהושע מיום שחרב בהמ"ק אין יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות. ר' יוסי אומר אף ניטל שומן הפירות. עכ"ל. ואיך לא הרגיש הרב שביחס למה שהיה בזמן הבית אמרו כן, אך ברור שביחס לחז"ל שבח הארץ במקומה עומד, וכל העולם אינו ניזון אלא משיירי ארץ ישראל, ואם בשורש התמעט בענף ליכא.

וראה בגמ' כתובות (קיב ע"א) מעדותו של רבי מאיר שגם בחורבנה של ארץ עדיפה היא מכל ארצות חז"ל, אני ראיתי בבקעת בית שאן בית סאה עושה שבעים כורין, ואין לך מעולה בכל ארצות יותר מארץ מצרים וכו' ואין לך מעולה בכל ארץ מצרים יותר מצוען וכו' ואין לך טרשים בכל א"י יותר מחברון וכו' ואפילו הכי חברון

מצות ל"ת וכו' ודע כי זו המצוה בעשה ולא תעשה שלה כשנצור על עיר להלחם עליה לתפשה שנצטוו לחמול עליה כאשר נחמול על שלנו אולי נכבוש אותה, אבל בצאתנו אל ארץ אויב נשחית ונחבל כל עץ טוב. ע"ש.

ומבואר בדבריו שכל טעם ציווי התורה שלא נשחית ונאכל הפירות 'אולי נכבוש אותה' ותהיה כחלקת אדמתנו שנאכל ממנה, וא"כ גם בשעת מצור מצוה לאכול ממנה. ואם המצוה בשעת מצור שמא נכבוש, כל שכן אחרי שנכבוש שזו עיקר התכלית בציווי הבורא. וביתר שאת הוא אומר, שאין כלל איסור השחתה בארץ אויב שאינה א"י, שבעצי חו"ל 'נשחית ונחבל כל עץ טוב' שאין שבח אלא בפירות א"י אפי' עודן כבושות ביד אויב, על צד שמא נכבוש ונזכה לאכול מפירותיה. והדברים מרוממים.

וראיתי בספר מצות המלך (מ"ע ו) שהביא דברי ספר זרע אברהם על ספרי (פרשת שופטים, ס"ב ט"א) שהביא בשם זית רענן (מבעל המחבר מגן אברהם) על הילקוט (רמז תתקכ"ג סוף אות ל"ה) שכתב, כי ממנו תאכל מצות עשה, ואותו לא תכרות זו מצות ל"ת. כי האדם עץ השדה שחיו של אדם מן האילן וכו' פי' שהקוצץ אילן עובר בעשה ול"ת, ואפשר לומר, כי ממנו תאכל זו מצות עשה שיאכל דהיינו עשה בקום עשה, כדאמרינן בירושלמי עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל. עכ"ל הזית רענן. והוסיף הזרע אברהם והטעם כדי לברך שהחיינו וליתן שבח והודיה לה' על שברא בריות טובות ליהנות בהן בני אדם עב"ד. ומבואר דהזית רענן פי' ככוונת הספרי דאיכא עשה בקום עשה לאכול מעץ מאכל ולא חוי לאו הבא מכלל עשה. ע"ש.

אתרוגי ארצ"י ויברכו על אתרוגי חו"ל חלילה, וכן שורת הדין נוטה וכדאשכחן וכו' היו לפני מינים הרבה ר"י אומר אם יש בניהם מין ז' מברך עליו וכו' והרא"ש והטור פסקו כר"י וכו' וכ"פ בשו"ע וכו' וכתב המגן אברהם שם (ס"ק א) מקדים מין ז' ואפילו חצי פרי והשני הוא שלם וכו' משום שבח ארץ ישראל. ע"ש.

ונמצאת למד, שהיסוד המנחה הוא חיבת הארץ ולא שייך 'להרהיב עוז' להורות להניח פירות הארץ ולנקוט פרי חו"ל ואפי' יהיה שבעת המינים, שחיבת הארץ עדיפא משאר מעלות כמו שלם ונקי וגדול. ודו"ק.

### ממנו תאכל – מצות עשה

ועתה אבוא העיר, שהנראה בדעת תורתנו הקדושה שהיא מקפדת וחפצה שנהנה מפירות ארץ ישראל בדרך ציווי, שצויה רחמנא (שופטים פ"ב פ"ט) ואמר, כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה, לא תשחית את עצה לנדח עליו גרון, כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת. ע"כ.

ודרשו חז"ל בספרי (סו"פ שופטים אות רג) וז"ל, כי ממנו תאכל, מצות עשה ואותו לא תכרת, מצות לא תעשה. ע"כ. וכ"ה במדרש הגדול ומדרש תנאים ועוד. ומבואר היטיב בלשונם דאיכא מצות עשה מהתורה 'ממנו תאכל', בדרך ציווי לאכול הפירות של ארץ ישראל בשעת מצור.

וכ"כ בהדיא הרמב"ן (עשין מצוה ו) וז"ל, מצוה שישית שנצטוונו כשנצור על עיר לאכול מן האילנות שבגבולה כל ימי המצור, ואם נכרות אותם לבטלה דרך השחתה נעבור על עשה מוסף על הלאו המפורש בו. והוא אמרו יתעלה, כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות ובפירוש אמרו בספרי כי ממנו תאכל מ"ע ואותו לא תכרות

וכן דוד וכו' רצונו לומר ועוד היום כן הוא הדבר ברוד משיחנו, גלגול אדם כידוע שמקיים מצוה זו עדיין בגן עדן ואוכל מעצי הגן ונחשבת האכילה למצוה. ע"כ.

ומדברים אלו תלמד ערך ויקרת האכילה מפירות הארץ, שיש המפרשים בה חיוב גמור ומצוה ממש מהתורה, וגם אם אינו ממש בביטול עשה, עכ"פ בודאי יש בזה גילוי רצונו יתברך ולכל הפחות נלמד החשיבות שבפירות הארץ עשרת מונים משבח ז' המינים בחו"ל, שאינם אלא זכר לפירות ארצנו הקדושה.

### קדימת א"י לכל מילי

ולענ"ד ללמוד דיני קדימה מסוגיה שלמה ברבותינו, תניא בספרי (ראה פסקא סג) אחיך זה אחיך מאביך, מאחד אחיך זה אחיך מאמך, מלמד שאחך מאביך קודם לאחך מאמך, באחד שעריך אנשי עירך קודם לאנשי עיר אחרת, בארצך יושבי ארץ ישראל קודמים ליושבי חוצה לארץ, ויושבי חוצה לארץ מנלן תלמוד לומר אשר ה' אלהיך נתן לך לרבות כל מקום ע"כ.

והביאה ב"י (יו"ד סי' רנא ס"ג) וציין שכתובה להלכה בסמ"ג (עשין קסב, רז ע"א) והמרדכי בפ"ק דב"ב (סי' תקג). ע"ש. וכך פסקה מרן השו"ע (יו"ד סי' רנא ס"ג) וז"ל, ויושבי ארץ ישראל קודמין ליושבי חוצה לארץ. ע"כ.

הא למדת, שבדיני קדימה דעת רבותינו שיש להעדיף את יושבי הארץ על פני יושבי חו"ל משום חשיבות ארץ ישראל, וא"כ תלמוד הסתם מהמפורש שכל מקום שיש שבח הארץ קודם לשאר מילי, ומה שאמרו להקדים מין ז' משום שבח הארץ דיברו כשכל פירות שלפניו שווים הם כולם של חו"ל או של הארץ, אך ביש פירות

וכיו"ב בספורנו (ע"פ שם) וז"ל, כי ממנו תאכל. כי אמנם כריתת העצים דרך השחתה בלבד יעשהו הצבא להזיק כאשר לא יהיה בטוח לנצח ולשבת בארץ, אבל אתה הבטוח לכבוש את הארץ ולשבת בה אין לך להשחית עין מאכל. כי ממנו תאכל, שתכבוש הארץ בלי ספק ותאכל ממנו כשלא תשחיתוהו. ע"כ. ומבואר שהמצוה היא לאכול מפירות העץ אחר הכיבוש ולא רק בשעת המצור.

וגם אם יש לפלפל בדבריו בהכרח של מצות עשה גמורה, ושמא אין ללמוד כלל משם על שלא בשעת מצור. בודאי יש להבין מכאן רצון וכוונת הבורא כמה שציווה כמבואר בספרי וברמב"ן על זמן שנכבוש, ובה כבר מבואר באר היטיב ההכרח להקדים פירות הארץ לפירות חו"ל גם אם יהיו משבעת המינים, שזהו רצונו של הבורא יתברך, ועשה רצונך כרצונו יתעלה.

זאת ועוד שבדומה ללשון הפסוק הנ"ל, מצאנו עוד דומה לזה בציווי הבורא לאדם הראשון (בראשית ב,ט) ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה. ודרז"ל (זהר ח"א כז), לעבדה זו מצות עשה, ולשמרה זו מצות לא תעשה.

ועי' למקובל האלוקי הרמ"ע מפאנו זצ"ל בספרו עשרה מאמרות (מאמר חיקור דין חלק ב פרק ה) וז"ל, מכל עין הגן אכל תאכל וכו' זו מצות עשה וכו' אילו זכינו הייתה אותה האכילה נחשבת לנו כאכילת קדשים וכהנחת תפילין. וכן דוד המלך שהוא חי בג"ע מקיים עכשיו המצוה הזאת יום יום. ע"ש. וביאר ביד יהודה עליו (אות יח-ט), רצונו לומר שאמרו יתברך אכול תאכל, אינו לרשות אבל היא מצוה שציווה על אכילת עץ הגן, ואילו זכינו שהיה אדם הראשון אוכל משאר עץ הגן ולא מעץ הדעת, הייתה נחשבת לנו האכילה ההיא למצות עשה כאכילת קדשים שהיא מצות עשה.

שאת בשו"ת יוסף אומין (סי' יט) שלדעתו יש להקדים עניי א"י גם לעניי עירו שכתב וז"ל, ועתה אמת אנכי דשנינו בספרי פרשת ראה יושבי א"י קודמין ליושבי ח"ל, וכתב הרב ב"ח (י"ד סימן רנ"א) דעניי עירו קודמין לעניי א"י ומייתי ראיה מדתני רב יוסף (במציעא דף ע"א) בסתמא עניי עירך קודמין וכו' ע"ש. ואינה ראיה דהא דתני רב יוסף אקרא קאי אם כסף תלוה את עמי, ושם לא יש רמו א"י. אבל הספרי קאי אקרא באחת שערך בארצך, ואימא דיושבי א"י קדמי לעניי עירו, ואינה ראיה מכרחת. והכי חזינא להרב ש"ך דאפיקה בלשון משמע, ומהרש"ח סימן ל"ה אמרה בלשון אפשר ויד הדוחה נטויה לקול תתו. ואולם שמענה ואתה דע לך דאמרו בספרי שקולה ישיבת א"י ככל המצות שבטורה אף בחרבנה והיה כשבתו. ולדעת הרמב"ן היא מכלל רמ"ח מצוות עשה דאורייתא ואין פוטר אותו. ואם אל סודו תדרוש קח לך בשמים ראש כי בא"י כל תפלה כל תחינה החלו עולין אל השמים מעל ועשה את עולתו. לא כן בארץ העמים מסך מבדיל ובוללים יעלו מארץ לא מטהרה או עם שרים והוא דרך חול ובחבורתו. ובמה יתרצה עבד ה' להיות לו חלק בישיבת א"י ותורת א"י אם לא בהחזיק ביד יושביה וגמירי גדול המעשה ויהי בשלם סוכו ומעונתו. ע"ש דברים מלהיבים.

וראה שם עוד דפשיטא ליה, שבמקום שיש צורך ביישוב א"י שעומד על הצדקות יש להקדים צדקת הארץ אפילו על חשבון עניי עירו. והעמיד כל דברי הפוסקים שמסכימים לזה שאם הארץ צריכה להחזקה זו גם הב"ח מודה להקדים את עניי א"י. וע"ע במש"כ בספרו פני דוד (פר' ראה אות טו), ושם הכניס מעלת המחזיקים ביישוב הארץ גם בחורבנה וכל שכן בבניינה, ובלשון

הארץ לעומת פירות חו"ל, יש דין קדימה לשבח הארץ.

ועי' בפתחי תשובה (יו"ד סי' רנא סק"ד) משו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רלג, ובפרט בסי' רלד) להקדים עושי מצוה ופועלי צדק יותר מן השאר והנחנו ג"כ שיש ישיבת ירושלים חשיבה משיבת שארי מקומות בא"י, וא"כ ממילא יש ליושבי ירושלים קדימה מה ליושבי שארי ערי א"י וכל זה ברור וכו' שהכל מעלין לירושלים וזה אפי' בזה"ז לכל הפוסקים וכו' וא"כ היושב בה עוסק במצוה טפי וראוי להקדימו וכו' דאפי' נימא בירושלים אין שום מעלה בזה"ז מבשאר א"י, מ"מ א"י עדיף מח"ל ככל הזמנים בלי ספק. ע"ש שהסכים עמו גם הגרא"ז מרגליות זצ"ל.

וכיו"ב בספר פרי עץ הדר (מרכס עמ' כב) שכתב וז"ל, ואילו לא באנו אלא בשביל חיבת הקודש בלבד לאשר הם גידולי ארצנו ארץ אשר כל רוח ונפש ישראל תלויים בה, ארץ אשר קבעו לנו ברכה מיוחדת על פירות, די לנו זה הטעם להקדים פירותיה לצאת בהם י"ח מצוה חביבה בשעתה. ע"ש. ויש בזה עוד אריכות, אך לעיקרן של דברים כבר הדברים מוכרעים בזה.

### מצות יישוב ארץ ישראל

ועוד יש להוסיף בזה טעם כעיקר, שמאחר והקונה מפירות ארץ ישראל מחזק בזה את החקלאים והמסחר שתוך ארץ חמדה, הרי שבקניה ואכילה מקיים מצוה בעצם, וא"כ היא אכילה חשובה בהרבה להקדים לברך עליה, ולהעדיף פירות הארץ מפירות ארץ ניכר ואפי' ז' המינים שבה שהם רק רמו לשבח הארץ ולא מקיים שום מצוה באכילתם.

ועי' בנו"כ על הנזכר בדיני צדקה (שו"ע יו"ד סי' רנא) ובפרט לברכי יוסף (ס"ק ב) ומש"כ ביתר

המצות, מ"מ מודה ביתר שאת בקדושה בזה"ז וכו' ולא רמז קדימת עניי ירושלים לא"י משום דזיל בתר טעמא, ופשט הגמ' דמקדימים יושבי א"י משום דשיבתה מצוה מפני קדושה שבה וראוי להקדים עושי מצוה כנ"ל. ע"ש.

ובעצם הסיוע והזיווה לעבודת הקרקע ויישוב העולם הוא שותף במצוה, ועיין בדברי מופת הדור מרן החתם סופר (סוכה לו ד"ה דומה לכוש) שכתב וז"ל, נלע"ד רבי ישמעאל נמי לא אמר מקרא ואספת דגנך אלא בא"י ורוב ישראל שרויין שהעבודה בקרקע גופה מצוה משום יישוב א"י ולהוציא פירותיה הקדושים, ועל זה ציותה התורה ואספת דגנך, וכו' זורה גורן השעורי' הלילה משום מצוה, וכאלו תאמר לא אניה תפילין מפני שאני עוסק בתורה ה"נ לא יאמר לא אאסוף דגני מפני עסק התורה. ואפשר אפילו שארי אומניות שיש בהם ישוב העולם הכל בכלל מצוה, אבל כשאנו מפורי' בעו"ה בין או"ה וכל שמרבה העולם יישוב מוסיף עבודת ה' חורבן, מודה ר"י לרשב"י וע"ז אנו סומכי' על ר' נהוראי במתני' סוף קידושין מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד בני אלא תורה היינו בח"ל וכנ"ל. והיינו דמחדש רבא באתרוג הכושי אפי' אינו נדמה אלא כושי ממש דהיינו רשב"י וחבריו האמיתיים, מ"מ הא לן והא להו לבני בבל כשר ולבני א"י פסול דבעי' יישוב א"י ע"י ישראל. עכ"ל. ודבריו נחת ועונג ומתוקים כפירות גינוסר.

### להחמיר ביישוב הארץ

ולמפורסמות לא צריך אריכות, וכבר הדברים מבוארים בספרים וסופרים, שמצוות ישוב ארץ ישראל מצוה רבה היא. והחמירו רז"ל משום ישוב ארץ ישראל שהתירו לקנות בית בא"י מן הגוי בשבת, וחותרם ומעלה בערכאות לקיים גאולת הקרקע, כמ"ש בש"ע (או"ח סימן שו סעיף

חדה אמר וכל אלו דברים אמיתיים למי שאין עיניו טרוטות'.

ולנד"ד, שאין הפסד לאידך גיסא אלא רק להגדיל מעלת ושבח הארץ, בודאי שיש ללמוד מחז"ל שיש צורך והכרח ולא רשות בעלמא. בפרט לאמור לעיל שכל מעלת ז' המינים משום מעלת הארץ, ולא יהיו ז' מינים שבחו"ל הטפל להזכיר את מעלת הארץ, יותר מעיקר שבח פירות הארץ עצמם.

וראה גם בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ד חו"מ סי' ו סעי' ג אות ז) שכתב, דאלה העוסקים בעבודת הארץ בחרישה וזריעה ונטיעה, וגם מייצרים תוצרות הרי הם מרבים הישוב בארץ, וכל התומך בהם ומחזיק בידם וקונה מתוצרותיהם הרי הוא מקיים מצות ישוב א"י שאין למעלה ממנו וכו' וההפך הקונה מהנכרים ה"ה ממעט ישוב העברי וגם מסרך סריך באיסור לא תחנם. עכ"ל. וזה ברור שאם תבוא מעלת פירות א"י במדקדקים במצוות, להקדימים אפי' לז' המינים שבחו"ל בודאי שיהיה בזה התעוררות כללית להעדיף פירות אר"י, ובזה יבוא חיזוק גדול לחקלאים מיישבי הארץ, ותעלה קרן הארץ ופריה, ותרבה הקדושה.

וגם למי שידחוק שאין מצוות יישוב א"י בזמה"ז, אין בזה לבטל צד קדושת הארץ ודין קדימה שיש בה. עי' בחת"ס הנזכר שכתב וז"ל, לא משום מצות התלוים בא"י וירושלים כופים, אלא משום קדושת עצמה, וכל הדר בח"ל דומה כמי שאין לו אלוה וכו' וכיון שכל עצמו הוא משום עוצם קדושתה וכו' לב"ע קדושת שניהם קדושת עולמים מימות עולם עד סוף כל ימות עולם לא נשתנה ולא ישתנה, אלא שקדושת ירושלים חמורה מקדושת שאר א"י. וגם הרמב"ם דלא מנה למ"ע ישיבת א"י כמו שחשב הרמב"ן במניין

וכיו"ב עוד בבא מציעא (קא ע"ב) היורד לתוך חורבתו של חבריו ובנאה שלא ברשותו ואמר לו עצי ואבניי אני נוטל, רב נחמן אמר שומעין לו רב ששת אמר אין שומעין לו וכו' מאי הוי עלה אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן בבית שומעין לו בשדה אין שומעין לו, בשדה מאי טעמא משום ישוב ארץ ישראל. ועי' שו"ע (חו"מ שעו ס"ה).

וראה עוד בילקוט שמעוני (ויקרא רמז תמד), וכי כל העצים כשרין למערכה, אין. כל העצים כשרין חוץ משל זית ושל גפן, אבל באלו רגילין במורכביות של תאנה ושל אגוז ושל עץ שמן. הני מאי טעמא לא, אמר רב פפא משום דקטמי, רב אחא בר יעקב אמר משום ישוב ארץ ישראל. ע"כ. וראה שם שעיקר העניין על תועלת פירות ארץ ישראל.

וראה בשו"ע (חו"מ רלא סעי' כו), אין מוציאין פירות שיש בהן חיי נפש מארץ ישראל לחוצה לארץ או לסוריא. ע"כ. ופי' בסמ"ע (ס"ק מד) דבארץ ישראל דוקא אסרוהו משום ישוב ארץ ישראל (עי' רש"י ב"ק עט ע"ב).

והקשה בספר ארץ חיים, איך מוציאים אתרוגים מארץ ישראל לחו"ל. ותירץ, כיון דהאיסור הוא משום ישוב ארץ ישראל ומאחר דהאידינא העניות בארץ ישראל הוא גדול מאד ועי"ז מתפרנסים קצת בני אדם, היינו ישוב ארץ ישראל. וכן כתב בספר ביכורי שלמה (או"ח סי' ל"ז אות ג) שמשום טובת ארץ ישראל מותר להוציא אתרוגים מארץ ישראל למסחר. ע"ש.

ויש עוד עשרות ראיות לזה ואבכמ"ל שדי בזה להבין דעת תורתנו הקדושה. ופשיטא שכל מקום יש לדון לפי כוונת הדברים להיכן דעת תורה נוטה להעדיף יישוב הארץ, ומקיים באכילה מצוה, וברכת פירותיה קודמת לכל פירות תבל.

יא) וז"ל, מותר לקנות בית בארץ ישראל מן הא"י, בשבת, וחותרם ומעלה בערכאות. הגה: שלהם, בכתב שלהם; דאינו אסור רק מדרבנן, ומשום ישוב א"י לא גזרו (א"ז). עכ"ל. ומקורו בגמ' גיטין (ח ע"ב), כדאמר רבא אומר לעובד כוכבים ועושה ה"נ אומר לעובד כוכבים ועושה ואף על גב דאמירה לעובד כוכבים שבות משום ישוב א"י לא גזור רבנן. ע"כ.

ועוד תיקנו חכמים (ב"ק פ ע"ב), אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן הלוקח עיר בארץ ישראל, כופין אותו ליקח לה דרך מארבע רוחותיה משום ישוב ארץ ישראל. ע"כ.

וגזרו שלא לגדל בהמה דקה בארץ ישראל (שו"ע חו"מ סי' תט ס"א), וטעם הגזירה כמ"ש בלבוש (שם ס"ק א) וז"ל, עיקר תקנה זו לא נתקנה אלא בארץ ישראל משום ישוב ארץ ישראל. ע"כ.

והכול מעלין לא"י (כתובות קי ע"ב), ואפי' מעיר שרובה יהודים לעיר שרובה עובדי ע"ז. ועי' ברמב"ן (מצוות עשה ד), שנצטוינו לרשת הארץ וכו' היא מצות עשה לדורות מתחייב כל אחד ממנו ואפילו בזמן הגלות. ע"ש. וגם לחולקים בגדרי המצוה יש להם דין הכול מעלין בגלל מעלותיה של הארץ, ולא ר"י כופין לעלות אפילו מנוה יפה לנוה רעה, ואפילו מעיר שרובה ישראל לעיר שרובה עכו"ם, שמעלותיה הרוחניות של הארץ גוברות על כל חסרונותיה הגשמיות.

ועשו בזה נפק"מ גמור בממונות כגון המבואר בשו"ע (חו"מ קסח ס"א) שכתב, שטף הנהר זיתיו ושתלן בתוך שדה חבריו, ואמר הלה: זיתי אני נוטל, אין שומעין לו בארץ ישראל, משום ישוב הארץ, אלא יעמדו במקומם. ע"כ. עי' ב"מ (קא ע"א).

### לפרסם ולסייע לעוסק במצוות

ומלבד כל הנזכר עוד מעלה יש כאן, שהקונה ומהדר בדווקא בפירות ארץ ישראל, וגם המקדים ומשבח פירות הארץ דווקא, הרי הוא מסייע לעושי המצוה ומחזק ידם לעשות ולהרוויח ותועלתם על כל הארץ תבוא.

וראה בתשובת הרשב"א (סי' תקפא) שהאריך בכנון זה שאין להצטנע או למעט בשבח עושי המצוה אלא יפרסם ברכים וז"ל, מדת חכמים היא ומדת וותיקין כדי ליתן שכר לעשות מצוה. ומדת התורה הוא שהיא כותבת ומפרסמת עושה מצוה. ואם התורה עשתה כן צריכין אנו להלך אחר מדותיה של תורה שהן דרכי נועם. הנה בהצלת יוסף שהצילו ראובן מיד אחיו כתב עליו הכתוב (בראשית ל"ז) וישמע ראובן ויצילו מידם. וכן בכוזע שויתר פת וחומין הכתיבו הכתוב. וכן כמה גדולה מעשה הצדקה ועשיית המצות שכתבו הנביאים בספר הנבואה. וכן פרסמו עליו ז"ל מדה זו בפ"י במדרש רות. אמר שם (רות ב') ויצבט לה קלי קלול בשתי אצבעותיו. אמר רבי יצחק בר מריון בא הכתוב ללמדך שאם יהיה אדם עושה מצוה יעשנה בלב שלם. שאלו היה יודע ראובן שהקב"ה מכתוב וישמע ראובן ויצילו מידם בכתיפו היה מוליכו אל אביו. ואלו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתוב עליו (שמות ד') והנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו. ואלו היה יודע בועז שהקב"ה מכתוב עליו ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר עגלות פטומות היה מאכילה. רבי כהן ורבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא היה כותבה. עכשו מי כותבה? אליהו כותבה ומלך משיח והקב"ה חותם על ידיהם. הדא הוא דכתיב (מלאכי ג') אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו. ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה'

ולחושבי שמו. ובפ' יש נוחלין (דף קל"ג ב') אמרו ביוסי בן יעזר כשהקדיש עלית' דדיגרי וכשמכר מרגלית למקדש בי"ג עליות דדגרי. ונתנו הגזברים שבעה והקדיש וששה הנותרים ועמדו שם וכתבו יוסי בן יעזר הקדיש אחת בנו הקדיש שש. מכאן אתה למד שהיו נוהגין לכתוב כן שמות המקדישין לשמים להיות להם לזכרון טוב על מצות ולפתוח דלת לעושה מצות. ע"ש.

והעתקתי לשונו לשון זהב, כמה יש לשבח ולהדר ולחזק ובוזה תבוא תקומה לדורות, וכל הקונה ומשבח פירות הארץ יש בוזה חיוזק גדול למיישבי הארץ.

ומלבד שהיא מצוה על כל אדם ואפי' אין לו אלא עין אחד, וכמ"ש בדעת זקנים מבעלי התוס' (שמות כג, י) אתמר במדרש דאפי' אין לו לאדם אלא חורבה אחת בתוך גנו חייב לעבדה בכל יום. וגראה לה"ר משה דוקא בארץ ישראל כדי להרבות הפרשת תרומות ומעשרות. ע"כ. אך לסייע ביד הרגילים בזה וזו אומנותם מצוה רבה לסייעם.

ואל יקשה ליכך לומר שמא יש מהם שאינם הגונים לסייע בידם, וטוב היה היעדרם. הס מלומר כן וכבר אמרו רבותינו (מדרש איכה רבתי פר' א), ואתה בן אדם אמור אל בני ישראל היושבים על אדמתם ויטמאו אותה (יחזקאל לו, יז), אמר הקדוש ברוך הוא, הלואי היו בני עמי בארץ ישראל אף על פי שמטמאין אותה. ע"ש. ולא נאמרו אלא לחכם המבין מדעתו מהי דעת קונו. ועי' כתובות (קיא ע"א) כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עוון. שנאמר (ישעיה לג, כד) העם היושב בה נשוא עוון.

### בזמן הזה צריך חיזוק ביותר

וזאת תדע, שהדברים צריכים חיזוק בפרט בזמנים אלה שהמשק בתחרות גדולה, ופתחו ייבוא מחו"ל על פירות וירקות כולם שבאים מחו"ל בזול, ופעמים ממדינות אויב ממש. והדבר פוגע פגיעה אנושה בחקלאים מיישבי הארץ, ועין רואה ואוזן שומעת שמשקים ונחלות רבות נעזבו מחוסר כדאיות כלכלית, וטורחים לעשות הסבה לשטחים חקלאיים לבתי מגורים, והדבר בהכרח יביא לירידה מדאיגה בתוצרת הארץ.

ומלבד שיש בזה חשש סכנה בעתיד ליושבי הארץ, כבר עתה יש בזה זילותא וירידה בקרן ושבח הארץ. ונמצא המהדר אחרי פירות הארץ בדוקא, ועושה להם דין קדימה וחשיבות, יש בזה לאמץ ברכים כושלות וידים רפות. ולהרים קרנה של תוצרת הארץ, ונאמן בעל מלאכתך לשלם שכרך, והארץ מכירה טובה לעמלים בטובתה.

### או קנו מיד עמיתך

ובהמשך לאמור והשבות אל לבך, כי מצאנו ראינו מצוה ומעלה בקניה מיהודי דוקא, ויש להרבות בשבח המחזר אחר תוצרת משק יהודי, שבוה גם מפרנס יהודים וגם עוזר בכניין הארץ. ושורש לזה בתורת כהנים בפרשת בהר (ריש פרשתא ג') וז"ל, מנין כשהוא מוכר לא תהיה מוכר אלא לעמיתך, תלמוד לומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך. ומנין כשהוא קונה לא תהיה קונה אלא מיד עמיתך, ת"ל או קנה מיד עמיתך. אין לי אלא קרקעות שבהם דיבר הכתוב, מנין לרבות דבר המטלטל ת"ל ממכר לרבות דבר המטלטל. ע"כ.

וכל הרואה דברי קודשם, בין יבין כמה יש להעדיף תוצרת יהודי מקרקע ארץ ישראל, ולא יפרנס גויים נוכרים באדמותיהם, ובפרט שרבים מהם שונאי ישראל מובהקים, ומהם מפרנסים

מחבלים ממש. ואל תשיבני שיש המייבא מחו"ל וגם הוא יהודי, כי ברור שידיים יהודיות בפירות הארץ מרוויחות הרבה יותר משל ייבוא, ובכסף ההולך אצל משק של יהודי עוד יש פועלים ומשפחות ומעגלי שיווק רבים הנהנים מקניה זו, ויישוב הארץ על כולנה שמתקיים דוקא בתוצרת הארץ.

ועי' באהבת חסד (פ"ה אותיות ה-ו) ובמקורותיו שאפי' במקום שיש הפרש כספי יש להקדים היהודי. ועי' בשו"ת נחלת שבעה (סי' נה) שהוא עד שתות. וע"ע בשו"ת הרמ"א (סי' י').

וראה דברים נלהבים שכתב בעל אבני נזר (י"ד תנ"ד אות יד) שאחרי שבח הארץ דן באריכות באדם הדר בא"י ומקבל אחזקה מחו"ל, אם מקיים מצות ה' ואם נחשב תחת ממשלת הבורא, והעלה לדין וז"ל, ומ"מ נשאר הדין דהיושבים בא"י ומתפרנסים מחו"ל נמי מקיימים מצות ישיבת א"י וכו' אבל זה ברור דעיקר המצוה בתכלית השלימות הוא להיושבים בא"י ומתפרנסים מהשפע שמא"י. עכ"ל. ומבואר בדבריו שלהנות משפע א"י ולהתפרנס בארץ היא המצוה, ואיך יתהפך הדין שהיושבים בארץ ייקחו מפירות חו"ל להיות תחת שר חו"ל ולא בממשלת הבורא. אתמהא.

ותן דעתך שכל התשובה שם שהיא באריכות ומתיקות, כולה באה ליישב בדוחק מדוע גדולי עולם לא עלו לארץ, על אף שיש גם האידנא מצוה מה"ת ליישב הארץ (עי' אות לט), וראה שגם במסקנתו (עי' אות נב) לא אחז שתירוצו מספיק (אות נד ואות נו ואות סב ובקיצור הדינים), שהרי מסיק שגם אם אין חיוב גמור, סו"ס מצוה דאורייתא איכא, ובעידנא דריתחא עונשים את המתבטל מהמצוה.

מפירות הארץ שמסייע בזה ליושבי הארץ וכלכלתה, ויש בה בודאי חיוב הארץ לאכול מפירותיה ולהודות לאדון הכול, ושאר מעלות הנזכרות. נמצא המקדים פירות חו"ל מעביר על המצוה חנם, ומחמיץ השבח לברך על החשוב והחביב.

### האם טענין לא פלוג

עתה אבוא העירה, במאי דחוינן בכמה מן האחרונים שהעירו מסתימת דברי רבותינו, שאם ואכן יש להקדים פירות אר"י מדוע לא אמרו כן בהדיא, ואם לא אמרו כן וסתמו ואמרו להקדים מין ז', הרי שסתימתם פירושם להקדים גם מין ז' של חו"ל על פרי הארץ. ומעולם לא שמענו מי שהעיר בזה.

ובמענה לטענה זו, מלבד שכבר כלל הוא בהלכה (גידה ז ע"ב) לא שמענו אינה ראייה. והגם שבשדי חמד (מע' ל כלל עז) הביא מדברי כמה מהאחרונים שאף שלא ראינו אינו ראייה, וכן לא שמענו אינה ראייה, היינו דווקא בדבר שאינו הווה ורגיל, אבל בדבר הווה ורגיל הוי ראייה. עיין שם.

הנה מלבד ששמענו גם ראינו בפוסקים שכתבו כן שיש חובת העדפה והקדמה לפירות אר"י, וכנ"ל. ודנו הקדמה לארצ"י גם בדינים רבים אחרים הקדמה גמורה, וכמו שראינו שעניי אר"י קודמים לחו"ל ויש אומרים אפי' לעניי עירו ממש.

עוד יש לומר שבגלות ארוכה ופזורה בחו"ל כלל לא היה מצוי פירות אר"י בארצות הגולה ובודאי לא כשאר פירות בשפע, וכל מדינה אכלה מגידוליה ובפרט בסחר העתיק בין המדינות שלא היה גדול, והדרכים ארוכות מלשמור הפירות באיכותן אם בכלל יגיעו בלא להתקלקל. ובטח שלא היה מצוי ורגיל עד שנבוא לטעון לא שמענו ראייה היא.

ועיין עוד בחשוקי חמד (סוכה לג ע"א ד"ה ואנוהו) אחרי שהביא לצדד לקיים וקנו מיד עמיתך כתב וז"ל, ובנידון שאלתנו נראה שיקנה מהיהודי, דכיון שגם האתרוג מהישראל מהודר ומקיים בו מצות 'ואנוהו', עדיף ליטול את האתרוג, שיש בו ב' מצות, גם אתרוג מהודר, וגם לקנות מיד עמיתך. משא"כ באתרוג של הנכרי, אפילו שיש בו תוספת הידור, אבל מ"מ יקיים בו רק מצוה אחת. ויש להביא ראייה וכו' דבשו"ת ישועות מלכו (סימן מו) דן בדבר אתרוגי האי קורפו אשר נתפשט המנהג לצאת בהם בלי פקפוק. וכתב וז"ל: 'ואם כל זה ראוי והגון למען ישוב ארץ ישראל לברך על אתרוגי ארץ ישראל והמצוה מהודרת במצוות חיוב א"י וישב א"י, כי על ידי זה יוכלו רבים שם להתפרנס. עכ"ד. ויעיין בשדי חמד (ח"ד מערכת למ"ד כללים כלל קמא לולב סעיף לב ד"ה בשו"ת דבר אליהו) שמצוה להעדיף אתרוגי ארץ ישראל מאשר אתרוגים משאר ארצות, הגם שהם יפים, מכמה סיבות: מצוה גוררת מצוה, והספקת עניי ארץ ישראל, וישב הארץ הטובה, תגורר מצות ד' מינים והואיל ואיתעביד מצוה חדא, ליתעביד מצוה אחרית, יעו"ש. ואם כן יש מקום לומר שגם בנוגע למצות אכילת כזית מצה נאמר כך שמצוה להשתמש במצות שנעשו מחיטים שצמחו בארץ ישראל, והפרישו מהם תרומות ומעשרות. ע"ש שהאריך עוד בזה וכבר הזכרנו מדברי האחרונים בזה בקיצור לעיל.

ולדידן, שכבר זוכים תהילות לה' לשבת בארץ. יש לזעוק בקול גדול כדברי הישא ברכה הנ"ל איך ירהיבו עוז להעדיף פירות חו"ל בארמונו של מלך.

### מצוה הבאה - אל תחמיצנה

ומאחר ואין מצוה לאכול משבעת המינים שבחו"ל, אך שפיר איכא כמה מצוות לאכול

לפניו פרי העץ ועוד יש פרי שהוא ספק אם הוא פה"ע או פה"א וז"ל, ובסה"ק רב פעלים העליתי בתשובה כאלוהי רבא, לברך על אותו של ספק תחלה. ע"כ. ולא חילקו אם פרי העץ הנוכח הוא מין ז', ורוצים לומר שעדיף לשנות סדר דיני קדימה לתועלת או צורך שלא להיכנס לספק ברכות. ועי בפמ"ג (משב"ז ריא סק"א) שצידד בן בהדיא בבוסר ענבים 'דאפשר דראוי לברך על מין מבורר על צנן פרי האדמה ולפטור הבוסר בספק'. ואע"ג שענבים מן ז'.

ומאחר וחזינן שגם בדיני קדימה, נכנסים שיקולים נוספים שמהם יש ללמוד ולדקדק כללים, ואלו הם גופא 'דיני קדימה' לחשוב העדיף בריבוי מצוות וקדושה וכו'. מעתה לא שייך לטעון 'לא פלוג' הרי שיש ללמוד בכל מקרה לגופו ואין כאן לא פלוג, דכבר פלגינן דיבוריה לכמה עניינים. וחז"ל בעצמם אמרו בזה בהדיא שיש להתייחס למכלול הצדדים. וכל זה בלא להיכנס בשיטת הרמב"ם להקדים חביב, וכל המצוות הנזכרות שיש בהם חובת קדימה וחשש בזיון הארץ בידיים.

עוד שים על ליבך, דלא טענינן 'לא פלוג' מדעתנו וכמבואר בשו"ת מהר"י וויל (סי' סה) שכללא כייל ואמר וז"ל, תנאי ב"ד ונתקן במניין בחכמי כל ישראל משום הכי לא פלוג וכו' ואין למידין תקנה מתקנה כמו שתראה בתשובת הרא"ש. עכ"ל. הרי שטענת לא פלוג רק בדבר שנתקן במניין חכמי 'כל' ישראל, ואל בלומדים מדעת עצמנו בכל מקום שלא מצאנו גילוי דעת לבוא לטעון לא פלוג, שאין לדבר סוף.

וזה בלא להיכנס בעצם העניין, שכל הדין במין ז' שקודם גם בחז"ל, הוא לתועלת 'שבח הארץ' ולא גזרת הכתוב להתעקש על מין ז' גם על חשבון שבח הארץ ממש. ואדרבה הלימוד מהפסוקים

וכבר מתואר בספרי האחרונים, כמה טרחו אחר אתרוגי אר"י אחד לעיר, ובסדר ט"ו בשבט שהיו צדיקים משתדלים הרבה שיגיע איזה פרי מאר"י וחולקים אותו לחלקי חלקים למען יטעם כל אחד משהו, והאריכו במקורות לזה עי' בקובץ ליהודים הייתה אורה ושמחה (מכון הרי"ח הטוב, עמ' 27).

ובכלל מאחר וראינו בכמה מקומות שיש לחלק בין הדינים ולתת דין קדימה על פני ז' המינים, הרי שיש לדון כל מקרה לגופו, ולא אומרים לא פלוג. והרי ראינו גם שמענו שברכה מבוררת קודם למין ז', וכמ"ש בשו"ע (סי' ריא ס"ה) שברכת מזונות מבוררת, ועל כן קמח שבולת שועל שאינו בכלל ז' המינים ממש [עי' סי' קסח ס"ד] קודם לזיתים, ואעפ"י שזית כתוב בהדיא והוא ראשון לארץ בתרא, עדיין ברכה מבוררת קודמת. וגם על צד נוסף, חיטה ושעורה הנכנסות שברכתן אדמה אינם קודמים לפירות העץ, ואעפ"י שחיטה ראשונה לארץ קמא.

ולמדנו חז"ל שיש בקידוש קודם לפת כשיש צורך מצוה, אך יכסו את הפת שלא תתבייש. הא קמ"ל שאעפ"י שבעלמא פת קודמת, כשיש צורך מצוה משתנה דין קדימה ובדין יש כמה מצוות להקדימן.

וחזינן עוד בספר הבתים, שיש להקדים אתעביד בה מצוה בפת ישראל קיבר על פני פת עבו"ם נקיה. כ"ה בר"ן ובדברי הלב אברהם והחזו"ע שתוספת ברכת שהחיינו עדיפא על מין ז'.

ודוגמא נוספת והיא מצויה ומפורסמת באחרונים, ביש לפנינו בננה ופרי העץ, וכידוע בננה מספק מברכים אדמה. כתבו כמה מהאחרונים להקדים ברכת הבננה ורק אח"כ יברך על העץ, שאם יברך על העץ נכנס בספק שאינו יכול לברך על הבננה. ועי' בכנ איש חי (ש"א פנחס אות טז) ביש

שוקל רווח מול הפסד, ואיך לא יעשה כן בעבודת הבורא, ובפרט בברכות השוות ליותר מיהלומים.

### שלא יבזה שבת הארץ

והנה מלבד המעלה והשבח הראוי לעשות בחיוב גדול, עוד יש כאן להזהר גם בבחי' סור מרע שלא יהיה כמבזה ארץ ישראל. עי' בספר בנין שלום (וייס, ברכת הפירות עמ' תלא) שהביא דברי ספר חדש האביב לבעל הפלא יועץ (על הגמ' הנו', ואמ"א). שכתב וז"ל, היכא שנפטר באותה ברכה וכגון שברכותיהן שוות, הו"ל אידך כמו טפל לפרי שמברך עליו וכו' ס"ל לר"י דראוי להקדים פרי של ארץ ישראל כדי שלא יתבזה פירות של ארץ ישראל ויהא נעשה טפל לשאר פרי, וכל זה כשברכותיהן שוות דאז אחד נפטר בברכת חבירו ונעשה טפל אליו. משא"כ כשאין בברכותיהן שוות וצריך לברך על כל אחד בפני עצמו, וא"כ אין אחד נעשה טפל לחבירו וליכא רק משום קדימה בברכות ובוזה ליכא זילותא כ"כ הילכך יברך על החביב. ע"ש.

הרי לפניך, שאם מקדים פרי חו"ל נעשה כמבזה שבת הארץ להקדים השפחה לגבירה בפניה, ועוד חמור הדבר כפליים האידנא שאנחנו יושבים בהיכלו של מלך ובמקום ליקר פירות המלך בברכה וקדימה להביאם ראשונה במלכות, לוקח פירות באושים מארצות הטמאות.

וכיו"ב יש ללמוד בספר מלכי צדק (הל' ברכות עמ' קכה) שכתב, קדימת חביב ביסודה היא 'מצוה' משום כבוד הברכה, אך קדימת שבעה ביסודה היא 'איסור' להקדים על פניה פירות אחרים ולכייש בזה את ארץ ישראל וכבודה, ומעתה אפשר דבמקום שיש לנו ספק השקול מוטב לנו לברך על הקלויות ולוותר בכך על ספק מצוה של הקדמת החביב, ולא להקדים את הירק

רק מסייע לדין להקדים פירות הארץ דווקא, שהתורה כלל לא התכוונה לפירות חו"ל אלא רק פירות הארץ.

### ספקו מותר לכתחילה

והנה אם ובירך בסדר הלא נכון, שגם אם נמחק כל דברינו ונסכים למ"ד שצריך להקדים ז' המינים לתפוח א"י, הרי להלכה יצא יד"ח כמבואר במור"ם (ריא ס"ה) שכתב וז"ל, וכל זה דצריך להקדים היינו דוקא לכתחילה, אבל אם עבר ובירך על השני, אם הברכות שוות יוצא ואין צריך לחזור ולברך על זה שהיה לו להקדים, ובלבד שיחא דעתו ג"כ עליו בברכתו. ע"כ. ומקורו בב"י סי' ר"ו ובזה הסימן בשם רשב"א.

וא"כ הגענו לכלל המובא בכמה וכמה מהפוסקים, שכל שבדיעבד יצא ידי חובה, בספקו מותר לכתחילה. וכמ"ש בכיו"ב בבית יוסף (אבה"ע סי' קנט), פרי תואר (יו"ד סי' ח סק"א), דעת תורה (פתיחה אות לו), הליכות עולם (ח"ח עמ' רנג) וביביע אומר (ח"ו יו"ד סי' כו אות ו). ואם כן הבא בנד"ד, שמאחר ויש מחלוקת האחרונים אם מותר לכתחילה, ובדיעבד מישראל שרי יש להחזיק פרי הארץ בלכתחילה שיש עוד כמה מצוות גמורות ומעלות רבות. וקח כלל זה והעמידו על כל המצוות המעלות הנאמרות כאן, שאין צורך לכפול הדברים בכל מקום.

והכא הוא קרוב לרווח ורחוק מהפסד, שהרי אם יקדים של חו"ל מאבד כמה וכמה מעלות ולענ"ד נכנס בחשש איסור שאמר רחמנא 'ממנו תאכל' וחשש בזיון ארץ חמדה וכו', מה שאין כן אם הקדים את של הארץ הרי בכל אופן יצא ידי חובה ואין עליו שום איסור רק שבח ומעלה. ואם יכול להרוויח כל אלו המעלות ולהינצל מחששות, מה ההיגיון להיתפס על דין שאינו לעיכובא ואין לו ראייה. ואפי' בענייני העולם אדם

לחוקי הגויים שבזה מבה את תורת ה' וחוקי האלוקים. ועל כן אפילו באין בית דין מקודש לדון ולהורות וערכאות של גויים דנים כדיני תורה אין להכניס אצלם כלל. (גיטין פח ע"ב)) וכל הדן אצל הגויים, הרי זה רשע וכאילו חרף וגרף והרים יד בתורת משה רבינו. (רמב"ם סנה' פ"ב ה"ז) ועל כן עדיף וצריך ללכת אצל ג' רועי בקר שידונו כדעתם דעת רועה צאן, ולא ילכו לדון בערכאות של גויים.

ויש ללמוד משם הזהירות בכבוד ארץ ישראל, ואיך לא יחשו לעלבונה של ארץ ישראל להקדים פירות נוכריה. וראה ברמב"ם (מגילה פ"א ה"ה), שושן הבירה אף על פי שלא היתה מוקפת חומה בימי יהושע בן נון וכו' ולמה תלו הדבר בימי יהושע כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל. ע"כ. וטעמו מבואר בירושלמי. הרי לפניך ששינו אפי' בעקרונות מועדי ישראל ותיאור הנס, ובלבד שלא ייצא איזה זלוזל או חוסר כבוד לארץ ישראל, ואיך יבוא זה בידיו ויברך על לקיחת פרי חו"ל ולא יחוש לכבוד אר"י.

וצריך כל אדם לעורר ליבו להיות מרגיש החשק הרוחני היורד מלמעלה על חמדת הארץ, שלא ייתפס בעוון. וכמ"ש האור החיים הקדוש (ויקרא כה, כה) וז"ל, והגאולה תהיה בהעיר לבות בני אדם ויאמר להם הטוב לכם כי תשבו חוץ גולים מעל שלחן אביכם, ומה יערב לכם החיים בעולם זולת החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשלחן אביכם הוא אלהי עולם ב"ה לעד, וימאים בעיניו תאוות הנדמים ויעירם בחשק הרוחני גם נרגש לבעל נפש כל חי עד אשר יטיבו מעשיהם, ובה יגאל ה' ממכרו, ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל ומהם יבקש ה' עלבון הבית העלוב. ע"כ.

או השעורה שבכך אנו נכנסים לספק איסור של ביוש ארץ ישראל וכבודה. ע"ש.

וכבר חזינו לעיל שכתב בעל ערוך השלחן וז"ל, הנכון לאיש הישראלי לבכר פרי ארצו הקדושה על פרי ארץ העמים איה כבודו יתברך איה כבוד התורה הקדושה, שבפסוקים רבים השתבחה בשבחה של ארץ ישראל, איה כבוד משה רבינו שהתחנן אעברה נא ואראה את הארץ הטובה. ומה שונים דרכנו מדרכי רבותינו חכמי התלמוד שלהי כתובות דרבי אבא מנשק כיפי דעכו ורבי חייא מגנדר בעפרה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה, ואילו האנשים מגנדרים בעפרא דארץ אחרת ומנשקים פירותיהם וישליכו פריה וטובה של ארץ הקדושה ככלי אין חפץ בו יעו"ש דברי יושר ואמת.

ואמרו חז"ל (אבות דר' נתן נו' א פ"ט ד"ה עשרה נסיונות) שהקב"ה תובע על עלבונה של אר"י. ע"ש. ואיתא בתלמוד ארץ ישראל (מו"ק פ"ג ה"א), חד כהן אתא לגבי ר' חנינה א"ל מהו לצאת לצור לעשות דבר מצוה לחלוק או לייבם וכו' א"ל, אחיו של אותו האיש הניח חיק אמו וחייבך חיק נכריה, וברוך שנגפו ואת מבקש לעשות כיוצא בו. ע"ש בקרבן העדה שעזב חיק אימו וחייבך חיק נכריה. וזה אמר ר' חנינא לאחד שרצה לצאת לקיים מצוה.

ובדין על משקל זה, שהמקדים פרי חו"ל למה הוא דומה, למואס יניקת חלב דדי אימו, והלך לינוק מן השרץ את חלב ארץ נוכריה. ועוד מברך הוא באזכרת שם ה' על פירות משוקצים, במקום על פירות שכינה.

### ואויבינו פלילים

ובדומה לזה הקפידה תורה על עלבונה של תורה, שלא יעזו איש ישראלי לתת כבוד ויקר

הורדת חן הארץ יש בזה גם לעורר קפידא וקטרוג  
על האדם ח"ו.

ולבאר דברי אקדים ואומר, עולא היה חכם גדול  
מפרי גידוליה של הארץ הקדושה, והוא אמורא  
ארץ ישראלי דור שני, והוא תלמידו של רבי  
יוחנן (מעילה יב ע"א). והוא מראשוני החכמים  
שניתן לו התואר "נחותא" (ירושלמי בלאים פ"ט  
ה"ג) שתפקידו למסור תורת ארץ ישראל לחכמי  
בבל, כדמצינו (ברכות ל"ח ע"ב) דרש רב חסדא  
וכו' ורבותינו היורדין מארץ ישראל ומני עולא  
משמיה דרבי יוחנן. ע"ש. (ועי' באינצ' לתנאים  
ואמוראים)

והיה מעמיד מנהגי חכמיה ראה בגמ' בבא קמא  
(לח ע"א), רב שמואל בר יהודה שכיבא ליה  
ברתא, אמרו ליה רבנן לעולא, קום ניזיל גינחמיה.  
אמר להו, מאי אית לי גבי נחמתא דבבלאי,  
דגידופא הוא דאמרי מאי אפשר למיעבד הא  
אפשר למיעבד עבדי. ע"כ.

ואחרי ההקדמה וההבנה שעולא הוא מחכמיה  
המשוכחים של ארץ ישראל, המלמד תורתה  
ותורת רבותיו חכמי הארץ הטובה, עתה נבוא  
לדברי רבותינו בגמרא תענית (פסחים פז ע"ב, ט  
ע"ב) וז"ל, מאי דכתיב אלהים הבין דרכה והוא  
ידע את מקומה יודע הקדוש ברוך הוא את  
ישראל שאינן יכולין לקבל גזרות של רומיים  
לפיכך הגלה אותם לבבל וכו' עולא אמר כדי  
שיאכלו תמרים ויעסקו בתורה. עולא איקלע  
לפומבדיתא קריבו ליה טירינא דתמרי, אמר להו  
כמה כי הני בזוזא אמרו ליה תלת בזוזא, אמר  
מלא צנא דרובשא בזוזא ובבלאי לא עסקי  
באורייתא, בליליא צערוהו אמר מלא צנא סמא  
דמותא בזוזא בבבל ובבלאי עסקי באורייתא.  
ע"כ.

והנך רואה שחתם דבריו בדברים חריפים  
ותקיפים להעיר ליבנו הישן בתאוותו, שיש לכל  
איש ישראל לעורר ליבו להרגיש טובת ה' וחשקו  
וחפצו שנהיה סמוכים על שלחן אבינו שבשמים,  
והמקדים פירות חו"ל במסלק מנת המלך מעל  
שולחנו של מלך ומעלה עליו זבחי מתים מפירות  
ארץ טמאה, וכל זה על שולחן המלך בארמונו  
של מלך. וכי יש בזיון גדול מזה.

ולולי דמסתפינא אמינא, שמאחר ובמקום שיש  
חילול ה' לא חולקים כבוד לרב, הרי שאין  
להקשיב לחכם האומר להקדים ז' מינין של חו"ל  
מחשש חילול ה', שבוזה שמעדיפים פירות ארץ  
נכר הוא ביוש וגנאי לארץ ולשוכן בה, וכדברי  
האור החיים הקדוש.

וראיתי מביאים הזהירות הראויה אפי' בדיבורים  
קלים, עיין בספר עלי באר שמרן הגרב"ד  
ליבוביץ זצוק"ל בעל הברכת שמואל ישב  
לשוחח עם בחורים שביקרו בארץ ישראל וסיפרו  
לו על שהותם בארץ, וכשהתחילו לדבר על המזג  
אוויר ואמרו שהיה שם חום גדול, הפסיקם מרן  
הגרב"ד כדי שלא יספרו בגנות ארץ ישראל.  
וכיו"ב בספר מעשה איש (ח"ז עמ' קי"ב), מעשה  
בבחור שלמד בירושלים והגיע אל החזו"א  
כשנשאל על שלומו השיב שהמצב בירושלים  
קשה מאד וכו' גער בו החזו"א ואמר, הרי כתוב  
וראה בטוב ירושלים ואינו ראוי להתלונן על  
ירושלים. (ס' והאיש משה ח"ב עמ' ל"ט) וכאן  
שמביאים לפגיו שני פירות של חו"ל ושל הארץ  
ומקדים של חו"ל, זה בודאי זילותא לחיבת ארץ  
חמדה, וחמור המעשה מהדיבור.

### המשבחה פירות חו"ל מסתכן

ולענ"ד יש ללמוד זהירות שלא לשבחה פירות  
חו"ל לעומת פירות א"י, שמלבד שיש בזה

שהם 'משבעת המינים' בחו"ל, והצטער הרבה מהם ללמדך שגם ז' המינים של חו"ל אין בהם ערך ודמיון שהם חולי לעומת פירות א"י אפילו שלא מז' המינים שהם רפואה. וכשגלו ישראל והיא גלות ארורה גלו לבבל כדי שיאכלו תמרים ויעסקו בתורה, אך עדיין זו גלות גמורה שגם תמריה של בבל צער וסבל הם לעומת פירות הארץ. ואוקי באתרין להעדיף פירות א"י על כל שבח חו"ל שאינו עולה בשם לעומת טובת הארץ.

וגם אם נסביר את פשט הגמ', שעולא בא בטרוניה על חכמי בבל איך לא עוסקים בתורה כל היום, סוף סוף גילה את הסיבה לזה שהאוכל שבבבל מחליש הגוף, ואפי' התמרים שהם המשובחים בבבל הם כסכנים לגוף. וא"כ גם אם מהשמים לא גרמו לו בדווקא להצטער מקפידא על שבח הארץ, סוף סוף למדת מדברי הגמ' כמה גרועים הם אפי' המשובחים שבפירות בבל עד שנקראים 'סמא דמותא'.

ומרובה מידה טובה, שהנזהר שלא לגנות פירות אר"י אפילו באגב אורחא זוכה לגדולה, כמאמר רבותינו (סנהדרין צד ע"א), אמר רבי יוחנן מפני מה זכה אותו רשע לקרותו אסנפר רבא ויקרא, מפני שלא סיפר בגנותה של ארץ ישראל שנאמר עד באי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם. ע"כ. ופי' רש"י, ולא אמר מוטבת מארצכם. ע"ש. וזה עוד שבח של גוי הבא לרמות את ישראל בדברים.

ובגודל הזהירות המתבקשת בכבוד הארץ, מפורסמים דברי האור שמח [במכתב לקרן היסוד, הביאו בטובת הארץ עמ' רמג] וז"ל, מאז הכיר האחד היה אברהם אבינו את בוראו קושר כל תקותו והבטחתו בהנחילו את ארץ הקדושה לבניו והלך בה לארכה ולרחבה ונטע אשל, ואחריו יצחק זרע בה וחפר בארות מים וכן יעקב בנה בית

והנראה בביאור הגמ', שעל מעשה עולא שהזדמן לבבל וראה פירותיה הטובים, והתפלא והתפעל עד שבפיו שיבח את בבל ופירותיה שהם כ"כ טובים וכ"כ בזול, והיה נראה בזה סרך זלוזל בפירות א"י. ומהשמים הקפידו בזה על כבודה של א"י שלא תשתבח חו"ל על פני הארץ הטובה, ועל כן מן השמים גרמו שיצטער הצדיק בלילה מאותה אכילה, כדי שיחזור בו משבח חו"ל.

והתברר לצדיק שמה שחשב על התמרים של בבל שהם לשבח, זה מחמת שהיה רגיל בתמרים ושאר פירות הארץ הטובה שהיו בשפע וטעימים ומזינים לנפש ולגוף, והרי הוא תלמידו של ר' יוחנן שמנהגו היה כמבואר בגמרא עירובין (ל ע"א) כי הוה אזילנא בתריה דרבי יוחנן למיכל פירי דגיגוסר כי הוינן בי מאה הוה מנקטינן לכל חד וחד עשרה עשרה כי הוינן בי עשרה הוה מנקטינן לכל חד וחד מאה מאה וכל מאה מינייהו (לא) הוי מחזיק להו צנא בת תלתא סאוי והוה אכיל להו לכולהון ואמר שבועתא דלא טעים לי זיונא. ע"כ. והרי הלכו יחד 'מאה' תלמידים, ומסתמא עולא שהיה מבחירי תלמידיו היה הולך עמו.

ומתוך שהיה רגיל בשבח הארץ והיה חשש שישווה בין פירות הארץ לחו"ל, על כן גרמו לו מהשמים כן שיצטער טובא כדי שלא יטעה להשוות פירות הארץ לחו"ל, להראותו שפירות חו"ל גם אם יפים הם כלפי חוץ מזיקים הם לגוף, עד שקראם עולא בעצמו 'סמא דמותא'.

ואם כנים הדברים, התבונן עוד בדבר שכל הגמ' באה להביא ראיה על מה הייתה הגלות לבבל דווקא, שגם בשעת כעס עדיין רחמי הבורא עלינו, ועולא מתרץ שרחמי ה' שהגלה לבבל שיש שם אפשרות לעסוק בתורה בזכות התמרים

הקידוש, ואעפ"כ חששו לבושת הפת, הכא בנדר"ד שמברך רק על אחד מהם ואין הכרח להקדים פרי חו"ל, כל שכן שיש להיזהר כאן מבושת פירות הארץ, וה' טובע עלבונה של ארץ ישראל.

ועל כן יש לתת עצה, שלכל הפחות יחזיק שתי הפירות בידו ויברך עליהם, וכמ"ש בכיו"ב השו"ע (סי' קסח ס"א) וז"ל, אם השלם שעורים והחתיכות מחיטים, אפי' היא קטנה מניח הפרוסה תחת השלימה ובוצע משתייהן יחד. ע"כ. והכא נמי בדוגמתו שיש עדיפות לפירות הארץ, וגם אם תאמר שיש שבח לז' המינים של חו"ל, אוחו שניהם ויברך עליהם שנמצא משבח שניהם. ואעפ"י שבעיני גם בזה הוא טעות וביזיון, שמשווה פירות חו"ל לפירות הארץ כמעלה אחת, אך עכ"פ זה הרע במיעוטו שלא יהיה מבזה לגמרי חמדת הארץ.

ויותר טוב ללמדו חכמה, שקודם שבא לאכול מהפירות יסלק פירות חו"ל מלפניו, ויאחו ויברך בשמחה על פרי הארץ, ואחר כך יאכל מפירות ארץ נוכריה. וזה כמ"ש בשו"ע (קסח סעיף ה), אם הוא נזהר מפת עובד כוכבים, מסלק פת נקי של עובד כוכבים מעל השלחן עד לאחר ברכת המוציא. עכ"ל. וכאן יעשה עצמו כל אדם נזהר שלא יבזה ארץ חמדה, ויסיר פירות נוכריה מלפניו ורק יהיה דעתו עליהם, ותו לא.

אך האמת יורה דרכה, שחביבה א"י וחביבים פירותיה, ויש להקדימם בלא שום פקפוק, ויגדיל שבחה שמגביהה מתוך פירות חו"ל פרי הארץ הקדושה, ומברך עליה בייחוד ובשמחה.

### דברי כמה מהאחרונים בזה

ובעת יתיבו וספירין פתיוו חיפשי בתר מצוקי ארץ, להעלות מדבריהם הלכה ברורה. אך דא

וכל פסגת תקותם הייתה כי בניהם ישבו בארץ המזויה ומיום מתן תורתנו הקדושה לא פסקה הנבואה מלצוות על ישוב הארץ, ואין לך פרשה שבתורה שלא נזכר בה ארץ ישראל, ואף במצוות של חובת הגוף נאמר 'כי יביאך' 'כי תבוא' - עשה מצוה כדי שתבוא אל הארץ. ואף במצוות מושכלות ונוהגות בכל מקום ובכל זמן כמו כיבוד אב ואם נאמר למען יאריכון ימך על האדמה וגו', והקפיד השם יתברך על כבוד הארץ יותר מעל כבודו בביכול, עד שבעשיית העגל אחרי שובם מחל להם השי"ת, וינחם על הרעה אשר דבר לעשות. ועל הוציאם דבת הארץ וימאסו בארץ חמדה נשבע ה' ולא ינחם כמו שנאמר אל תעלו וגו' כי אין ה' בקרבכם. ע"ש דבריו הנעמים ומהזירים שלא לבזות ארץ חמדת אבות.

### לסלק פרי חו"ל בשעת הברכה

ומאחר והנראה אמת ויציב ונכון וקיים, שהמקדים פירות חו"ל לא רק שאינו משבח אלא ח"ו מבזה טובת ה' ושבח הארץ. על כן, גם אם אין ליבו של אדם שלם לקבל האמת והצדק להקדים פרי הארץ איזה שיהיה על ז' המינים לחו"ל, כי חושש לדברי כמה מהחכמים. עכ"פ צריך לעשות כל טעדיקו שלא יהיה מבזה ארץ חמדה להיכנס בחשש איסור וח"ו קטרוג ומבוכה.

ודומה הדבר לתקנת חכמים (פסחים ק ע"ב) בקידוש שציוו להיות 'פורס מפה ומקדש', שכל המקדש על היין יכסה הפת שלפניו מפני בושתה, כדקאמר בירושלמי דפורסין מפה כדי שלא יראה הפת בושתו שהוא מוקדם בפסוק ודין הוא שיקדים בברכה ומקדימין ברכת היין. וכך היא ההלכה בשו"ע (או"ח רעא ס"ט) וכאשר ביאר טעמו בבית יוסף מהירושלמי הנ"ל.

ואם בקידוש שמברך על שניהם כל אחד בנפרד, ויש טעם בעיקר להקדים היין לפת בעבור

לפירות אר"י. אך מאידך ראה בספר שערי ברכה (שטינברג, עמ' רעו) שציין לדברי המלבושי מרדכי (סי' ה ס"ק כב) בשם הגר"ש וואזנר שיש עדיפות וקדימה לפירות א"י, וציין גם לקובץ בית לוי הנזכר, ונמצא שיש סתירה לזה משמו והם שמועות סותרות. ולדידך כבר מבואר היטיב.

ובדברי הגר"י זילברשטיין להקדים פירות אר"י, ראה בספר וזאת הברכה (פ"ג אות ב) משמיה דהגר"ם אליהו זצ"ל שיש להקדים פירות א"י לפירות חו"ל. וכ"ה בהערותיו על קצוש"ע (עמ' ריו הע' ד) וע"ע בספר בעתה אחישנה (מועדים א' עמוד קפ).

וראה עוד בשו"ת ישכיל עבדי (חלק ו אורח חיים סימן כא שאלה א אות ג) שיש להקדים פירות ארץ ישראל לפירות חו"ל, והביא דברי שו"ת מעשה האיש הנ"ל, וציין למה שהעיר עליו בשו"ת משפטי עוזיאל (ח"א סי' כד) שלא מצאנו בשום מקום שצריך לחזור אחרי פירות א"י כדי לברך עליהם, ויישב דברי הישא ברכה שטעמו ונימוקו עמו, דאף להרמב"ם הפו' כחכמים דהחביב קודם כ' מרן והלבוש לדעתו שאם אינו רוצה במין האחר יותר מחבירו חייב לברך על מין ז' משום שבח א"י, הרי במקום דשניהם שקולים אצלו, מעדיפין פירות הארץ, משום שבח א"י.

והמשיך המוכבר ישכיל עבדי שדין הקדימה הוא לא רק מצד ז' המינים אלא כל פירות א"י יש בהם דין קדימה שכתב וז"ל, לפע"ד הדבר ברור שפירות א"י הם יש להם עדיפות מצד קדושתן, שהם גדלו בקדושה וטהרה, שהרי אויר ארץ העמים ועפרו טמא כידוע, וא"כ כשגדל הפרי בעפר ואויר ארץ העמים הרי גדל בטומאה, לא כן אויר א"י ועפרה הוא טהור וקדוש, והרי מצינו בגמ' דכתובות רבי מנשק כיפי דעכו, ר"ח בר גמדא מגנדר בעפרה שנא' כי רצו עבדיך את

עקא, שהדברים באו בקיצור במקום שאנחנו צריכים לדבריהם בארוכה, והנה מלבד מה שזכרתי מדברי כמה מהפוסקים לעיל בתוך הדברים, אביא מאשר מצאתי עוד מרבותינו האחרונים שדיברו בסוגיה.

ראשית יעויין בשו"ת רבבות אפרים (ח"ד סימן רמו, עמוד תד) שהביא תשובת הגר"י זילברשטיין שדן אם יש להקדים פירות א"י לפירות חו"ל וז"ל, לפי מושכל ראשון בברכות (מד ע"א) וברמב"ם (פ"ח הי"ד) ובאו"ח (סי' רח) מבואר שבארץ ישראל חותמין בברכה מעין ג' ועל פירותיה ובחו"ל חותמין ועל הפירות, ורואים מדין זה עד כמה מחשיכין את פירות א", ובתורה (דברים פ"ח ח) משבחת התורה את א"י בגלל פירותיה הטובים, וא"כ כש"כ שפירותיה חשובים. וכמו שיש חשיבות בפירות שנשתבחה בהם א"י להקדמתם בברכה לגבי פירות אחרים וכו' כן יש לברך קודם על פירות א". ע"ש ודפח"ח. אך דא עקא שדבריו באו על פירות שווים בשמן וחשיבותם למעט שאלה מגידוליה של א"י וזה מחו"ל, ויש לשאול לדעתו מה דין קדימה של פירות א"י לעומת ז' המינים של חו"ל, ומשגרת לשונו נראה שדעתו להקדים של חו"ל, אך לא פירש בהדיא כן.

ועי' בספר דברי סופרים (ברכות ח"ב עמ' רצו אות יד) שכתב וז"ל, יש מי שכתב דין של א"י כיון שאומר עליו על הארץ ועל פרי גפנה, יש בזה חשיבות ויש להקדים יין של א"י ליין של חו"ל. וכן לענין הפירות, שעל פירות א"י אומרים על הארץ ועל פירותיה יש להקדים פירות ארץ ישראל. ע"ש ואח"כ ציין לספר תשובות והנהגות (ח"א סי' קפח) הנ"ל וכבר דיברנו בדבריו למעלה.

וכתב עוד שם מדברי קובץ מבית לוי (ח"ט עמ' עד ס"ה) בשם הגר"ש וואזנר ז"ל שאין דין קדימה

קסח סק"א) כפת חטין ושעורים 'מקרי עבריינא ועובר על דין תורה ואפשר בר נידוי ומכת מרדות'. ע"ש.)

וראה במשנ"ב 'דרשו' (סי' ריא הערה 3) שצינו לדברי הגרש"ז אוירבעך ז"ל, שהחשוב מצד הבריאות קודם. ואם כן הוא, הרי פירות ארץ ישראל יש בהם רפואה שטובים הם לגוף ולנפש, וכמ"ש בספרי (פיסקא לו), פירות א"י קלים לאכול מכל הארצות, אי קלים לא יהיו שמנים, ת"ל ארץ זבת חלב ודבש, שמנים כחלב ומתוקים כדבש. עכ"ל. וכיו"ב בחדד לאברהם הנ"ל שפירות א"י שווים למעלת המן שירד במדבר שסגולתו לרפואה, וכ"ה בס' בת עין (פר' בשלח עה"פ נבוכים הם) וז"ל, כשנכנסו לארץ ישראל לא הוצרכו עוד למן, כי אם כאשר יכרכו על המאכל כוונה עצומה וראוי לה' ובפרט בארץ הקודש, וגם האכילה תהיה ככוונה לשם שמים, אז לא יתגשמו על ידי אכילה ההיא אדרבה יקבלו גם כן הארה אלהות. עכ"ל.

וראה עוד במור וקציעה (או"ח סי' ר"ח) וז"ל, אע"ג דאמרינן וכי משה לאכול מפריה ולשבוע מטובה היה צריך אנו ודאי צריכין להם כי פירות ארץ ישראל מוסיפין כח וחכמה, כמ"ש איירא דארץ ישראל מחכים. עכ"ל.

ואם כן לדברי הגרש"ז א קודמים הם לשל חו"ל מצד שהם חשובים. ומאחר והם גם חביבים לא מצד בריאות אלא מצד עצמן שהם פירות א"י הרי גם חביבים הם וכנ"ל.

ועכ"פ זאת שיש על ליכך, שגם המעט מהאחרונים שאמרו להקדים ז' המינים של חו"ל, אין להם מקור בקדמונים אלא סברת עצמם, וגם בעומדים בשיטה זו לא אמרו כן אלא אחד או שניים והעתיקו דבריהם בספרי קיצורים, ולא חלו ולא הרגישו כלל בכל האמור במאמר זה.

אבניה ואת עפרה יחונינו, במד"ר פ' מסעי נאמר חביבה עלי א"י יותר מכל, וכן מוציאין מנוה יפה של חו"ל לנוה רעה של א"י, ומכיון שכ"כ גדלה מעלתה וקדושתה, הרי ודאי עלינו להקדימה בכל מיני ענינים דוגמת מה שמצינו בכהן, שמכיון שהבדילן הקדוש ברוך הוא בקדושתן משאר שבטים מצווים אנו להקדימן לכל דבר שבקדושה, ואם עפר הדומם הוא חביב כ"כ, מכ"ש הצומח המעולה מהדומם, שודאי שעלינו לחבבו משאר צומח שבחו"ל הגדל בטומאת ארץ העמים, ודבר זה פשוט וברור לכל באין תפונה וכו' דישנו ערך מיוחד מבחי' ההלכה לאתרוגי א"י, מטו"ט ב' הטעמים הנ"ל א. משום הידור מצוה ב. משום ישוב א"י. עכ"ל.

והדברים מחוזקים ביותר מדברי שיעורי הגר"ש אלישיב (מס' ברכות עמ' תמו) שהזכרנו ממנו לעיל שכתב וז"ל, עוד יש לעורר כאן הלא ברכה שלפני האכילה היא כולה רק מדרבנן, ואין יתכן שהפסוק אמר דיני קדימה בברכות שהם כולם מדרבנן. ונראה דבאמת דיני הקדימה דאורייתא אינם בברכה אלא באכילה, שאם יש לפניו כמה מינים יש לו להקדים ולאכול המוקדם בברכה וכו' ומה שבגמ' הזכירו מוקדם לברכה היינו לאחר שתיקנו חז"ל ברכת הנהנין הרי שהקדמה היא בברכה, אבל אה"נ גם בלא ברכה יש להקדים באכילה. עכ"ל.

הנה מודבריו תלמד לא רק שברור שחולק על דברי הגר"ש וואנזר ובצל החכמה ודברי התשובות והנהגות הנ"ל שהביאו דבריהם מסברא בלא ראיה וטענו שאין בשבח אר"י דין קדימה, זאת ועוד למדנו שיש גם לחוש לדאורייתא שמדבריו עולה, ששבח אר"י דאורייתא גמור הוא. (ועי' עוד כיו"ב בפמ"ג (משב"ז

מז' המינים לפירות חו"ל אפי' משבעת המינים, שכן פירות הארץ הוא 'מין' משובח מהם.

אם כן, גם 'חתיכה' מפרי של הארץ ואפי' היא קטנה, עדיפא על פרי מחו"ל ואפי' הוא מז' המינים וגדול ויפה ושלם. שפרי חו"ל לעומת פרי א"י אינו עולה בשם.

ובירק תוצרת הארץ, אם הוא מול ירק חו"ל ברור ופשוט שיש להקדים את של הארץ. שהרי בשווים בפרי העץ ראינו שכל פרי מא"י קודם אפי' לז' מינים בחו"ל, וכל שכן הכא שאין מעלה לחו"ל כלל. ועפ"י הנזכר לעיל, גם חתיכה קטנה של ירק פשוט מא"י, עדיף עשרת מונים מירק שלם וחשוב שבחו"ל.

ובירק א"י מול פרי עץ מחו"ל ואפי' יהיה משבעת המינים, ראה לשון השו"ע (סי' ריא ס"ג) שכתב, הביאו לפניו בפה"ע ובפה"א, איזה מהם שירצה יקדים, וי"א שבזרע פרי העץ קודם. ע"כ. ומבואר שדעתו כהסתם שהרשות בידו להקדים לאיזה מהם שירצה, גם את האדמה לעץ, והוא דיבר בשווים. ואם כן, בירק של א"י לעומת פרי עץ מחו"ל בודאי שיקדים את של א"י, שמלבד שהרשות בידו ואין ירהיב עז בנפשו לברך על ארץ העמים ולא יבחר לחבב את ארץ חמדה, עוד יש בירק של א"י כל שאר מעלות שהזכרנו, שמקודש ואתעביד ביה מצוה ובעצם האכילה מקיים מצוה, ומשבח את הארץ והשוכן בה, ושאר מעלות הנזכרות. שבזרע יקדים ירק של א"י. והמקדים של חו"ל חוששני לו שהוא בכלל מבזבז ארץ חמדה, וכמעשה המרגלים עשה. וה' יצילנו מהם ומהדומה להם.

### שבח א"י לא רק בעולי בבל

לענ"ד לדין קדימה ושבח פירות הארץ, אין לדקדק על גידולים משטח הארץ של שכבשו

ולדעתי הדלה אין לחוש לדבריהם כלל כנגד קדושת הארץ, ולולי דמסתפינא אמינא על כגון זה, שבמקום חילול ה' לא חולקים כבוד לרב, שבוה שמעדיפים פירות ארץ נבר הוא ביוש וגנאי לארץ ולשוכן בה. ובפרט שראו תראה כמה וכמה צדדים חזקים להקדים פירות הארץ גם בכללי הדינים.

### עדיפות פירות א"י מעל הכל

והנה יש להוציא יסוד גדול בלימוד דברי מרן השו"ע (סי' קסח ס"ד) שפסק בזו הלשון, פת שעורין ופת כוסמין, מברך על של שעורים כיון שהוא ממין ז', אף על פי שהכוסמין יפים. עכ"ל. ומוכח מיניה שיש להעדיף את המשובח מצד שבעת המינים, גם אם היא חתיכה קטנה של פת קיבר, שהחשוב עדיף משלם של פת גדולה ונקיה שאינה משבעת המינים. (וע"ע מגן גיבורים (אל"ה ס"ק יא). ובמקרה ששניהם משבעת המינים, והמוקדם בפסוק חתיכה והמאוחר שלם, עיי' שו"ע שם סעיף א. ובנו"כ שם).

וכבר העירו כמה מהאחרונים על דברי מרן, ולדוגמא עיי' בט"ז (סק"ד) שהקשה מדוע קאמר ששיפון אינו בכלל שבעת המינים, והרי זה סותר למש"כ הטור (בסי' רח) עפ"י משנה בכלאיים שכוסמין מין חיטה. ותירץ שיש חילוקים בדבר ולעניין קדימה לשעורים, כוסמין אינו מין שבעה. ובנימוק טעם בלשון יפה ראה במשנ"ב (ס"ק יב) וז"ל, אף דכוסמין חשבינן נמי בכלל שבעת המינים דמין חטים הוא, וכמ"ש בטור סימן ר"ח, מ"מ אינו מפורש בהדיא בקרא דשבעת המינים, ולכן שעורים חשיב טפי ממנה. ע"כ. וכ"ה במ"א בשם האגודה.

ואם כן אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת, אין נכון וחכם כמוך להלכה ולמעשה, שאחר שהתבאר שיש להקדים פירות הארץ אפי' אינם

ישראל ובסוריא מוכרין להם בתים אבל לא שדות וכו' ובסוריא משכירין להם שדות, ומפני מה החמירו בשדה מפני שיש בה שתיים, מפקיעה מן המעשרות ונותן להם חנייה בקרקע. ע"כ.

ולכאורה יש להקשות סתירה, אם מותר למכור להם בסוריה בתים, ואין בזה חשש איסור בביטול ישוב האר"י או ביטול תו"מ או לא תחנם, איך קאמר שמותר לעבור איסור בשבת עבור קנייתן ובנזכר ברמב"ם. שאם להפקיעה מותר איך יתירו איסור על אחזקתה, וכבר ידעת שלא התירו שבות בכל מצוה אלא במצוה רבה כיישוב אר"י, וא"כ איך התירו למכור בית בסוריה. ובהכרח שצריך לחלק בין הדינים ולומר, שמדין יישוב אר"י יש מצוה גם בסוריה, שסו"ס יש בה תועלת הארץ ויושביה הדרים בסמוך אליה והיא גופא מכלל הארץ המובטחת לאבותינו, ולכן מותר לקנות גם בשבת מהגוי. אך מדין איסור לא תחנם ליבא איסור כי לא קידשה לעתיד לבוא שאין בה אלא כיבוש יחיד, ולכן מותר למכורה לגוי מעיקר הדין.

ועי' במגן אברהם (סי' שו"ק ב) שנגע בזה וכתב וז"ל, כיון דהרמב"ם פסק דכיבוש יחיד לא שמיה כיבוש, למה נדחה דרבנן מפני דרבנן, וביותר ק' דהא מסקי' בי"ד סימן קנ"א דאפי' לכתחלה מוכרין בתים לעכו"ם בסוריא וק"ו שלא לקנות מהם בשבת. וצ"ע. ואפשר דס"ל, דעכ"פ איכ' קצת מצוה בקניית בתים. עכ"ל. ואפשר שזו כוונתו שקצת מצוה מתפרש שיש מצוה מדין אחד אך לא לכל מילי.

ואם כנים הדברים, הרי יש ללמוד מזה בניין אב לכל מקומות יישוב ישראל בארץ, גם במקומות שאינן כיבוש עולי בבל שכל שיש בהם צד של מצות יישוב הארץ לא גרע מסוריה, ומאחר ויש

עולי בבל, שאפי' סוריה יש בה מעלת ארץ ישראל לעניין זה. ויש ללמוד יסוד זה מדברי רבותינו (גיטין ד"ע"א) וזל"ק, ת"ר בשלשה דרכים שוותה סוריא לארץ וכו' חייבת במעשר ובשביעית כא"י, והרועה ליכנס לה בטהרה נכנס, והקונה שדה בסוריא כקונה בפרארי ירושלים. ע"כ. הרי לפניך שמלבד תו"מ גם הקונה שם בית כקונה דירה באר"י ליישבה. וכמו שהסבירה הגמ' (שם ע"ב) הנפק"מ וז"ל, והקונה שדה בסוריא כקונה בפרארי ירושלים למאי הלכתא, אמר רב ששת לומר שכותבין עליו אונו ואפילו בשבת, בשבת ס"ד כדאמר רבא אומר לעובד כוכבים ועושה, ה"נ אומר לעובד כוכבים ועושה, ואף על גב דאמירה לעובד כוכבים שבות משום ישוב א"י לא גזור רבנן. עכ"ל.

הרי מבואר היטיב שגם הקונה בית בסוריה יש בה יישוב אר"י כדי להתיר אפי' קניין בשבת ע"י גוי, וכ"ה להלכה ברמב"ם (שבת פ"ו ה"א) שכתב, הלוקח בית בארץ ישראל מן הגוי מותר לו לומר לגוי לכתוב לו שטר בשבת, שאמירה לגוי בשבת אסורה מדבריהם ומשום ישוב ארץ ישראל לא גזרו בדבר זה, וכן הלוקח בית מהם בסוריא, שסוריא בארץ ישראל לדבר זה. ע"כ. ומבואר היטיב בדבריו שגם בסוריה הדין כן ומשום יישוב אר"י עכ"פ לעניין זה.

וראה בשו"ע (סי' שו"ס"א) שמותר לקנות ולא רק בקנה כבר, וגם ציין לדברי הגמ' בגיטין שם מבואר הדין כן גם על סוריה. אך יש לשאול בדעת מרן שפסק במקום אחר (יו"ד סי' קנא סעיף יא) וז"ל, אין מוכרים להם בתים ושדות בארץ ישראל, אבל משכירין להם בתים, ולא שדות. ובסוריא, מוכרים בתים ומשכירים שדות. ע"כ. וכיו"ב פסק רבנו הרמב"ם (ע"ז פ"י ה"ג) בזו הלשון, אין מוכרין להם בתים ושדות בארץ

הלחם, ולחם הפנים, מה שאין מביאין מכל הארצות. ע"כ. הרי שייחוד המצוה גורם הקדושה.

ובדין לא תחנם ראה לדברי רבותינו בע"ז (כא ע"א) למ"ד כיבוש יחיד הוי כיבוש וז"ל, קסבר כיבוש יחיד שמייה כיבוש, שדה דאית ביה תרתי [גם לא תחנם וגם הפקעת קדושה] גזרו ביה רבנן, בתים דלית בהו תרתי [אלא רק לא תחנם] לא גזרו בהו רבנן. ע"כ. הרי שגם בסוריה שבדודאי אינה בכלל כיבוש עולי מצרים ולא עולי בכל אלא חלק מהארץ המובטחת, איכא איסור לא תחנם. ואם כן, כל שכן בכיבוש עולי מצרים שהוא כיבוש רבים שמקודש טפי יש בו איסור לא תחנם. וראה בשו"ת באהלה של תורה (ח"ה סי' ב אות א) שציין שכ"ב בשו"ת שמן המר (לגר"מ רובין יו"ד סי' ד, עמ' לו) והחזו"א (שביעית כד, א סוד"ה ומבואר).

וראה עוד בכפתור ופרח (פ"י ד"ה עירות המבולעות באר"י) שכתב להוכיח מהתוספתא מסכת אהלות (פרק י"ח ה"א), עיירות המבולעות בארץ ישראל כגון סוסייתא וחברותיה אשקלון וחברותיה אף על פי שפטורות מן המעשרות ומן השביעית אין בהם משום ארץ העמים. והוסיף להוכיח כן מהרמב"ם והתוספות, שעפ"י דנו את בית שאן ואשקלון בשוה. ועל כן מסיק, כל מה שהוא מכבוש עולי מצרים הוא היום כענין כלל הארץ. ע"ש שהאריך בראיות רבות. והסכים לזה גם הרדב"ז (פנהדרין פ"ד ה"ו) שכתב וז"ל, אף על פי שלא החזיקו בה עולי בכל אף על גב דאינה בא"י לענין תרומות ומעשרות ולקצת דברים, לענין מינוי סמוכים הכל הוא א"י וכן לענין הדר בא"י ולענין הנקבר בה ולשאר קדושת ארץ ישראל דינם שוה, וכבר האריך בזה בעל ספר כפתור ופרח. ע"ש.

בהם דין יישוב אר"י הרי שהם קודמים לכל גידולי חו"ל וכנ"ל באורך.

### קדושת כיבוש עולי מצרים

ועל הכלל זאת תדע, שרוב ככל הגידולים האידנא גם אם אינם בשטח כיבוש עולי בכל נמצאים עכ"פ בכלל כיבוש עולי מצרים, ומצאנו שיש דינים בהם כיבוש עולי מצרים כארץ ישראל בקדושתה הנעלה, וכגון סמיכת חכמים לדעת הרמב"ם, וכן לדין תו"מ לדעת הכפתור ופרח (פ"ה ד"ה כלל גדול) בדגן תירוש ויצהר. ודבריו בהסכמה גם בדעת הרמב"ם, ראה במעדני ארץ (הל' תרומות פ"א ה"ה אות ב) שהעלה כן למסקנה בדעת הרמב"ם, שמקומות שכבשו עולי מצרים יש בהם תו"מ מדרבנן, וכפשט לשון הרמב"ם (הל' תרומות פ"א ה"ה) שלא פטרום מן התו"מ. וכ"ה גם במאירי (חולין ז ע"א).

וכיו"ב יש ללמוד מדיני ערלה כמ"ש בשו"ת ישועות מלכו (יו"ד סי' סז) שאיסורם גם בכיבוש עולי מצרים, וכ"ה בחזו"א (כלאיים סי' ד ס"ק כג) לענין סוריה. וכיו"ב יש לצדד קצת גם בדיני שביעית כמבואר במשנה (שביעית פ"י מ"א) מקום שהחזיקו עולי מצרים נאכל אבל לא נאכד. ופסק ברמב"ם (שמיטה פ"ד ה"כ, מה' ר"י קאפח), שאין ספיחין אך יש איסור עבודת קרקע. וי"ל.

ועוד יש לומר שעצם האיסור לא תחנם, כבר בזה מתבררת קדושת הקרקע, וכדוגמת מה שראינו שפירות הראויים לביכורים שם חשיבות חל עליהם, שכל שהתייחד למצוה נקרא מקודש מחברו וכדוגמת האיש המקודש מהאשה שיש בו יותר מצוות. וזו גופא חלוקת המשנה במסכת בליים (פ"א משנה ו), עשר קדושות הן. ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות. ומה היא קדושתה, שמביאין ממנה העומר, ובכורים, ושתי

ועי' באריכות באיני' תלמודית (ארץ ישראל אות ב) שסייע שיטה זו בעוד מדברי רבוותא.

ותן דעתך לעמוד על רצון ה' כאשר מתבאר בתורת משה, שכל סדר הקדימה גלמוד מפסוקי השבח ארץ חיטה ושעורה וכו' והם נאמרו על גבולות הארץ המובטחת. ונמצא שמצד הקדושה הסגולית שבארץ, וחביבותה המיוחדת בעיני נותנה, ושאר טענות חשיבות וחביבות הנזכרים במאמר, כולם בכלל הטובה על כל גבולות הארץ המובטחת. ומעתה רק עולה ומשתבחת בקדושתה בכיבוש יחיד, ועוד יותר בכיבוש של עולי מצרים, וביותר בכיבוש עולי בבל. ואעפ"י שאין לדון קדושה המחייבת במצוות התלויות בארץ אלא בכיבוש עולי בבל, אך קדושה וחשיבות מצד סגולת הארץ שפיר הוי בכל הארץ הטובה.

וכ"ה במור וקציעה (סי' שו) שהאריך הרבה מאוד בכל זה והעלה וז"ל, ואחר שהגענו למחוז חפצנו בעיר עזה, וידענו כי לא נגרע ערכה מקדושת א"י, הלא הדבר ברור מעצמו וכו' שבודאי יכול היה האיש ההוא לכופ את אשתו לעלות ממצרים לשבת לדור בארץ עמו בעיר עזה אף בלי טענה אחרת וכו' נמצינו למדים לעניננו בחקירת דין ישוב א"י ומצות הדירה בה, שנדחת שבות שבת מפניה ארץ גדולה ורחבה היא וכו' נתפוס בזה הכלל והארץ שנתן ה' לאברהם אבינו לנחלה אחוזת עולם, יכנסו בה עשרת עממין שנזכרו במתנתו בכרית בין הבתרים וכו' וגבולה הרחב שבתורה הוא האמור בפסוק ושתי את גבולך מים סוף עד ים פלשתים וממדבר עד הנהר. ע"כ.

ונמצאת למד, שכל הארץ המובטחת יש בה יישוב אר"י וכל השבחים שבתורה חלים בכל רוחב גבולותיה על אדמתה ועל גידוליה. והפסוקים שדיברו בשבחה, על כל אורכה

### שבח הארץ המובטחת

ולכבודה של ארץ חמדה אומר בדרך אמת, ששבח הארץ אינו רק על הנכבש, אלא על ההבטחה ונתינתה לאבות, שמשעת נתינת הארץ לאבות יש בה קדושה מהבורא יתעלה והיא אהבה שאינה תלויה בדבר הכיבוש, ואעפ"י שהכיבוש גורם לחיוב המצוות התלויות בארץ, לא בזה תלויה קדושת הקרקע. ועל כן מצינו כמה דברים שנהגו עוד מימי האבות, ולכן השתוקקו האבות להיקבר בארץ ישראל, ונאמר ליצחק גור בארץ הזאת. ויש עוד ראיות רבות לזה וכמו שהאריך בזה בכפתור ופרח (פרק י'), ויחד הדיבור בזה בכמה ראשי פרקים, גם בקדושה ראשונה לענין מעלות הדר באר"י שלא בטלה, וגם במש"כ עוד בענין שקדושה ראשונה לא בטלה לענין מעלת אר"י. עד שסיכם ואמר, ואם כן כל מה שבתוך גבולי ארץ ישראל הנזכרים באלה מסעי, הכל לכל הפחות קדוש בקדושת ארץ ישראל לכל התועלות המבוקשים ממנה. ולענין חיוב חוקיה יש הפרש וכמו שהתבאר. וכל מה שהתאבקתי בזה המבוקש הגה הוא לטעם שזכרתי שלא יאמר לי איש הא בהא תליא, וגם שלא להחזיק חלקי ארץ ישראל בחוצה לארץ לעולם. עכ"ל.

והעולה באר היטיב מדבריו, שקדושה זו כשם שהייתה קיימת לפני הכיבוש, כך אינה מתבטלת עם ביטול הכיבוש בחרבן הבית וגלות ישראל, וכל מה שדנו חכמים בקדושה ראשונה אם קידשה לעתיד לבוא או לא קידשה, כל זה אינו אלא בנוגע לחיוב המצוות התלויות בארץ בלבד, אבל קדושת הארץ כולה לגבולותיה שבתורה וטהרתה ומעלתה לחיים ולמתים והיותה נחלת השם לא נגרע ממנה דבר, לא בזמן גלות בבל ולא בזמן גלותנו היום, וקדושת עולמים היא עד סוף כל ימות עולם לא נשתנה ולא ישתנה. ע"ש.

וסוריה. ונמצא בהם דין קדימה שכל דאתעביד בהו מצוה חדא אתעביד בהו מצוה אחריתי, להקדימים לגידולי חו"ל. וכן שאר הטעמים האמורים להחזיק ידי המתיישבים והמיישבים אותה, וכן מצות קנו מיד עמיתך, ואהבת לרעך כמוך, ולהעדיף טובת יושבי הארץ, כל אלה בארצ'י חמודה יקרה רבת המעלות, להקדימה על כל גידולי חו"ל.

### גידולי גוי בארץ ישראל

ועוד מילתי אמורה, שמלבד שנחלקו רבוותא אם יש קנין לגוי להפקיע קדושת אר"י, וכתב רבנו הרמב"ם (תרומות פ"א ה"י), עכו"ם שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה מן המצוות אלא הרי היא בקדושתה. ע"כ. וביאר מרן בשו"ת אבקת רובל (סי' כד) שהכוונה כשחזר ישראל וקנה אותה מיד הגוי, אך כל זמן שהיא ביד גוי פקעה קדושתה. וחלקו בזה גאוני עולם שאלה בכה ואלה בכה. בנידון שלנו אין הדבר נוגע, שהרי גם החולקים דבריהם רק על מצוות התלויות בארץ, אך לא על קדושתה הסגולית של הארץ, שבזה אין גוי יכול ליגע בקדושתה, והיא נשארת בקדושת עולמים.

וכבר מבואר לעיל, שעל הארץ המובטחת גם בהיותה ביד גויים וקודם שבאו בניה לגואלה, שבחה והדרה עליה, שאין לגוי יכולת להפקיע קדושתה. אלא שאם היה גם בבעלות הגוי וגם נגמרה מלאכתן של גידוליה ביד גוי, פטורים הגידולים מתו"מ, ויש בזה פחות שבח מאשר גידולים שנעשה בהם תו"מ, אך אין בזה להפקיע קדושת פירות הארץ וחביבותם.

והנה גם על דין קיום המצוות בעומדת ביד הגוי, הרי מלבד החולקים ואומרים שאין הגוי מפקיע, המעיין בתשובת אבקת רובל יראה שכמה מהטעמים והנימוקים שייכים דווקא בשביעית,

ורוחבה דיברו. וא"כ הטעמים להקדים פירות אר"י, הן מטעם שבח וחביבות, וכל הקודם בפסוק, וכל המקודש מחבירו, ומצות ממנו תאכל, ודין קדימה למרובה מצוות וכו' כל אלה שייכים גם בגידולי הארץ כפי גבולותיה המובטחת לאבותינו. ועוד תגדל מעלת הפירות בכיבוש עולי מצרים וביותר בכיבוש עולי בבל, שמתקדשים בעוד מצוות וקדושות נוספות. [ואיני מיוחד שיש פוסקים חולקים בחלק מהנ"ל, ובאמת נידונים אלו יש בהם אריכות גדולה וחבירים שלמים נכתבו באתרא הדין, ולא באתי אלא להראות העדפה שבארצ'י על פני כל גידולי חו"ל ולא להכריע, אלא לתור מעט את הארץ באתי וגם ראיתי בני הענקים המהלכים בה והם כסיפרותם].

### מצות תו"מ קודמת

והנה זכור אל תשכח, שהפרשת תו"מ אינה רק בכיבוש עולי בבל, וכמבואר ברמב"ם (תרומות ריש פ"א) בהאי לישנא טבא, התרומות והמעשרות אינן נוהגין מן התורה אלא בארץ ישראל, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, ונביאים התקינו שיהו נוהגות אפילו בארץ שנער מפני שהיא סמוכה לא"י ורוב ישראל חולכין ושבין שם, והחכמים הראשונים התקינו שיהיו נוהגות אף בארץ מצרים ובארץ עמון ומואב מפני שהם סביבות לא"י. ע"כ. וכך היא המידה בספר כפתור ופרח (פרק י"ד אדום) על הקרובים ועל הרחוקים וז"ל, כל סביבות ארץ ישראל חייבין בתרומות ומעשרות מדברי סופרים, דרום רחוק מצרים, דרום קרוב עמון ומואב. מזרח רחוק בבל, מזרח קרוב סיחון ועוג. צפון סוריא, מערב, שם הים. וכל אלו חמש ארצות הם שלנו חוץ מאדום. ע"כ.

ומעתה שבכל מקומות יישוב ישראל בארץ, כל גידוליה הרי צריכים תו"מ דלא גרע מארץ שנער

מכיבוש עולי מצרים ומהם מגבולות ההבטחה, יש לדון בקדושת הארץ בהתחדש היישוב. והאריכו בזה הפוסקים ורק אביא בעלים לתרופה להבריא כח הראיה בטוב הארץ.

ראה בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' א) שהאריך בזה וציין לדברי בעל הטורים בספר המיוחס לו על הלכות א"י (חלה סעיף י) וז"ל, ולפי דעתי לא בעיא קדוש מקום מכל מה שכבשו עולי מצרים ואפילו היום אם תהי' עיר אחת בא"י מיוחדת לדירת ישראל והשדות מיוחדות לישראל ולא יהי' עליהן אימת גוי שיוכל לגרשם ממנה זו היא קדושתה וחייב במעשר דאורייתא. עכ"ל. וטעם וסברא לזה יש למצוא בדברי המבי"ט ז"ל בקרית ספר (פ"א דתרומות) וז"ל, ונראה דבעינן מלך או נביא ורוח ישראל אפילו לכיבוש ארץ ישראל היינו בכיבוש ראשון אבל כיבוש שני כיון שכבר קדשה ארץ ישראל אף על פי שבטלה כשגלו לא הוצרכו רוב ישראל אלא עזרא וסיעתו קדשוה. עכ"ל.

וראה שם שהאריך גם בשאר תנאים של מלך וסנהדרין ובאם במלחמת מצוה צריך לסנהדרין, ועוד הרחיב הדיבור על כיבוש מקומות שאינם בכלל הארץ המובטחת האם חל עליהם קדושת אר"י מבח הכיבוש וסיכם ואמר (אות לח) וז"ל, נוכל מעתה להגדיר בקלות ענין ההתעוררות והחלות קדושה ראשונה מחדש עם כיבוש חדש מישראל, והיינו בהיות שקדושת הגוף של קדושה ראשונה לא נתבטלה וקדושת האויר שהקדושה קידשה את הארץ גם היא נשארה קיימת ועומדת מכל וכל, ולכן שפיר כח אתה לחזור ולהתפשט מכל וכל גם לגבי עניני גדולי קרקע וקדושת פירותיה עם בוא כיבוש חדש, ועם מילוי קדושת ישראל שיקדשוה עם ישיבתה עליה כל דבר כפי הנצרך וכפי מילוי התנאים שנצרכים להשלמה

כדרשת הפסוק והייתה שבת הארץ לכם כמובא בתורת כהנים, ועי' בזה בדברי מו"ר ביבי"א (ח"י יו"ד סי' מב) שהאריך בכל זה ברוח ה' עליו.

וגם גבי סוריה שאין בה קדושה אלא ככיבוש יחיד, וגדלו יכולים ברשות הגוי, ופטורים לגמרי מתו"מ כמובאר ברמב"ם שם. לעצם קדושתה היא במקומה עומדת, ומצות יישוב אר"י יש בה שבכלל קדושת הארץ המובטחת היא וכן"ל.

והעולה מן המדבר, שלעניין העדפת פירות מגידולי אר"י עלתה בדינו שקדושת ושבח הארץ קיימא גם בעודה כבושה תחת יד גוי, ועל כן יש בה דין קדימה ומעלה על קרקע שביד גוי כח"ל. [וכ"ש באדמות מדינה שהוכרזה לגוי ולא מכורה, שיש בזה עוד לצדד בה כקדושה יתרה].

### מצע מנותק קרקע בא"י

ולענ"ד אמת ויציב ונכון, שכל הגדל בארץ אעפ"י שיהיה כמצע מנותק או הידרופוני [גידולי מים], בכלל קדושת אר"י הם לעניין זה. ורמזו לדבר ברמב"ם (תרומות פ"א הלכות כג) וז"ל, עפר חוצה לארץ שבא בספינה לארץ, בזמן שהספינה גוששת לארץ הרי הצומח בו חייב בתרומה ומעשרות ושביעית כצומח בא"י עצמה. ע"כ. ובנד"ד שאין כלל עפר חו"ל אלא רק קרקע הארץ בגידולי אר"י לכל מילי, וזה בלא קשר לגידון הפוסקים בהפרשת תו"מ שבהם אם הם תחת קורת גג וכיו"ב שלא באתי לדון אלא מצד קדושתן שקדושים הם, ואם התקיימו בהם תו"מ כל מקרה כדינו, הרי שגם עדיפים הם בהתעבד בהו מצוה חדא. ובכל אופן יש בהם מצות יישוב אר"י לשבח הארץ ויושיבה.

### כיבוש אר"י בזמנה"ז

ונוסף על כל הנזכר מעלה, בזמנה"ז שיד ישראל תקיפה וכבשו בחסדי י-ה חלקי ארץ רבים, מהם

שוכנת על בניה היושבים בה, ופירותיה וגידוליה יונקים משפעה ומרוממים את האוכלם בשמחה והודאה, ולהם זכות הקדימה.

### מזונות חו"ל לעומת פירות הארץ

ולעניין אם להקדים מזונות חו"ל לפירות א"י, יש לעיין בטעם הקדמת המזונות האם מצד שקודם בפסוק, ואם כן נפק"מ שיש להקדים פרי הארץ לחיטה של חו"ל, בדחינו 'ארץ' קודמת לכל, וחשוב עדיף מספק קדימה בפסוק.

או שטעם הקדמת המזונות מצד חשיבות ומעלה שגם היא ברכה יותר מבוררת וגם שיכול להיות בו ברכת המזון, ובוה לכאורה אין נפק"מ בין חיטה של א"י לשל חו"ל שבשניהם ברכת המזון שווה. וע"כ יש להקדים מזונות חו"ל לפירות הארץ.

והנראה לכאורה שיש להקדים מזונות מחו"ל לפירות הארץ, שכ"פ בשולחן ערוך (סי' ריא ס"ו), היה לפניו תבשיל מקמח כוסמין ושכולת שועל ושיפון וגפן ותאנה ורימון, כיון דמברך על התבשיל במ"מ ברכתו קודמת. אף על גב דהנך ממין ז' ואיהו לאו ממין שבעה, מ"מ כיון דחשיבי דעבדי מינייהו פת ומברך עלייהו המוציא וברכת המזון, קודמת אף על גב דלא עבדינהו פת. עכ"ל.

ומוכח שגם מין ז' לא קודם אם ברכתו מזונות. אלא שיש לפקפק בזה, שכן כבר חזינו מקשים (נו"כ בסי' קסח ס"ד) שגם כוסמין שכולת שועל ושיפון נחשבים ז' המינים, ששיפון ושיכולת שועל מין שעורים, וכוסמין מין חיטה כמבואר במשנה בבבליים. אלא ששעורים עדיף שכתובים בהדיא בפסוק, וכל שכתוב בהדיא קודם למה שלא כתוב בהדיא. ואם כן יש לחלק ולומר, כל מה שאמר בשו"ע להקדים תבשיל קמח כוסמין וכו' לפירות ז' המינים, הוא רק מטעם שגם הם באמת ז'

וכו' וחידוש מיוחד שמענו מדברי השאלת דוד שהדברים אמורים גם על שטחים נוספים שכובשים כפי הדין לאחר שיכבשו כל הארץ. ע"ש שהאריך והרחיב הרבה.

ובכלל זאת תדע, שיש חוסר בהירות אם כבר התקיים בנו בזמנ"ז דרשת הפסוק כי תבואו אל הארץ - ביאת כולכם, ורובכם ככולכם. שיש כמה דעות איך יש למנות את הפזורים בארצות, ובכללם המתבוללים באומות. ובכלל יש האומרים שמספיק ס' ריבוא כיוצאי מצרים, ובימי בית שני שלא הגיעו לכלל זה לא באו לכלל ביאה, אך האידנא שהתרכו ישראל בארצם כן ירבו, הרי שכבר נחשב ביאת כולכם. עי' רבנו גרשום (ערכין לב ע"ב) 'אין ישראל פחותין מס' ריבוא כ"ש שלא מנו יובלות', וע"ע ברש"י (ע"ז כ ע"ב ד"ה סוריא), ועי' בצ"א הנ"ל (אות ט) בשמועה מהגר"א בזה. ואכמ"ל אך להצטרופי מיהא חזי.

והנה אחר הבדיקה בנתוני משרד החקלאות, מבורר הדבר שרוב ככל הגידולים בתוך שטח כיבוש עולי בבל, ורובם מגידולי אחינו בית ישראל, וכל דפריש לשווקים מרובא פריש. וגם על המיעוט שאינו מכיבוש עולי בבל או משטח הקניו לגוי כבר הארכנו שקדושת הארץ ושבהחל גם עליהם.

נמצאת למד, שמלבד שקדושת הארץ קיימת ועומדת משעת שבועה ומיום נתינתה לאבות, עוד זאת שהתרבה קדושתה בכיבוש הרבים והיחיד, ולא זו אף זו שבזמן הזה יש לעורר שחזרה קדושת הארץ ומצוותיה ביתר שאת, שמצאנו עצמנו קהל ישראל ס' ריבוא ומעלה בפ"י והכיבוש בחזקה ומלחמה, והתעוררה קדושת הקדמונים ועוד נוסף בה קדושה עליונה. ומכל המבואר בין תבין ותשמח נפשך על עת דודים, שקדושת הארץ

(סעי' ה) וכתב שהדגן קודם דווקא כתבשיל או פת אך לא בנכסס שברכתו אדמה. ומוכח שרוצה לומר, שהברכה המבוררת היא הקובעת והיא קודמת גם למשובח. וכל מין ז' הוזכר דווקא בפרי העץ שברכותיהן שוות להקדים המשובח.

וראה דברים אלו במקורן בדברי הרא"ש (ברכות פ"ו ס' כה) שקודם כל הגדיר שאין עדיפות כ"כ בין ברכת כפה"ע לבפה"א וז"ל, כתב רב אלפס ז"ל דעל איזה מהם שירצה יברך, ותימה דמסתמא בורא פרי העץ חשיב מבורא פרי האדמה משום דמבוררת טפי דבורא פרי האדמה כולל כל הגדל באדמה וכו' י"ל דלא חשיב כל כך ברכת פרי העץ כנגד ברכת פרי האדמה, כמו שחשובה ברכת פרי האדמה על שהכל, לפי שהכל אינה מבוררת כלל לפי שכוללת כל דבר. ע"ש.

ואחרי שאין דין ברכה מבוררת להקדים עץ לאדמה, הביא שיטת בה"ג ושיטת הרי"ף וכתב וז"ל, ואין להביא ראיה לדבריהם מהא דאמרינן לקמן כל המוקדם בפסוק מוקדם לברכה, אלמא מברך על חטה ושעורה מקמי גפן. דאיכא למימר, דמייירי שעשאו פת או דייסא דודאי ברכת המוציא או במ"מ חשיב מב"פ העץ. אבל כוסס את החטה דליכא אלא כפה"א לא תקדום לבורא פרי העץ, ואף אם תרצה להעמידו ככוסס את החטה יש לומר כך, כל המוקדם בפסוק הזה בדברים שברכותיהם שוות כמו חטה לגבי שעורה וענבים לגבי תאנים ורמונים. ע"ש.

ומבואר מדבריו שכל סדר קדימה של חשוב הוא דווקא בברכותיהן שוות, ופרי עץ ואדמה נקרא שוות לענין זה. אך לשאר ברכות יש לדון לפי מבוררת דווקא. ונמצא שברכת מזונות גם מקמח חו"ל קודמת לפירות הארץ גם משבעת המינים.

המינים אלא שלא הוזכרו בהדיא בפסוק, ובהצטרף להם שבה שמכינים מהם פת, רק בהצטרף שני הטעמים עדיפי מפירות המוזכרים בהדיא לז' המינים.

אך בנד"ד במקרה שלנו, שתבשיל דגן מחו"ל לעומת רימון של א"י, היה לומר שאין מספיק בזה שיכולים להכין מהדגן לחם כי חסר לו מעלה חשובה, שמלבד שאינו מוזכר בפסוק הוא גם שפל לעומת הרימון שהוא ז' המינים מא"י, וז' מינים של חו"ל לעומת פרי הארץ אינו עולה בשם משובח. ובכגון זה שמא מעלת א"י קודמת להקדים את הרימון גם לטעם לשבח שיבינו מקמח חו"ל לחם.

והנה מקור דין זה, ראה בבית יוסף שהערה מקורו מהגהות מיימון בפרק ח' (אות ש) והוסיף שכן נתבאר בדברי הרמב"ם. ופתחתי לשון הגהות מימון והם סיימו שם, עכ"ל מורי רבינו שיחיה. ע"כ. ואפשר שדבריהם דווקא בציוור בו דיברו בתרתי לטיבותא, ואם היו הגה"מ וש"ע דנים בהדיא ביחס לפירות הארץ, אפשר והיו אומרים נאמנה שיש להקדים פרי הארץ גם באין בו צד ברכת המזון. שהאפשרות להכנת לחם, לא עדיפה על מעלה עצמית מהותית של תוצרת הארץ.

אלא שיש לדחות כל האמור ולומר, שיש הכרח להקדים דווקא ברכת מזונות, שמסדר דברי השו"ע מבואר שברכה מבוררת היא קודמת לכל וכמאמר חז"ל (ברכות לט ע"א) גבי עובדא דהנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא שיש להקדים את הברכה המבוררת ברכת האדמה לשהכול. שכן מלבד המבואר לעיל שפסק (ריא ס"ו) שתבשיל מקמח כוסמין ושכולת שועל שמברך על התבשיל במ"מ ברכתו קודמת למין ז', כיון דחשיבי דעבדי מינייהו פת. עוד הוסיף

אפשרי. והרי קידוש על כוס יין הוא מדרבנן שמהתורה יוצא ידי חובה בפיו. ומכאן תלמוד בית אב, שלצורך מצוה אין לחוש לברכה המבוררת, ורק יעשה קצת כבוד לפת לבסותה.

ובנד"ד הוא נידון קל מזה, שמאחר ואיכא מצוה במשובח, וגם אתעביד בהו מצוה, וגם ישוב הארץ ושבח פירותיה, וגם מצות 'ממנו תאכל' ושאר מצוות וצדדים נוספים כנ"ל, וחז"ל הרי לא דיברו בהדיא בפירות אר"י לעומת קמח מחו"ל, הוי כל זה לכל היותר כספק דרבנן קל שלעומתו יש להרוויח צדדי מצוה רבים. ובכגון זה יש לומר הכלל כנ"ל שכל שבדיעבד יוצא ידי חובה ספקן מותר לכתחילה.

### גידולי הארץ לפני יין מחו"ל

ומעתה נבוא לדון ביו, שאם אזלינן בתר ברכה מבוררת א"כ לכאורה יש להקדים ברכת גפן שהיא מבוררת יותר מברכת פרי העץ, וא"כ גם יין של חו"ל יהיה קודם לפירות א"י אפי' הם משבעת המינים.

אלא שיש לחלק ולומר שאין ברכת הגפן מבוררת טפי מברכת פרי העץ, שכן בשתי הברכות מברך על אילן ומה לי זה או זה. וסברא זו כבר חזינן במרן הבית יוסף (סי' ריא ס"ד) שהעיר על בעל הטור וז"ל, לא היה לרבינו לכתוב דברי ה"ר פרץ דלא קיימא לן כוותיה. מיהו אפשר דטעמו משום דבורא פרי הגפן ובורא פרי העץ כיון דתרווייהו אילנות הם, חשיב להו בברכותיהן שוות. ע"ש.

ואם כן הוא, הרי שברכותיהן שוות והדרינן לכללא גבירתא שמקדים את המשובח, ולדברינו שפירות אר"י משוכחות על פני ז' המינים של חו"ל, הרי שקודמים פירות אר"י גם ליין של חו"ל, שלענין זה ברכת הגפן ופירות

והחפץ בכל אופן להקדים פירות אר"י למזונות מקמח חו"ל, לענ"ד אינו טועה כלל שזו בעיני עדיפא. שהרי בשיטת חכמים דפליגי על ר' יהודה, ולדעתם יש להקדים החביב על מין ז', לדידן שפירות א"י חביבים הרי שהם קודמים גם למין שבעה וגם למזונות שבמין שבעה, שחביב קודם. וברמב"ם הוא מוכרח שלא חילק כלל בין ברכות שוות ללא שוות תמיד חביב קודם, ומרן השו"ע הביאו ב"א. ונמצא, שפירות אר"י החביבים קודמים.

ומצטרף לזה שלא דנו כלל בנידון שלנו של פירות אר"י, ואפשר שאם היה לפנינו נידון זה היו מקדימים אותם לקמח מחו"ל, שהרי שבח ברכת מזונות אינה דין דאורייתא אלא העדפה מצד ברכה מבוררת מדרבנן, וחזינן ששבח הארץ נלמד מהפסוק ויש לומדים שהוא דאורייתא ממש כנ"ל בשיעורי הגריש"א, וא"כ העדפת שבח אר"י לעומת שבח ברכה מבוררת של קמח חו"ל, כהעדפת קיום מצוה מהתורה לעומת הידור סופרים.

ולו יהי אלא ספק, הרי קימ"ל לחוש לספק דאורייתא על פני ודאי דרבנן, וכמבואר בגמ' ר"ה (לד ע"ב) והתייחד לזה סימן שלם בשו"ע (סי' תקצה). וזה מלבד מה שיש להוסיף כל הצדדים לעיל כיישוב הארץ ואתעביד בהם מצוה ושאר צדדים, שכל אחד מהם אפשר ודוחה שבח הברכה מבוררת, וגם אם לא לחוד אז גם יחד. ונמצא להעדיף ספק שבח הארץ על פני ודאי ברכה המבוררת.

וכבר חזינן שבמקום צורך כגון מצות קידוש בשבת, הקדימו את היין לברכת הפת ואף שחששו לבושתה של פת, עשו תקנה לכסות הפת, ולא אמרו לכתחילה לקדש על הפת למנוע בושת הפת והיא ברכה מבוררת אעפ"י שהדבר

בבקעה ובהר. ארץ חיטה ושערה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש. ע"כ.

ומבואר שששבת שבעת המינים כך שבת מימיה של א"י, ואם יש דיני קדימה מהתורה או מדרבנן בפירות א"י על פני פירות חו"ל, כן יש סדר קדימה למים של ארץ ישראל על פני מים של חו"ל.

אלא שיש לדון מצד ברכה מבוררת, שכן מים ברכתם שהכול והיא הברכה הכי פחות מבוררת מהברכות, ועל זה גרסין בברכות (לט ע"א) גבי עובדא דהנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא אמרינן, ומלגלג סבר שלקות בורא פרי האדמה פרגיות שהכל הילכך פירא עדיף. ופירש רש"י דברכת בורא פרי האדמה היא ברכה חשובה לעצמה לדברים חשובים והיה לו להקדימה. ואעפ"י שבגמ' נאמר בחוה אמינא, לא נדחתה סברא זו מההלכה וכ"כ התוס' (שם ד"ה חביב), אם יש לו שני מיני פירות, חביב עדיף. ובורא פרי האדמה עדיפא משהכל, דמבוררת טפי וחשובה לעצמה. ע"ש. וכ"ה ברשב"א ובמרדכי ועוד ראשונים, כאשר הביא דבריהם בבית יוסף (סי' ריא ס"ג) וכ"פ להלכה בשו"ע שם. ומהאמור עולה, שאם יש להעדיף ברכה מבוררת, הרי שכל ברכה על גידולי חו"ל קודמת לברכת שהכול שעל מי אר"י.

אך מאחר וראינו לעיל צדדים רבים ששבת הארץ קודם גם לברכה מבוררת כברכת מיני מזונות שהיא חשובה ביותר, שכן לא מצאנו בחו"ל ובראשונים שיש להקדים של חו"ל באיזה אופן על של אר"י, ומאחר ושבת ברכת מזונות אינה דין דאורייתא אלא העדפה מצד ברכה מבוררת מדרבנן, וחזוין ששבת הארץ נלמד מהפסוק ויש לומדים שהוא דאורייתא ממש כנ"ל בשיעורי הגריש"א, וא"כ העדפת שבת אר"י

העין ברכה שווה ומקדימים את המשובח. ואעפ"י שהב"י כתב עוד צדדים לתרין מנהג העולם המוזכר שם, אך כל התירושים שם הם בדוחק גדול כמ"ש שם לדון אדם בביתו אורח או לדון את היין טפל לפירות. ובלאו הכי נראה שסברא זו בבית יוסף לא נדחקה ולא נדחתה גם לשאר תירושים שזה וזה איתא. ואעפ"י שמור"ם (בסעיף ד) כתב בהדיא לא כן, ומסיק שברכת יין מבוררת יותר ולכן קודמת. בדעת הבית יוסף אינו מוכרח כלל, והוא על עומדו שברכת גפן ועץ מקרי ברכותיהן שוות. ולא אכחד שיש החולקים ומקשים על הב"י קושיות, כבר ראיתי למו"ר בחזו"ע (ברכות עמ' רעו) שהעלה כך למסקנה בדעת מרן על אף שהביא דברי המפקפקים בזה, כך העלה למסקנה. ומצאתי אילן גדול להישען עליו.

ואם כן בנידון דידן, שמדובר על שבת אר"י ואתעביד בה מצוה ושאר טעמי תריצי לא רק שיש להקדים יין של אר"י ליין של חו"ל שזה פשוט וברור, עוד זאת למדנו שיש להקדים גם פירות אר"י שאינן משבעת המינים ליין של חו"ל. שכן שאין ברכת הגפן קודמת הרי שהמשובח קודם.

ומזה נלמד להקדים ירק של אר"י ליין של חו"ל, שהרי ברכת הגפן כברכת העץ, ובין ברכת עץ לאדמה אין סדר קדימה. ונמצא ירק אר"י קודם ליין של חו"ל.

### מים מא"י קודמים ליין מחו"ל

לאמור יש לדון עוד, שכן מים של ארץ ישראל כמי כנרת ואקוויפר החוף, וכל שכן נחליה ומעינותיה הרי גם הם משבת הארץ. שאמר רחמנא (עקב פ"ח פ"ז), כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה, ארץ נחלי מים, עינת ותהומות יצאים

(שמות יג, ה) וז"ל, ארץ זבת חלב ודבש, ר' אליעזר אומר חלב זה חלב הפירות, דבש זה דבש תמרים. ר' עקיבא אומר, חלב זה חלב ודאי וכן הוא אומר והיה ביום ההוא יטיפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב (יואל ד יח), דבש זה דבש היערות, וכן הוא אומר ויבא העם אל היער והנה הלך דבש (ש"א יד כו). ע"ש.

הרי שלרבי עקיבא יש שבח הארץ גם בגידולי גידוליה של ארץ טובה, שגם החלב מהפרות והדבר מהדבורים בכלל שבח הארץ הוא.

ולענ"ד כן יש ללמוד שגם בשר בע"ח הגדלים בארץ משובחים הם, ורמז לזה במשנה (מע"ש פ"ה מ"ג) וז"ל, השקיפה ממעון קדשך מן השמים עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה עשה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל בבנים ובבנות ואת האדמה אשר נתת לנו בטל ובמטר 'ובולדות בהמה כאשר נשבעת לאבותינו' ארץ זבת חלב ודבש כדי שתתן טעם בפירות. ע"כ. הרי שלמדו שבח הארץ גם בבחמות עד שאומר השקיפה וכו' ובולדות בהמה כאשר נשבעת לאבותינו.

וביתר שאת עי' ברמב"ם (פ"ז ח"ג) וז"ל, אין גלוק בכסף מעשר אלא מאכל אדם שגידוליו מן הארץ, או גידולי גידוליו מן הארץ, כגון הפרט המפורש בתורה בבקר ובצאן וביין ובשכר. ע"כ. הרי שגם בחמות שבארץ בכלל 'גידולי גידוליה' של הארץ הקדושה, וגלמוד בפסוקים כאומרם ז"ל (עירובין כז ע"ב), מה הפרט מפורש ולדורות הארץ, אף כל ולד ולדות הארץ. ע"ש. שיש שיוך בין הבע"ח לארץ.

וכבר ידעת, מעשר שני הואיל וטעון הבאת מקום אין מביאין אותו מחו"ל, דתניא (בכורות נג ע"א)

לעומת שבח ברכה מבוררת של קמח חו"ל, כהעדפת קיום מצוה מהתורה לעומת הידור סופרים.

וזה מלבד מה שיש לחוסף כל הצדדים לעיל כמצות יישוב הארץ ודין אתעביד בהם מצוה ושאר צדדים, שכל אחד מהם אפשר ורוחה שבח הברכה מבוררת, וגם אם לא לחוד אז גם יחד. וגמצא להעדיף ספק שבח הארץ על פני ודאי ברכה המבוררת. וכבר חזינו שבמקום צורך כגון מצות קידוש בשבת, הקדימו את היין לברכת הפת. ולו יהי ספק, הרי קימ"ל לחוש לספק דאורייתא על ודאי דרבנן.

עוד יש לצדד עפ"י שיטת חכמים דפליגי על ר' יהודה, ולדעתם יש להקדים את החביב על מין ז', לדין שפירות א"י חביבים הרי שהם קודמים גם למין שבעה וגם למוזנות שבמין שבעה, שחביב קודם. וברמב"ם הוא מוכרח שלא חילק כלל בין ברכות שוות ללא שוות תמיד חביב קודם, ואפילו חביב שהכול על מוזנות לא חילק בכך. ומרן השו"ע הביאו בי"א, ואעפ"י שמרן בהכרח סובר כמו התוס' שברכה מבוררת עדיף על חביב, אכתי יש דברי הרמב"ם לצרף לכל האמור.

מהאמור תמצא, שגם ברכת שהכול על מים של ארץ ישראל שיש בהם שבח הארץ, קודמים גם לשאר ברכות המבוררות שיברך על מוזנות וגפן ושאר גידולי חו"ל.

### חלב דבש וצמר מגידולי ארצנו

כאשר אמר רחמנא שבח הארץ (שמות גח) אמר, אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש. עכ"ל.

ונחלקו רבותינו בפירוש הפסוק, האם חלב ודבש האמור בפסוק הוא מגידולי קרקע או מבעלי החיים שבארץ. דאיתא במכילתא דרשב"י

ומצאנו, שיש שבח לצמר כבשים באר"י יותר מצמר בהמות של חו"ל, שכן מצות ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. כמבואר בגמ' חולין (קלו ע"ב) ושו"ע (יו"ד שלג ס"א).

ונמצאת למד, ששבח הארץ אינו רק באדמתה ואווירה, ולא רק במחצביה וגידוליה, אלא כל הבא בתוכה וניזון מטיבה משתבח בה, ודין קדימה לו במצוות ה' שמצוה במקודש ובמשובח, וקודמת שבח הארץ לכל הנמצא בחו"ל.

רבי עקיבא אומר יכול יעלה אדם מעשר בהמה מחוצה לארץ

ויקריבנו ת"ל והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם ואת מעשרותיכם. בשתי מעשרות הכתוב מדבר, אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן.

ממקום שאתה מעלה מעשר דגן אתה מעלה מעשר בהמה, וממקום שאי אתה מעלה מעשר דגן אי אתה מעלה מעשר בהמה. (רמב"ם שם פ"א ה"יד) ובטעם הדבר שהרי סוף סוף כל יניקתם מהארץ וגידוליה, וא"כ נבנו וגדלו על קדושתה ושבח הוא להם.

הגר"א שכל שבח ז' המינים בחו"ל מכך שהם יונקים מעלה רוחנית מארץ ישראל. ולא יהיה הטפל קודם לעיקר.

בתורה הקדושה התרבו שבחי 'כל' פירות ארץ חמדה, ואפי' הפשוטים שבגידולי הארץ כבוטנים ושקדים בכלל 'זמרת הארץ' הם שגורמים זמרה לכל הנהנה מהם, ומשובחים גם בארצות תבל העשירות ובחדרי מלכיהם. וגדולים מעשי עבדי אבות שאליעזר עבד אברהם משתבח ומתפאר 'במגדנות' פירותיה של אר"י. ואם נהר פרת קיבל תואר 'הגדול' רק על קרבתו לארץ, על אחת כו"כ הגדל מהארץ עצמה שנחשב משובח על כל גידולי ארצות תבל.

ורחמנא ציווה לברכו דווקא בהזכירו ארץ חמדה, ואת כל שבחיה מנה מחצבי קרקע וזרימת נחליה גידולי פירותיה וחלב הצאן שעליה, כל הבא בתוכה משובח ואפי' האוויר המרחף בה, וכשציווה ואכלת ושבעת וברכת, אין כוונתו רק על הלחם אשר הוא אוכל, שכך ביאר בתרגום יחזקאל, ותהוין זהירין בזמן דאתון אכלין ושבעין הוון מודין ומברכין קדם ה' אלקכון 'על כל פירי ארעא' משבחה דיהב לבון. עכ"ל. ורוצה לומר שהגם ובעל פה נצטוונו בברכת המזון רק על הדגן וי"א גם על ז' המינים, אך שבח הארץ וההודאה לבורא 'על כל פירי ארעא', שאין הפסוק יוצא מידי פשוטו.

כלל גדול קבעו חכמים בסדרי הקדימה בתוך שבעת המינים, 'כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה שנאמר ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש'. ואם כן הוא שכל המוקדם קודם, הרי מילת 'הארץ' קדמה לכל, ויש ללמוד שפירותיה של ארץ ישראל קודמים לכל שאר המינים של חו"ל. ויש לסייע ללימוד זה מהפוסקים שכתבו בדיני קדימה הנלמדים

## תמצית המאמר ודינים העולים

במונחים לפניו מיני מאכל שונים, קבעו חכמים סדר קדימה בברכות, והכוונה הרצויה בזה שיברך האדם על המשובח והחביב שתהיה ברכתו בשבח ושמחה, ויפאר הבורא יתעלה בברכה על היותר משובח.

במונחים לפניו מיני פירות, נחלקו רבותינו את מי יש להעדיף בברכה תחילה, האם המשובח מצד שהוא משבעת המינים שנשתבחה בהם אר"י או שמא לברך על החביב ביותר שמונח לפניו.

בתלמוד ירושלמי הוכרע שיש להעדיף הפרי משבעת המינים, וכן דעת רוב רבותינו הראשונים, וכן פסק בשלחן ערוך להלכה ולמעשה. ומבואר בדבריו עוד, שעל יסוד זה יש להקדים גם קמח חיטה ושעורה על פני קמח כוסמין או שבלות שועל ושיפון, שכן חיטה ושעורה נזכרו בפסוק במפורש, ויש בהם שבח על שאר קמחים.

בדברי חז"ל לא התבאר בהדיא האם יש דין קדימה לפירות אר"י על פני פירות חו"ל, ועל זאת באנו לבאר שיש להקדים פירות אר"י גם מדין חשיבות וגם מדין חביבות, ועוד טעמים נוספים, כאשר נבארם בקיצור נמרץ.

ראשית יש ללמוד מדין קדימות שבעת המינים שהשתבחה בהם אר"י, ששבח הארץ הוא גורם השבח. ועל כן מילתא שמסתברא היא, שפירותיה של הארץ הם שבחה וקודמים לפירות חו"ל, שאם תקדים פירות חו"ל על פני פירות אר"י, היכן הוא שבח הארץ.

ועוד על דרך זה, שמאחר ואין שבח לשבעת המינים בחו"ל מצד עצמם, אלא מכח שהם 'זיכרון' לשבח אר"י שהשתבחה באותם מינים, לא מן הצדק שיקדם הזיכרון לשבח עצמו. וכתב

חביבות וחשיבות גדולה מזו, ועל זה לכד ראוי להקדים פירותיה.

עוד מצאנו שבדעת רבותינו חיוב ארץ ישראל דבר גדול הוא, שהיו מנשקים אבניה, ומשתדלים לתקנה וליפותה, והיו נוהרים שח"ו לא תתגנה עליהם אפי' מדברים פשוטים כחוס וקור אלא רק ישבחו ויפארו ארץ חמדה, והיו טורחים בגופם חכמים ותלמידיהם ללכת אל מקום פירותיה המשובחים, ולא התעצלו בהליכה ולא חששו אפי' לביטול תורה, והוא מנהג חסידים. עד שתיקנו בלשון הברכה לשבח ולבקש מהבורא יתעלה, לאכול מפריה ולשבע מטובה. ובודאי שאינו מן השורה להקדים פירות ארצות גויים שהם היפך כל האמור, ואין זה אלא כשוטה המאבד מה שנותנים לו.

עוד לימדנו רבותינו להועיל, שכל המקודש מחברו קודם לחברו, ומזה למדו 'דיני קדימה' בנתינת כבוד או סדרי התנהלות הקהל, ואפי' בהקדמה לפדיה משביה והצלה ממיתה. ולא רק בבני אדם אלא גם בקורבנות וכדומה להקדים כבוד למעשר, וזו שורש סיבת ר' יהודה שהלכה כמותו להקדים פירות שבעת המינים לשאר פירות, ומאחר ואר"י מקודשת מכל הארצות ופירותיה יונקים מקדושתה כאשר האריכו בשבחה בתלמוד ועד הנה, הרי דין קדימה יש להם מדין קדושה.

זאת ועוד יש טעם גדול שהוא לעצמו כבר מכריע להקדים פירות אר"י לכל עפרות תבל, שכל שנעשה בחפצא מצוה אחת יש לה דין קדימה לעשות בה מצוות נוספות, וכמאמר חז"ל 'הואיל ואתעביד ביה מצוה חדא נעביד ביה מצוה אחריתי'. ואעפ"י שיש מהאחרונים שפקפקו שאין זה אלא העדפה בשווים ולא לדיני קדימה, נעלם מהם כמה מדברי הראשונים ולהם ההכרעה,

מהפסוק שהם מדאורייתא ולא מדרבנן, הן באכילה והן לברכה, ומאחר וברור שהתורה דיברה רק בפירות ארץ ישראל, הרי שכל פירות חז"ל טפלים ואינם חשובים כ"כ, ולפירות אר"י משפט הבכורה.

והראנו נאמנה שיש ללמוד גם מדעתנו בסדר הפסוקים, וכמו שלמדו הפוסקים להקדים יתום לאלמנה וברכת הלולב לשאר מינים, שכל שהזכירו הפסוק קודם לא דבר ריק הוא, ובדין הקדים רחמנא 'ארץ' לכל שאר שבחיה.

עוד כתבנו להוכיח מכמה מקומות, שהגדרת 'חביב' אינו רק בטעם הפירות, ויש סיבות נוספות לחביבות כגון החביב עליו מצד שמוכיר לו ילדו ובית חוריו, וכן חביבות לגדל בשדותיו שלו. והן וחביבות עניין אחד הם, ואר"י יש בה חן מקום על יושביו והן מקח על לוקחה, וחביבה הארץ וגידוליה שנקנתה לנו בקנין ובייסורים, והיא ירושה לנו מאבותינו, ועליה נשבע ה' לתת לנו, ועל אכילת פירותיה בסמוך לגאולתנו התנבאו נביאנו, והיא גילוי אהבת הבורא יתברך לאבותינו ולנו, ובה גדלה חביבות פירות אר"י בעינינו מכל מנעמי חז"ל.

ועוד מצאנו חביבות על הסיבה הרוחנית, כאומרם 'ממונם של צדיקים חביב עליהם יותר מגופם', והביאור בזה שמאחר ואין בו גזל זה מעיד שהוא שפע הנשפע להם מהבורא ויש בו לעורר זכות וחסד. ופירותיה של אר"י שכל יניקתם קדושה וטהרה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בה ואין בהם אחיות הטומאה, ואכילת פירותיה מוליד קדושה ומוסיפים כח חכמה אהבה ודבקות בבורא יתעלה, עד שאמרו שקדושת אכילת פירותיה כאכילת יום השבת. והארץ חביבה על הבורא ומקודשת מכל הארצות, ועל כן ניתנה לעם ישראל החביב מכל האומות. ואין לך

ממונו לא חשו חכמים ובלבד שיהיה בזה ישוב הארץ, על אחת כמה וכמה יש ללמוד לנדר"ד שהיא מצוה גמורה להקדים פירות הארץ. שמאחר ובקניית ואכילת פירות ארצ"י יש גם סיוע בישוב הארץ והעמלים בטובתה להם דין הקדימה. בפרט בזמן הזה, שיש ייבוא ותחרות גדולה מתוצרת חו"ל, וחקלאיה נאנקים על כן הצורך שתרום קרנה של הארץ בכבוד מלכים להקדים תנובתה על כל ארצות העמים.

וכבר ציוותה תורה, מגין כשהוא קונה לא תהיה קונה אלא מיד עמיתך, ת"ל או קנה מיד עמיתך. אין לי אלא קרקעות שבהם דיבר הכתוב, מגין לרבות דבר המטלטל ת"ל ממכר לרבות דבר המטלטל. הרי שיש להקדים טובת הארץ ואחינו היהודים העמלים בה לפרנסתם, ודין קדימה להם אפי' בתוספת הוצאה וי"א עד שתות. וכבר מפורסם שמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה לא לאחר בומן ולא להחמיץ מעלתה וערכה.

וביארנו מדוע אין לטעון טענת לא פלוג בדין זה, שמלבד וחיוני פוסקים שחילקו ואמרו להקדים ארצ"י לכל שבחיה על חו"ל גם בכרכות, עוד יש לתלות סתימת דברי הקדמונים במציאות החיים בגלות וחוסר הסחר בפירות. ועל עיקרא דמילתא מאחר וראינו בחז"ל כמה וכמה מקרים שאין סדר קדימת לז' המינים ואפי' לדינים שאינם חיוב אלא מעלה בכרכה מכוררת, הרי שיש ללמוד בכל מקרה לגופו ואין כאן לא פלוג, דכבר פלגין דיבוריה לכמה עניינים. ובכלל טענת 'לא פלוג' טענין רק בדבר שנתקן במניין חכמי 'כל' ישראל, כמבואר בשו"ת מהר"י וייל.

ועל כל זאת עצור במילין לא אוכל, שהמקדים פירות חו"ל, יש בו גם ביזיון ארץ חמדה שפוטר ודוחה פירות שבח הארץ בעבור פירות משוקצים של חו"ל, וכי יש עלבון וביזיון גדול מזה לארץ

שמאחר ובפירות הארץ התקימו מצוות הפרשת תרומות ומעשרות וישוב א"י, להם דין קדימה גם אם חביבים או חשובים בעיני פירות חו"ל.

וכיו"ב יש לדון הקדמתן שהרי מתקיימים בהם ב' מצוות של תו"מ ויישוב הארץ וזה פועל חביבותן מגבוה, ועוד שהם ראויים למצות ביכורים, נמצאו חביבים בעצם וזה קודם לכל, גם לרבי יהודה. והגדילו הפוסקים להכריח הקדמתן עד שאמר החכמים, 'לא יוכל שום מורה ושום חכם ושום דין להרהיב עוז בנפשו להורות שיניחו אתרוגי ארצ"י ויברכו על אתרוגי חו"ל חלילה, וכן שורת הדין'.

עוד זאת באה, שציוותה תורה הקדושה 'כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה, לא תשחית את עצה לנדה עליו גרזן, כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת'. ודרשו חז"ל בספרי כי ממנו תאכל זו מצות עשה. וכתב הרמב"ן במניין המצוות, שזו מצות עשה מהתורה לאכול מפירות הארץ בשעת מצור, ובטעם הדין ביאר 'שנצטוינו לאכול עליה כאשר נחמול על שלנו אולי נכבוש אותה אבל בצאתנו אל ארץ אויב נשחית ונחבל כל עץ טוב'. וכתבו כמה מהחכמים ללמוד מכאן בניין אב שיש מצוה לאכול מפירותיה גם שלא בכיבוש. וגם אם אין הכרח, עכ"פ למדנו רצון הבורא יתעלה שנחוס בשעת מלחמה על פירות הארץ, כדי שנוכל לאכול מפריה אחר כיבוש, ולפירות הארץ משפט הכבודה.

ובכלל זאת נקוט בידך שלכל מילי ארץ ישראל קודמת, וכמו שאמרו רבותינו בספרי שגם בדיני צדקה 'יושבי ארץ ישראל קודמים ליושבי חוצה לארץ' ונפסק להלכה, וצירפו לזה הטעם שיש בזה גם מצות ישוב ארצ"י ומחזיק בדי עושי מצוה, והרבה מאוד תקנות מצאנו בחז"ל לקיים את הארץ ויושביה, ואפי' להוציא מיד המוחזק

המינים שבחו"ל. ואם בכל זאת חושש לכמה מרבתינו האחרונים שחלקו בזה בהדיא, ורוצה לברך תחילה על ז' המינים מחו"ל יש לו לכל הפחות לאחוז את שתי הפירות בידו בשעת ברכה שלא יבזה ארץ חמדה כמו שראינו כיו"ב לחם שעורים שלם ופרוסה מלחם חיטה. והגם שאין בזה לכבד את הארץ ויש בזה קצת ביזיון שמשווה פירות אר"י לשל ז' המינים של חו"ל, אך עכ"פ לא ביזה בידיו לגמרי שגם ז' המינים שבח הארץ הם. ויותר נכון, שיסלק פירות חו"ל מלפניו ויברך רק על של אר"י ואח"כ יביא פירות חו"ל ויאכל מהם, וכמו שמצינו כן בפת נכרי נקיה לעומת פת ישראל קיבר, שיסלק את של הנכרי מהשולחן בשעת ברכה.

ותן דעתך, שבשעת קידוש חששו חו"ל לבושות הפת עד שציווי שיכסה הפת בשעת הקידוש, ואעפ"י שיש צורך מצוה להקדים את היין עדיין חששו. ובגד"ד שצורך המצוה להקדים את של אר"י כל שכן שיהיה מבוסתה ועלבונה של ארץ חמדה.

קיימא לן, שכל שיוצא ידי חובה בדיעבד בספקו מותר לכתחילה, ומאחר וגם המהפך סדר קדימה יצא ידי חובת ברכה, יש לכתחילה להקדים את פירות אר"י להרוויח שבח ומצוה כאמור. ובהו הוא קרוב לרווח ורחוק מהפסד, כאשר ביארנו בפנים.

### דינים בלשון קצרה

כל שברכותיהן שוות יש להקדים של ארץ ישראל לשל חו"ל, ולדוג' דגן של אר"י קודם לדגן של חו"ל, וכן בשאר השווים כגון יין ופירות העץ והאדמה, יש להקדים של ארץ ישראל לכדוגמתם מחו"ל.

חמדה, ועוד לנו יושבי הארץ הגם לכבוש את המלכה בבית. והארץ תובעת עלבונה, איך הניחו חיק אימם והלכו לחבק חיק נכריה. והזהירו הפוסקים בזה בלשון קינה 'איה כבודו יתברך איה כבוד התורה הקדושה, שבפסוקים רבים השתבחה בשבחה של ארץ ישראל, איה כבוד משה רבינו שהתחנן אעברה נא ואראה את הארץ הטובה. ואילו האנשים מגנדרים בעפרא דארץ אחרת ומנשקים פירותיהם וישליכו פריה וטובה של ארץ הקדושה ככלי אין חפץ בו'. (לשון בעל ערך השלחן) וכבר אמרו חז"ל שהקב"ה תובע על עלבונה של אר"י. וכבר הוזהרנו על כיו"ב במבזה חוקי התורה במקדים ללכת לחוקי ערכאות, ומצאנו שאפי' המשבח פירות חו"ל על פני פירות אר"י, נזדכך בייסורים וכ"ש בעושה מעשה בידים.

ותדע ששבח הארץ ופירותיה אינו רק על שטח הארץ הנכבש בימי עולי בבל, שמצאנו גם ראינו שמצות ישוב הארץ קיימת גם בכיבוש עולי מצרים וגם בסוריה שהיא כיבוש יחיד. ובכלל שבח הארץ בתורה היא הארץ המובטחת לאבותינו שעל כולה שבחה חשיבותה וחביבותה, וכל שכן בשעת שנכבשת ע"י ישראל. והארכנו בזה במקורות מדברי חז"ל הפוסקים. ורוב ככל הטעמים האמורים לעיל שייכים גם בזה.

ואפי' קרקע המוחזקת כעת ביד הגוי, אין בכוחו להפקיע קדושת הארץ שביניקת פירותיה, וגם גידולים המנותקי קרקע כחממות והידרופוני [גידולי מים] בכלל שבח הארץ הם וקודמים לשל חו"ל. ובמציאות היום רוב ככל הגידולים משטח כיבוש עולי בבל ובקרקעות שבחזקת יהודים.

למעשה, נמצאנו למדים שיש צורך גבוה להקדים פירות אר"י לשל חו"ל, ואפי' כל מיני פירות וירקות מגידולי הארץ קודמים אפי' לשבעת

היין על פני הפת לצורך מצוה. ועכ"פ ספק להחמיר במצוות לעומת ספק ברכה מבוררת להקל.

והרצוה בכל זאת להקדים דגן חו"ל על פירות א"י, הנראה שצריך לכסות פירות הארץ מפני בושתם, כדוגמת מצות חכמים בקידוש. או לסלקם למקום אחר שלא יהיו לפניו בשעת הברכה.

ולגבי מים של ארץ ישראל, מאחר ושיבח רחמנא ואמר, כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה, ארץ נחלי מים, עינת ותהומות יצאים בבקעה ובהר. והוא כשבח שבעת המינים ממש, הרי שאין חילוק וכל האמור לעיל גם במימיה של אר"י. ולאמור ששבח הארץ והמצוות הנלוות עדיפי מברכה מבוררת, הרי שיש להקדים מים של אר"י על יין ומזונות של חו"ל.

עוד למדנו מדברי רבותינו, ששבח ששיבחה תורה ארץ זבת חלב ודבש, כולל בו גם שבח חלב הפרה ודבש הדבורים, וכן בהמותיה נקראות גידולי גידוליה של הארץ הטובה, וגם צמר כבשיה מקודש הוא שיש בו ראשית הגז. הא למדת שכל הנמצא וניזון מארץ חמדה בכלל חמדתה הוא. ואם כן הוא, הרי שגם בשר הגדל באר"י קודם לברכה ליינה של חו"ל.

עוד יסוד גדול בדיני קדימה למדנו בשו"ע (סי' קסח ס"ד), שכל הבא ממין שיש בו שבח הוא קודם למין שאינו משובח, ואפילו שהמשובח חתיכה וקטנה ולא איכותית, והפחות משובח יש לו מעלות אחרות שהוא שלם וגדול ואיכותי. המין המשובח קודם לכל שאר מעלות. ומזה יש להסיק, שכל הגדל באר"י אף על פי שאינו שלם אלא חתיכה קטנה ולא איכותית, קודמת לשל חו"ל אפי' שהוא שלם גדול ויפה ואפי' הוא

בברכותיהם שונות, יש להקדים ירק מאר"י קודם פרי עץ מחו"ל ואפי' יהיה משבעת המינים. שכן הוא מעיקר הדין בברכותיהם שונות, אין דין קדימה בין פרי העץ לפרי האדמה.

יש להקדים פרי אר"י קודם ליין של חו"ל, שכן לדעת מרן הבית יוסף ברכת הגפן ופרי העץ ברכתן שווה, ועל כן יש להקדים כל סוגי פירות אר"י קודם ליין מחו"ל.

יש להקדים ירק של אר"י ליין של חו"ל, מאחר וברכת הגפן והעץ שווה היא כנ"ל, הרי שגם אין דין קדימה בין ברכת הגפן לברכת האדמה, ועל כן צריך להקדים ירק של אר"י.

בדגן מחו"ל לעומת פרי או ירק מארץ ישראל, יש להסתפק האם ברכת מזונות שהיא ברכה מבוררת קודמת גם לשבח הארץ או שמא פרי הארץ שהם חשובים וחביבים ומקיים בהם מצוות רבות ושבח הארץ, וגם לא נזכר בשום מקום בחו"ל להעדיף ברכה כל שהיא על גידולי הארץ, אפשר וגידולי הארץ קודמים לברכת מזונות על דגן חו"ל.

והנראה להלכה, שהמקדים פירות הארץ לא טועה שי"א שסדר קדימה בשבח הארץ מדאורייתא ואילו הקדמת ברכה מבוררת מדרבנן. ועוד שלא ראינו בהדיא בראשונים להקדים ברכת מזונות על דגן חו"ל על פני שבח הארץ. ובהצטרף שיש כאן ברכות שונות ועל כן יש להקדים חביבות הארץ כדברי הרמב"ם שחביב קודם. וגם אם נאמר שאין בסברות אלה להכריע, מספק יש להחמיר להקדים פירות הארץ שיש בהם כמה צדדי מצוות מהתורה ומדרבנן ושבח הארץ וחו"י חשש ביזוי ארץ חמדה, יש להקדים גידולי הארץ משום מצוה וכמו שמצאנו בקידוש שבת שיש להקדים את

משבעת המינים. ונמצא שגם חצי בוטן מאר"י קודם ליין המשובח מחו"ל.

ובשברכותיהן שוות ומברך על גידול אר"י, יכוון בהדיא לפטור גם האחרים, שלא ייכנס בספק ברכות למ"ד שהמאכל השני חשוב שאין ברכה שבירך פוטרת אם לא כיוון בהדיא. [עי' שר"ע ריא ס"ה ובכ"י בשם הרשב"א]

### דינים כלליים העולים מהאמור

מכל האמור בין תבין, שיש להתאמץ ולקנות פירות וירקות מגידוליה של אר"י על פני פירות חו"ל, ומקיים כמה וכמה מצוות, והוא חפץ ורצון ה' יתברך.

באתרוג יש לקנות אתרוג הגדל בארץ ישראל, ואפילו יהיה 'כשר' מעיקר הדין, הוא עדיף עשרת מונים מאתרוג 'מהודר' ככל שיהיה מחו"ל (באתרוג מרוקאי).

יש להזהר לא לבזות ארץ חמדה, הן בדיבור הן במעשה, ועל כן לא ישבח ארץ העמים בהשוואה בהדיא על פני אר"י.

הרוצה לרכוש קרקע או השקעה גדול"ן וכדומה, צריך להשקיע בארץ ישראל שיש בה מצוה מצד יישוב הארץ, ומצוות או קנו מיד עמיתך, ועוד צדדי שבח רבים כנזכר. ויש מחייבים בזה עד הפרש שתות.

ומסתבר מכל האמור, שיש להקדים גם השקעה בעסקים של יהודים יושבי אר"י, וכגון בהפקדת פנסיה ושאר הפקדות בבתי השקעות וכדו' שיהיו סוחרים ומשקיעים בעסקים שבבעלות יהודית באר"י.

### תקנות חז"ל בהקדמת תבואת הארץ

מצוה לשבח ולחבב את ארץ ישראל, ובכלל זה להקדים שבח א"י (י"א מדאורייתא וי"א מדרבנן), ובכלל זה גם שלא לבזות את הארץ וגידוליה. מצות יישוב ארץ ישראל, ולהחזיק ביד המיישבים אותה. מצות או קנו מיד עמיתך שנצטוונו להעדיף מקח וממכר עם יהודי.

מצות ואהבת לרעך כמוך. מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, ושלא להעביר על המצוות. מצוה להחזיק ביד עושי מצוה, ולפרסם עושי מצוה. מצוה להודות לה' על ארץ חמדה. מצוה לברך את הבורא יתעלה על המשובח והחביב.

מצוה להקדים את המקודש מחברו. מצוה לאכול מפירות אר"י, כמו שכתוב 'וממנו תאכל'.

מצוה לעשות המצוה בחפצא שכבר נעשתה בו מצוה אחרת.

תקנת חכמים להעדיף טובת אר"י ויושביה על ארצות תבל.

(מצוות השייכות בכלל המצוות אם יכוון בהם: אהבת ה', יראת ה', מציאות ה', יחוד ה', ולעבדו בכלל לבבכם, תלמוד תורה ושמחה.)

עד כאן דברי הצב"י עמיחי יעקב פרץ, וברוך הנותן ליע"ף כח.